KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

az OKDT
és a KMK
folyóirata

1972

1

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ folyóirata

18. ÉVFOLYAM
1972. 1. SZÁM

Szerkesztő bizottság: Arató Attila, Arató Ferenc, Barabási Rezső főszerkesztő, Dobos Piroska, Gallai Ervin, Héberger Károly, Horváth Tibor, Kertész Gyula, Kovács Máté, Láng Imre, Lévai Tamásné, B. Nagy Ernő szerkesztő, N. Rácz Aranka, Rejtő István, Sebestyén Géza

Szerkesztőség:
Budapest VIII., Múzeum utca 3.
Telefon: 134-000, 272. m.
Megjelenik kéthavonként.
Előfizetési díj: 90,— Ft.
Egyes szám ára: 15,— Ft.

Kiadja a Népművelési Propaganda Iroda.
Felelős kiadó: Nemes Iván igazgató.
Készült az NPI sokszorosító üzemében.
72-2965
Felelős vezető: Mátrai Emil
Példányszám: 500.
Terjedelem: 11,5 A/5 ív

TARTALOM

Barabási Rezső 1921–1972 3

Új könyvtári törvény felé

Az uj könyvtári törvény előkészitéséről (PAPP István) 5
Irányzatok a külföldi könyvtári törvényhozásban (FARKAS László) 23

Az IFLA, a FID
és a könyvtáros-egyesületek

Az IFLA 1971. évi közgyülésén elfogadott határozatok 42
Az IFLA és a FID budapesti konferenciájának előkészitő munkálataiból .. 50

A könyvrestaurálás kérdései

A könyv-, irat- és grafikai restaurátorok első országos szakmai találkozója (Cz. KOZOCSA Ildikó) 52
A restaurátorok két nemzetközi konferenciájának tapasztalatai (Cz. K. I.) 59

Tájékozódás

Egy lépés a tájékoztatási világrendszer létrehozása felé. UNISIST-konferencia Párizsban, 1971. okt. 4–9. (SEBESTYÉN Géza) 65
Az UNISIST-konferencia elé terjesztett ajánlások 73
Az UNISIST-konferencia határozatai 83
A társadalomtudományi irodalom kérdései a közművelődési könyvtárakban. II. közlemény (VERSEGHY György) 87
A könyvtárpedagógia körvonalai (ZSOLNAI József) 99
Az ASLIB 45. konferenciája, Darmstadt, 1971. okt. 10–14. (GYÖRE Pál) 111
A „library-college" koncepciója mint a felsőoktatási reform egyik alternatívája (G. BOCK cikkének tömöritése) 119

Szemle

PÉTERVÁRI László Béla: Korszerü másoló eljárások és készülékek I. (ism. BARABÁSI Rezső) 128
KÉKI Béla: Az irás története (ism. SOMKUTI Gabriella) 130
DEZSŐ Zsigmondné: Gyorsolvasás (ism. TAKÁCS Menyhért) 132
Külföldi hirek 51, 64, 82

E számunk munkatársai: BARABÁSI Rezső (KMK), FARKAS László (OSZK), GYÖRE Pál (KGM MTTI), Cz. KOZOCSA Ildikó (OSZK), NAGY Péter (KMK), PAPP István (KMK), PINTÉR Márta (KMK), SEBESTYÉN Géza (OSZK), SOMKUTI Gabriella (OSZK), TAKÁCS Menyhért (OSZK), VERSEGHY György (MM Könyvtárosztály), ZSOLNAI József (Tanitóképző Intézet, Kaposvár).

BARABÁSI REZSŐ

(1921—1972)

Ismét multtá vált valaki, aki részt vett jelenünk formálásában. A szocialista magyar könyvtárügy egyik érdemes munkása, vezetője távozott körünkből. Tudtuk, hogy évek óta sulyos betegség őrli, mégis váratlanul ért bennünket a hir: 1972. február 8-án elhunyt Barabási Rezső, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ volt vezetője, a Könyvtári Figyelő főszerkesztője.

Fiatalon kapcsolódott be a magyar könyvtárügy megujulásának munkájába, a Pártközpont könyvtári előadójaként. 1951-től 1956-ig mint a Népmüvelési Minisztérium Könyvtári Főosztályának vezetője irányitó szerepet játszott szocialista könyvtárügyünk megszervezésében. Müvelődési életünkben korszakos jelentőségü vállalkozások (igy a közmüvelődési könyvtárhálózat megteremtése), a könyvtári élet szervezeti kereteinek (Országos Könyvtárügyi Tanács, a Könyvtáros c. folyóirat, könyvtárosképzésünk strukturája) kialakitása s végül, de nem utolsósorban az 1952. évi minisztertanácsi határozat, valamint az ezt továbbfejlesztő 1956. évi törvény füződik az általa irányitott főosztály munkájához — s mindebben igen nagy személyes érdemei voltak az alig harminc-egynéhányéves Barabási Rezsőnek. — A rá jellemző szerénységgel és aktivitással tette magáévá 1957-ben kapott uj, gyakorlati feladatát: ujjászervezte, ugyszólván ujjáteremtette a szétdult Gorkij Könyvtárat. Igazgatása alatt a könyvtár egyre eredményesebben népszerüsitette az orosz és a szovjet irodalmat, s egyuttal a könyvtárügy korszerüsitési törekvéseinek egyik jelentős mühelyévé vált. — 1961-ben került a Könyvtártudományi és Módszer-

tani Központ élére. Fáradhatatlanul dolgozott azon, hogy a KMK tevékenysége az ország egész könyvtárügyére kiterjedjen. Nemcsak vezető volt, hanem melegszivü kolléga is, emberi kapcsolatot teremtett a könyvtári intézmények vezetői és a KMK között. Ebben a munkakörében törte meg betegsége és szoritotta tevékenységét szükebb keretek közé. Sulyos betegen is ellátta főszerkesztői teendőit.

Érdemeit nemcsak a könyvtáros-közvélemény tartotta és tartja számon, hanem elismerte kormányzatunk is: 1955-ben Munka Érdemrenddel tüntették ki, 1964-ben pedig megkapta a Kiváló Népmüvelő elismerő cimet.

Barabási Rezsőben azonban nemcsak az érdemes vezetőt, szocialista müvelődésügyünk egyik kiváló szervezőjét veszitettük el, hanem gyászoljuk mint embert, mint megnyerő egyéniségü, szerény és áldozatkész munkatársat is, akit beosztottai és fölöttesei egyaránt szerettek, tiszteltek. S ha fájdalmasan rövid élete utolsó esztendeiben akadályozta is tevékenységében a betegség s ezért kissé a háttérbe kellett huzódnia, nem felejthetjük el mindazt, amit tett. A magyar könyvtárügy történetében még fiatalon elfoglalta helyét és ez a hely már függetlenné vált személyes emlékeinktől és nagyrabecsülésünktől is: életművét lezárta a halál, és kerek egészként nyujtja át a következő nemzedéknek.

ÚJ KÖNYVTÁRI TÖRVÉNY FELÉ

Az új könyvtári törvény előkészítéséről

PAPP István

A III. Országos Könyvtárügyi Konferencia tézisei, hozzászólásai és ajánlásai egybehangzóan amellett foglaltak állást, hogy az utóbbi másfél évtizedben bekövetkezett változások, a fejlődés gyorsuló iráma, a megváltozott és változó társadalmi és anyagi feltételek miatt halaszthatatlanná vált a könyvtárügyet és a könyvtári szolgálatot uj, legmagasabb szintü jogszabállyal rendezni. Erre a rendezésre a napi gyakorlat és a jövő szükségleteivel egybevágó fejlesztés szempontjából egyaránt szükség van.

Az 1956. évi 5. sz. tvr. és a végrehajtásáról intézkedő 1018/1956. sz. minisztertanácsi határozat rendelkezéseinek problematikus volta már jóval a Konferencia előtt is napirendre került. Az OKDT Igazgatási Szakbizottsága részletes kritikának vetette alá e jogszabályokat és rámutatott azokra a pontjaikra, amelyeket tulhaladott az idő. Egyuttal sürgette a munkálatok megindítását egy uj törvény megalkotására. Bár ez a kivánság már a maga idején (az 1960-as évek derekán) is megalapozott volt, jómagam mégis azon a véleményen vagyok, hogy mivel az elmult négy-öt évben olyan horderejü változások zajlottak le társadalmunkban, amelyek gyökeresen más feltételeket teremtettek a könyvtári jogalkotás számára — nem kerültünk fáziskésésbe azzal, hogy most fogunk hozzá a munkához. Sőt, a kedvező körülmények nagyobb eredménnyel kecsegtetnek, mint korábban bármikor. Ma már egyre jobban fel tudjuk mérni a gazdaságirányitás uj rendszerének hatását a könyvtári és szakirodalmi tájékoztatási szolgálatra, a tudománypolitikai irányelvek világosan szóltak az információs szükségletekről, folyik az oktatásügy helyzetének fe-

lülvizsgálata, megvalósultak a közigazgatási reform legfontosabb intézkedései, elkészült a településfejlesztési terv, és igy tovább. Végül tegyük hozzá azt is, hogy az Igazságügyminisztérium törvényelőkészitő főosztálya programba iktatta 1974-re a könyvtári törvény előkészitését.

Önmagunkat csapnánk be, ha azt képzelnénk, hogy az ötvenes évek derekán készült jogszabály alapján hatékonyan működtethető, irányitható, fejleszthető napjaink és az elkövetkező évek könyvtárügye. Szeretném mindjárt hozzátenni azt is, hogy ezt nem a jelenlegi törvény elmarasztalásaként, hanem éppen dicséretére mondom. Közhely, de talán nem árt felidézni, hogy a jogszabályok nem egyszer s mindenkorra készülnek, hanem adott viszonyok, feltételek között működő rendszerek jogi tükröződését jelentik. Azt hiszem, hogy a mi törvényerejü rendeletünk és végrehajtási utasitása igen sikerült alkotás, amelyre nemzetközi mércével mérve is büszkék lehetünk. Eléggé nem értékelhető szerepet töltött be a könyvtárügy fejlődésének elősegitésében, a szocialista könyvtári rendszer megszilárdulásában, s általában a könyvtári ellátás jelen szinvonalának kialakulásában. Erre pedig azért volt képes, mert intézkedései a szocialista könyvtárpolitika alapelveiből következtek, azokból az alapelvekből, amelyekhez ma is és a jövőben is ragaszkodni fogunk. Mi sem természetesebb azonban annál, hogy az alapelvek valóra váltása a mai körülmények között másfajta intézkedéseket kiván.

A jogszabályok tehát törvényszerüen elavultak, s ami jó, sőt kiváló volt másfél évtizede, az ma már ,, rossz'', vagyis nem képes a rábizott szerep betöltésére. Még akkor sem, ha sokáig ugy látszott, hogy könyvtári törvényünket kisebb-nagyobb módositásokkal továbbra is érvényben tarthatjuk alapjogszabályként. Ezeket a vélekedéseket részint a törvény kétségtelen erényei táplálták, részint az az aggodalom, hogy egy ujabb rendezés kevésbé lesz ,, előnyös'' a könyvtárügy számára. Véleményem szerint mindkét vélekedés közös gyökere a helyzet szubjektiv, vagy ha ugy tetszik, könyvtárközpontu megitélése: az előző nem vet számot eléggé a külső, determináns tényezőkben beállott változásokkal, a másik pedig nem óhajtja tudomásul venni, hogy nem a könyvtárügy, hanem az ellátandók szempontjából kell az ,, előnyösséget'' meg-

itélni, s ez bizony olykor ellentétes a könyvtárügy immanens érdekeivel. (Talán nem megalapozatlan optimizmus, ha hozzáteszem, hogy hosszabb távon a két érdek végül is egybeesik.)

Sok szót e vitákra ma már nem érdemes vesztegetni. A III. Országos Könyvtárügyi Konferencia a szocialista könyvtárpolitika alapelveinek változatlan fenntartásával a jelen és jövő körülményeihez igazodó, korszerü könyvtárpolitikai koncepciót dolgozott ki, s ez a koncepció meghaladja a jelenleg érvényben lévő jogi kereteket. Részint formális érvényről kell beszélnünk, mert a rendelkezések jó része már nem hat a gyakorlatban. A tulságosan laza fogalmazás nem ösztönző a végrehajtásra; más intézkedések még éppenséggel végrehajthatatlannak bizonyultak, vagy mert az általános fejlődés fordult más irányba, vagy mert a feltételek hiányoztak, vagy pedig mert értelmét vesztette az elérni kivánt cél. Ugyanakkor uj jelenségek bukkantak fel, uj irányzatok alakultak ki, uj erővonalak léptek szinre, s ezek egyszerüen nem voltak kezelhetők a régi jogszabályok segitségével. Igy kialakult egy ,, szokásjogon'' alapuló, napi döntésekkel operáló könyvtárpolitika, amely egyre nagyobb fáziskésésbe került a terület gyors fejlődéséhez viszonyitva, s ebből következően defenzivába szorult: ahelyett, hogy kezdeményezőleg lépett volna fel, a naponta rázuduló, sok esetben nem is rá tartozó feladatok tömegével kellett küzködnie. Igy vált a céltudatos fejlesztésnek, a könyvtárügy más területekkel összehangolt gyors ütemü fejlődésének gátjává a korszerü jogi szabályozás hiánya. Ideig-óráig még nyilván segithetett volna a helyzeten a régi jogszabályok módositása, feldolgozása. Gyakorlatilag korábban nem is volt más reális lehetőség, mivel hiányzott az az uj koncepció, amelyre az uj törvényt épiteni lehetett volna. Új helyzet állt azonban elő a III. Országos Könyvtárügyi Konferencia után: az uj törvény objektiv szükségszerüsége mellett a szubjektiv feltétel is megteremtődött, uj könyvtárpolitikai koncepció bontakozhatott ki — éppen azáltal, hogy a könyvtári ellátás és szolgálat szembesitődött a társadalom általános és speciális igényeivel.

Tulajdonképpen már korábban, a III. Országos Könyvtárügyi Konferencia előtt megkezdődtek az uj könyvtári törvényt előkészitő munkálatok. Számos kuta-

tás, tanulmány, vizsgálat, vita összegezését jelentették a Konferencia dokumentumai és hozzászólásai.

A tartalmi előkészitéssel párhuzamosan folyt a dokumentációs előkészités is: szemlék készültek egyes országok könyvtárügyének fejlődési trendjeiről, megjelent a különböző országok jogalkotói gyakorlatát összehasonlitó módszerrel vizsgáló tanulmány.

A Konferencia után a törvény előkészitése második szakaszába léphet. Most a könyvtárpolitikai koncepció jogi megformulázása a feladat. Ne gondoljon azonban még senki paragrafusok fogalmazására; az csak az utolsó szakasz teendője. Egyelőre arról van szó, hogy tartalmilag körvonalazni, majd pontosan rögziteni kell a jogszabályokban rendezésre kerülő témák körét, s ami még fontosabb: a velük kapcsolatos intézkedéseket, döntéseket. Ennek érdekében a jogi rendezés szempontjából sorra kell venni a könyvtári rendszer és ellátás alapvető problémáit, s javaslatokat — lehetőleg alternativákkal — kell kidolgozni megoldásukra. Számitani kell arra, hogy nem minden téma kerülhet be a legmagasabb szintü jogszabály keretébe; számolni kell azzal is, hogy a megoldási javaslatok más jogszabályokkal ütközhetnek, más érdekeket sérthetnek. Ezért nagyon szivósan, rugalmasan, kompromisszumokra is felkészülve kell a munkálatokat vinnünk, mégis ugy, hogy a következő három alapelv ne szenvedjen csorbát:

1. a könyvtári rendszer társadalmi beágyazottságából, a társadalmi életfolyamatokba való beépüléséből adódó következményeket érvényre kell juttatni, minden módon elő kell segiteni az információs, oktatási és müvelődési rendszerekkel való kapcsolat erősödését;

2. meg kell valósitani a könyvtárügy munkamegosztáson és a szolgáltatások összehangoltságán nyugvó egységét, vagyis a különféle funkcióju könyvtárak egymást föltételező és kiegészitő egységes rendszerét;

3. a törvény és végrehajtási utasitása olyan összefoglaló jogszabály legyen, amely fölöslegessé teszi az egyes részletkérdések jogi szabályozását. Ez a követelmény persze nem zárja ki egyes kérdések (pl. beso rolás) külön történő rendezését.

Itt kell felvetni még egy lényegi kérdést, mégpedig a törvény által szabályozni kivánt terület határainak kijelölését. A megközelités két alternativája áll előttünk: a tevékenység felől vagy az intézmények felől kiindulva tüzzük-e ki a határokat. Bár a korszerü könyvtárak munkájának szerves részévé vált a szakirodalmi tájékoztatás, a közmüvelődés különféle formáinak alkalmazása, az oktatómunka segitése — s ezt követelményként is állitjuk a könyvtári rendszer egészével szembe—, számos gyakorlati szabályozási nehézséggel járna, ha a könyvtárügy jogi rendezését nem mint sajátos rendeltetésü intézmények együttesét, viszonylag önálló rendszerét, hanem mint az információs vagy a közmüvelődési vagy az oktatási tevékenység részét, annak keretében, azzal együtt akarnánk megoldani. (Az persze egyáltalán nem fölösleges, sőt határozottan kivánatos, hogy pl. az iskolaüggyel foglalkozó jogszabályok is kitérjenek az iskolák könyvtári ellátására.) Az illetékesség kérdésén tul a parttalanság veszélye is jelentkezne ilyen megközelités esetén. Alapos megfontolás után ugy látszik, hogy mig a politikai-müvelődéspolitikai irányitás szempontjából a tevékenység oldaláról kell megközeliteni a problémát, s ennek adekvát formája nem jogszabályok, hanem irányelvek, elvi állásfoglalások stb. kibocsátása, a jogi rendezésnek az intézmény felől kell elindulnia, természetesen mindig szem előtt tartva, hogy az intézmény milyen társadalmi tevékenységet szolgál, milyen folyamatokban vesz részt.

Mindezeket előrebocsátva megkisérlem, hogy konkrét javaslatot tegyek azokra a témákra, amelyeket a III. Országos Könyvtárügyi Konferencia koncepciója alapján a jogi szabályozás koordinátái között kivánatos volna megvizsgálni. Nem azért, hogy a jogos kritika élét elvegyem, hanem inkább, hogy a probléma bonyolultságát jelezzem, szeretném megjegyezni: e három fejezetre osztott tematikában több átfedés található, s a kategorizálás sem következetes. Mentségemre csak annyit, hogy az átfedések a más-más megközelitési

szempontból adódnak, s az ebből nyerhető előnyök talán ellensulyozzák a kettős feldolgozás szépséghibáját; a végső fogalmazásban egyébként is kiütik egymást az ismétlődések. (Példaképpen felhozom a következőket: nyilvánvaló, hogy a könyvtárak és az oktatás kapcsolatának elemzése az iskolai könyvtárakra is ki kell hogy térjen és viszont. Mégis, az egyik megközelitésben az oktatáspolitikai szempontok, a másikban pedig maguknak az iskolai könyvtáraknak a feladatai, müködése kapnak nagyobb hangsulyt.) Külön tanulmányt érdemel a könyvtárak tipizálása a lehetséges kategorizálási szempontok szerint, s e tipusok részletes vizsgálata; az előkészitő munkák során alig kerülhető meg ez a feladat. Most elégnek látszik, ha egyelőre a legfontosabb tipusokra koncentrálunk, még akkor is, ha ezek nem azonos kategorizálási metszetből valók.

I.

Az első témakörbe az általános kérdések tartoznak.

Kezdjük mindjárt a könyvtári ellátáshoz való jog kérdésével. Alkotmányunk leszögezi a müvelődéshez való jogot, s nyilvánvaló, hogy ebből következik a könyvtári ellátáshoz való jog is, mint ami — ha nem tévedek — az általános iskola mellett az egyedüli, mindenki számára ingyenes kulturális szolgáltatás, amely lehetőséget nyujt az egész életen át tartó müvelődéshez. A müvelődéshez való jog a könyvtárak vonatkozásában szélesebben értelmezendő: az információhoz és a kulturális rekreációhoz (szórakozáshoz) való jogként is. A problémát azonban ezzel csak az állampolgárok, a természetes személyek szemszögéből közelitettük meg. Nyilvánvaló, hogy a könyvtári szolgáltatásokat a jogi személyek számára is nyujtani, sőt biztositani kell. A könyvtári, szakirodalmi ellátás szükségszerü, elengedhetetlen szolgáltatás a népgazdaság, a tudományos kutatás, a termelés, az irányitás, a közigazgatás, az oktatás stb. szervei és intézményei számára. Tehát a könyvtári ellátás az alapvető szolgáltatások közé tartozik, s ennek megfelelően kell kezelni a politikai, müvelődéspolitikai, gazdasági döntések meghozatalánál. (Csak egy példa: kapjanak-e elsőbbséget a nyilvános könyvtárak a kiadványok beszerzésében?)

Ha megállapitottuk a könyvtári ellátáshoz való jogot, magától adódik a következő kérdés: kinek a dolga ez, ki a felelős e szolgáltatások nyujtásáért? Az erre a kérdésre adott válasznak számolnia kell azzal, hogy vannak nyilvános, mindenki számára hozzáférhető könyvtárak, vannak olyanok, amelyek csak a használók meghatározott köreinek állnak rendelkezésre, s megint olyanok, amelyek egy-egy vállalat, intézmény munkaeszközeiként szolgálnak.

Egyértelmüen állást kell foglalni a könyvtári szolgáltatások tartalmát, ideológiai, tudományos, gazdasági meghatározottságát illetően is. A „mit?" kérdést differenciáltan, a reális társadalmi szükségleteknek megfelelően s a társadalmunk életének egyes területeire kidolgozott pártirányelvekkel, állami jogszabályokkal összhangban kell megválaszolni.

A „kinek" kérdésére hasonlóan differenciált válasz szükséges. A használat demokratizmusának elve egyáltalán nem jelenti azt, hogy mindenki ugyanazt kapja. Az egész társadalom érdekében áll, hogy bizonyos olvasói kategóriák kiemelt ellátást nyerjenek. Külön figyelmet érdemel a gyerekek és az ifjuság könyvtári szolgálata. S bár viszonylag kisebb csoportok, de sajátos ellátást igényelnek a nemzetiségek, a katonai szolgálatot teljesitők, a fizikailag vagy szellemileg hátrányos helyzetben lévő állampolgárok (világtalanok, csökkentlátásuak, mozgásképtelenek, ágyhoz kötöttek, betegek) stb. Talán érdemes volna a külföldi állampolgárok könyvtárhasználatának kérdését is felvetni.

S hogyan? Milyen rendelkezésekre van szükség a könyvtárak használatának rendjére és feltételeire vonatkozóan? A nyilvános könyvtárak esetében szabad-e egyáltalán feltételeket támasztani? Ide tartozik az ingyenes és térítéses szolgáltatások körének a megállapitása is.

Fentiekhez szorosan kapcsolódik a könyvtárak társadalmi szerepének és helyének kérdésköre. Miképpen fejtsék ki a könyvtárak tájékoztatási és pedagógiai funkciójukat? A szolgáltatások differenciált kiépitésének követelményét hogyan valósitsák meg a dialektikus egységben jelentkező társadalmi és egyéni igények kielégitése során?

Foglalkozni kell a könyvtár és a társadalmi tevékenység egyes területeinek kapcsolatával is, e kapcsolat általános jellegzetességeivel és konkrét könyvtártipusokban való megnyilvánulásával. Hasonlóképpen a könyvtárak és más intézmények kapcsolatával, együttmüködésével, munkamegosztásával.

Az oktatás és a könyvtárak kapcsolatát nyilvánvalóan nem lehet leszükiteni az oktatási intézményekben müködő könyvtárakra, hanem be kell vonni mindazokat a könyvtárakat a vizsgálódás körébe, amelyek számitásba jöhetnek mint az oktató-nevelő munka eszközei és szinterei.

A terméssel, kutatással, irányitással és közigazgatással való kapcsolat szempontunkból ugy jelentkezik, mint a könyvtárak és a népgazdasági információs rendszer kapcsolata. E probléma vizsgálata során egyrészt a nyilvános általános és szakkönyvtárak, illetve a tájékoztatási rendszerekbe ágazott nyilvános vagy zárt szakkönyvtárak szerepe és feladata tisztázandó, másrészt a ,,hagyományos'' szolgáltatásokon tulmenő tájékoztatási szolgáltatások vállalásának következményei.

A közmüvelődés és a könyvtárak kapcsolatát sem csak egy bizonyos könyvtártipus problémájaként kell kezelni. Elemzésre és állásfoglalásra van szükség abban a kérdésben, hogy a közmüvelődés, a felnőttnevelés feladatai és formái miképpen illeszkednek a könyvtárak funkciórendszerébe. Az intézményi és hálózati együttmüködést és kapcsolatokat is rendezni kell (pl. a klubkönyvtár funkciója és helye).

Figyelmet érdemel a klasszikus közgyüjteményi együttes — muzeum, levéltár, könyvtár — munkájának egybehangolása a gyüjtést, a feltárást, a szolgáltatásokat illetően.

Végül az első kérdéskörbe tartozónak vélem a könyvtárak kategorizálását is. E probléma kidolgozása két szempontból is rendkivül fontos: 1. a törvény, illetve egyes rendelkezéseinek hatálya, 2. az egyes könyvtártipusok funkciórendszerének meghatározása, ezen keresztül az egységes könyvtári rendszer

összehangolt müködése szempontjából. A kategorizálást föltehetően több metszetben célszerü elvégezni. Mindenképpen szükségesnek látszik a fenntartó (tulajdonos), a nyilvánosság fokozata és a funkció szerint csoportositani a könyvtárakat.

A fenntartó szerint beszélhetünk közkönyvtárról, testületi könyvtárról és magánkönyvtárról. Azok lennének a közkönyvtárak, amelyeket állami szervek, vállalatok, intézmények tartanak fent. Kérdéses azonban, hogy használható-e a jogszabály szempontjából egy olyan kategória, amelybe a tanácsok által fenntartott nyilvános könyvtárak és az állami üzemek müszaki fejlesztési részlegeinek szakkönyvtárai egyaránt beletartoznak. (Ezt az ellentmondást nem valószinü, hogy teljes mértékben feloldja a nyilvános és zárt könyvtárak kategóriáinak bevezetése.) Az üzemi, kutatóintézeti könyvtárak jogi státusának megállapitásához a népgazdasági információs rendszer alapelvei nyujtanak fogódzót. Minden valószinüség szerint ezekre vonatkozóan kevesebb és sokkal lazább előirást, rendelkezést lehet rögziteni — bár állami, tehát közkönyvtárak —, mint a nyilvános általános és szakkönyvtárakra.

A testületi könyvtárak közé a társadalmi szervezetek, egyesületek és az egyházak könyvtárai tartoznak. A szakszervezeti könyvtárak is ide kerülnének — bár jelentős részt vállalnak a lakosság ellátásából —, mert a szakszervezeti önállóság következtében az állami müvelődéspolitika közvetlenül csak a néhány legfontosabb kérdésben ad közvetlen rendelkezést számukra, egyebekben pedig az irányitás, a befolyásolás más eszközeivel él. A tudományos kutatás, a szakirodalmi ellátás szempontjából nagyon is indokolt, hogy az egyházi könyvtárak szorosabb kötődése az országos könyvtári rendszerhez jogilag is erősebben megalapozott legyen.

A magánkönyvtárak kérdésköréből elsősorban a védett gyüjteményekkel kapcsolatos intézkedéseket kell kiemelni. Tisztázandónak látszik továbbá a magánszemélyek gyüjteményeinek közkönyvtárakban vagy testületi könyvtárakban letétként való elhelyezése is.

A könyvtárak nyilvánossága az egyik alapkérdésnek tekinthető. Ugy látszik, hogy nem lehet egyszerüen nyilvános és zárt könyvtárakat megkülönböztetni, hanem bizonyos fokozatok megállapitására van szükség. Törekedni kell annak az elvnek az érvényesitésére, hogy a lehető legteljesebb mértékben hozzáférhetők legyenek mindenki számára az ország könyvtárai, illetve szolgáltatásaik. Itt sok szempontot és érdeket kell egyeztetni, ezért valószinüen több kompromisszumos megoldásra is sor kerülhet, illetve a nyilvánosság kibontakoztatását nemcsak jogi rendelkezésekkel, hanem egyéb eszközökkel is elő kell segiteni (pl. a zárt könyvtárakat a szolgáltatások kölcsönössége alapján érdekeltté kell tenni abban, hogy kapuikat egyre szélesebbre tárják).

A funkció szerint történő kategorizálás nem mindig jelent tiszta tipusokat. (Egy-egy könyvtár funkciói szerint több kategóriába is tartozhat) Alapelvként kell kimondani, hogy a funkcionális kategorizálás nem a könyvtárak alá- és fölérendeltségét jelenti, hanem a munkamegosztás és együttmüködés egyik feltétele. Az egyes kategóriákon belül további csoportositás is szükséges lehet; elkerülhetetlen például a szakkönyvtári tipusok differenciált kezelése. Feltehető, hogy a felsőoktatási könyvtárakból legalább két csoportot kell képezni.

Itt vetődik fel az a kérdés is, hogy mik legyenek a könyvtárrá való minősités, a könyvtárként való müködés engedélyezésének kritériumai. Szükség van-e egyáltalán ilyesmire? Milyen szolgáltatási minimumot lehet előirni? Mindenesetre célszerünek látszik ezt a kérdést könyvtártipusonként megválaszolni; a nyilvános könyvtárak esetében alig látom elkerülhetőnek e problémát. Ide tartozik a könyvtárak számbavétele, nyilvántartása is: a kritériumoknak megfelelő könyvtárak országos katasztere hasznos eszköze lehetne a könyvtárpolitikának.

II.

A második fejezet a legfontosabb könyvtártipusokkal foglalkozik.

Mint már emlitettem, nem homogén kategorizálási szempont szerint emelem ki a külön is megvizsgálandó könyvtártipusokat, hanem könyvtárügyünkben betöltött fontosságuk szerint.

Központi helyzete és sokrétü funkciórendszere miatt a jogi szabályozás szempontjából különös figyelmet érdemel a n e m z e t i könyvtár. A nemzeti könyvtár kritériumainak tisztázása után célszerü volna felvetni az egy vagy több nemzeti könyvtár kérdését, körülbelül a III. Országos Könyvtárügyi Konferencia központi szolgáltatásokkal foglalkozó szekciójának állásfoglalása nyomán, amely egyfajta policentrizmusról szól, igaz csak a központi szolgáltatások vontakozásában. De hasonló jelenség figyelhető meg a gyüjtési kooperáció terén is. Akár igy, akár ugy dől el végül is a kérdés, akár azonos, akár másmás tartalmat tulajdonitunk a nemzetinek és az országosnak, a nemzeti könyvtár problematikája keretében kell foglalkoznunk a nemzeti irodalom általános és szakositott gyüjteményeivel, az országos könyv- és kéziratmuzeummal, a központi könyvtárügyi és hatósági feladatokat ellátó intézménnyel, ill. intézményekkel.

Az á l t a l á n o s n y i l v á n o s (tanácsi közmüvelődési) könyvtárakat ugy kell megitélni, mint a könyvtári rendszernek azt a részét, amely a lakosság egésze számára nyujt könyvtári szolgáltatásokat. Velük összefüggésben kell vizsgálni a különféle testületek, elsősorban a szakszervezetek fenntartásában müködő, korlátozottan nyilvános általános könyvtárak szerepét, müködését is. Olyan kérdések jogi vonatkozásai merülnek fel ennek során, mint az általános nyilvános könyvtári ellátás rendszerei, e rendszerek szerkezete, az egyes tagkönyvtárak funkciói, különös tekintettel az állományépitésre és a szolgáltatásokra, a használók különböző rétegeinek ellátása, a fenntartás kötelezettsége, beleértve a létesitési, müködési és fenntartási normativákat, a közigazgatás szervezetével való kapcsolat stb.

Bonyolultabb kérdéskört jelentenek a s z a k k ö n y v t á r a k. Változatos tipusaik változatos funkciórendszert, nagyságrendet, szolgáltatási kört mutatnak. Gondos mérlegelést igényelnek esetükben a nyilvánosság fokozatai, amelyek

mindenekelőtt a szakkönyvtár státusával függenek össze: önálló intézmény-e vagy kutatóintézet, testület vagy gazdasági szervezet keretében müködik-e. Lehet-e, célszerü-e bizonyos minimális követelményeket előirni ahhoz, hogy valamely könyvgyüjtemény egyáltalán szakkönyvtárnak minősittessék-e? Nem szolgálhatna-e ez a minősités egyben a regisztrálás alapjául? Illuziók nélkül kell a vállalati szakkönyvtárak ügyét rendezni. A vállalati tájékoztatási rendszer részeként kell számolni velük, s ebből következően minden valószinüség szerint a reájuk kötelezően vonatkozó rendelkezések körét igen szüken lehetséges, de célszerü is megszabni. Több eredménnyel kecsegtet, ha a kölcsönös érdekeken alapuló kooperációs formák alkalmazásával bevonjuk őket az országos könyvtári rendszerbe.

Az iskolai könyvtárak —értve ez alatt az általános és középiskolák, valamint a szakmunkásképző intézetek könyvtárait — esetében két fő kérdés látszik tisztázandónak: az egyik az, hogy miképpen vegyenek részt az iskola oktató-nevelő munkájában, a másik pedig ennek szervezeti-irányitási-hálózati vonatkozásai. Nagyon hasznos volna, ha fel lehetne vetni a müködési-fenntartási normativák dolgát is.

A felsőoktatási intézmények könyvtárai különleges szerepet játszanak könyvtárügyünkben. Vonatkozik ez a megállapitás elsősorban az egyetemi könyvtárakra, de a fejlődés tendenciáit tekintve a jövőben egyre több főiskolai könyvtárra is. Legtöbb egyetemi könyvtárunk egyben országos szakkönyvtár is, egyetemi jellegü főiskoláink könyvtárai pedig tudományági szakkönyvtárként is müködnek. A nyilvános szakirodalmi ellátás tehát jórészt ezeken a könyvtárakon nyugszik. E kettős funkciót vagy — ha a hallgatóság müvelődési igényeinek kielégitésére is gondolunk — hármas feladatkört mérlegelve kell a felsőoktatási intézmények könyvtárainak problémáit megközelitenünk. A kiindulás azonban csak az lehet, hogy e könyvtárak anyaintézetük keretében élnek, annak müködését szolgálják elsősorban. Semmiképpen sem jelenthet ez elzárkózást, befeléfordulást, s pontosan az egyetemi reform következtében nem. A reform ugyanis a nyitott egyetem megvalósitása irányában hat, ami alatt az értendő, hogy az egyetem és társadalmi, gazdasági, kulturális környe-

zete között szoros kölcsönhatás, szimbiózis bontakoztatandó ki. Ezt a tendenciát erősitik a tudománypolitikai irányelvek is, amikor növelni kivánják az egyetemek szerepét a tudományos kutatásban. Azt hiszem, szükségtelen itt részletesen indokolni, mennyire fontos ennek a fejlődési irányzatnak a következményeit a könyvtári törvényben is érvényesiteni. Emellett nyilván más kérdésekre is ki kell térni, mint például az egyetem és főiskola szervezetének kihatása a könyvtári szolgálat megszervezésére, a centralizálás és decentralizálás „örök" dilemmája, esetleges müködési és fenntartási normativák stb.

III.

A harmadik fejezet a könyvtári rendszerrel és müködésével foglalkozik.

Először az egyes könyvtárak müködését kellene jogi szempontból vizsgálat alá venni. Valószinünek látszik, hogy az idevágó rendelkezések zöme az állami tulajdonban lévő közkönyvtárakra vonatkozhatik, de ezek közül is főleg a nyilvános könyvtárakra. A legfontosabb alapvető intézkedéseknek nyilván a testületi könyvtárakra is érvényesnek kell lenniük, a többiek azonban inkább talán csak utmutatás jellegüek: a testületek, illetve a zárt közkönytárakat fenntartó szervek saját hatáskörükben érvénybe léptethetik őket, illetve igazodhatnak hozzájuk.

Gyakorlatiasan, a nagy könyvtári munkaterületek oldaláról célszerü megközeliteni ezt a kérdéskört. Kiván-e s milyen jogi rendelkezést az állomány gyarapitása, csökkentése, védelme? Az állomány feltárása? A szolgáltatások köre? Milyen kötelezettségek terhelik a könyvtárat? A fenntartót? A használót? Nem szabad megfeledkezni — sok negativ tapasztalat int erre — a könyvtár épületéről sem: legalább a nyilvános könyvtárak tervezési, beruházási rendjét szabályozni kellene. Ha szükséges, meg kell vizsgálni a különféle szabályzatok, a hazai és a nemzetközi szabványositás kérdését is.

Ezután kerülhet sor az országos könyvtári rendszer leirására és müködésének szabályozására. Véleményem szerint itt lényegében a kooperáció formáiról és tartalmáról, valamint a központi szolgáltatásokról van szó.

A könyvtárközi együttmüködés alacsonyabb szinten mint kötelezettség jelentkezik, fejlettebb szinten azonban már mint a müködés természetes formája, munkastilusa. A törvényben valószinüleg a kötelezettséget kell rögziteni, de meg kell teremteni a különféle, igy a jogi feltételeket is ahhoz, hogy ez a kötelezettség ne teher, hanem kölcsönös előny legyen. Az együttmüködés tartalmát az ellátandók szükségleteiből és igényeiből kiindulva az állományalakitás, feltárás és szolgáltatások terén kialakitott munkamegosztás, kompatibilitás és racionalizálás jelenti. Az együttmüködés formái — eddigi tapasztalataink szerint — a hálózat, a szakterületi és a regionális kooperációs kör.

Éppen a másik két együttmüködési forma kibontakozása következtében ujrafogalmazásra szorul a hálózat eddigi értelmezése. Talán célravezetőbb volna a hálózatot ugy tekinteni, mint az azonos fenntartó vagy felügyeleti szerv alá tartozó könyvtárak együttesét, nem pedig — mint eddig — az azonos feladatkörü könyvtárak szervezetét. A hálózati együttmüködés tartalmának elemei közé tartozik az irányitás (a függőségi viszony különböző intenzitásának megfelelően), a szakmai szinvonal emeléséhez nyujtott segitség, valamint az irodalmi ellátottság szintjének emelése. Jogi szempontból mindenképpen hasznos volna megkülönböztetni a hálózatok legalább három tipusát: 1. fenntartói hálózat (pl. az egyetem könyvtáraiból), 2. felügyeleti hálózat (egy tárca alá tartozó könyvtárakból), 3. közigazgatási hálózat (egy megye könyvtáraiból.) A hálózat szervezete, a központ és a tagkönyvtárak kapcsolata, a hálózat müködése külön vizsgálódást igényel. Feltétlenül tisztázandó a népgazdasági információs rendszeren belül kialakult tájékoztatási hálózatok és az ugyanazon a szakterületen érdekelt könyvtári hálózatok kapcsolata.

A szakterületi kooperációs körök esetében a legfontosabb kérdés az ellátandó szakterülettel való kapcsolat. Ezenkivül szervezeti és tartalmi problémák is jogi rendezést kivánnak, amelynek vezérelve az lehet, hogy az együttmüködés nemcsak az állománygyarapitást, hanem a könyvtár egész tevékenységét át kell hogy hassa, s végső célja a szakirodalmi ellátás javitása. Figyelmet érdemel az egyes szakterületi kooperációs körök munkájának az összehangolása is.

Az együttmüködés a más-más hálózatokba és szakterületi kooperációs körökbe tartozó könyvtárak között alakitandó ki egy-egy régió, terület, megye vagy város területén. Vizsgálatot igényel e kooperációs forma tartalma és szervezete egyaránt.

Könyvtárügyünk érdeke, hogy — szolgáltatási kapacitásának növelése végett — egyre intenzivebben vegyünk részt a nemzetközi könyvtárközi együttmüködésben, éljünk az ebből adódó előnyökkel, de magunk is tegyünk meg mindent, amivel segithetjük a szakirodalom országok közötti áramlását.

A központi szerveket, illetve az általuk nyujtott szolgáltatásokat a könyvtári rendszer igen fontos alkotórészeiként kell számitásba venni. Felmerülhet az a kérdés, hogy a központi szervek körét nem volna-e helyes bővíteni, s megvizsgálni, hogy ilyen összefüggésben hogyan alakul a központi szolgáltatások köre, szerepe. Lehet, hogy nem ide tartozik s továbbra is csak vágyálom marad egy önálló vállalat létesitése a könyvtárak teljes értelemben vett ellátására...

A kutatási tevékenységet ugy tekintjük, mint a könyvtári rendszer hatékony müködésének és célszerü továbbfejlesztésének egyik előfeltételét, ezért helyes volna ezzel a jogszabályban is foglalkozni. Hasonlóképpen áll a helyzet a könyvtári személyzettel is. A könyvtárosi szakképzettség, a könyvtárosképzés rendszere is jogi alapozást kiván.

A könyvtári rendszer kérdésköréhez tartozik a könyvtárak fenntartása, irányitása és ellenőrzése. Gondos tanulmányozást s más jogszabályokkal való egyeztetést igényel a fenntartó szervek kötelességeinek és jogainak megállapitása, egyáltalán a könyvtárfenntartás kötelezettségének (pl. tanácsok esetében) vagy lehetőségének (pl. vállalatok esetében) rögzitése. Szorosan kapcsolódik ehhez az a probléma, hogy mi az egyes tárcák, országos hatáskörü szervek kötelezettsége, felelőssége és joga a felügyeletük alatt müködő könyvtárakkal szemben. Hogyan kapcsolódik a fenntartó és felügyeleti szervek elsődleges felelősségéhez a müvelődési miniszter ágazati felelőssége? Mi a

szakfelügyelet szerepe, kötelessége és joga a más tárcák felügyelete alá tartozó könyvtárakkal szemben? Két kérdés érdemel külön vizsgálatot: 1. a szakfelügyelet szerepe a könyvtári rendszer és az információs, oktatási,közművelődési rendszer müködésének összehangolásában; 2. a szakfelügyelet szervezete (központi és regionális, helyi szervei), eszközei és módszerei (beleértve az országos könyvtári alapot is). Ebben az összefüggésben nem hagyható figyelmen kivül annak jogi megalapozása, hogy a könyvtári ellátás irányitásában, ellenőrzésében, fejlesztésében is mind jobban érvényesüljön a szocialista demokratizmus. Ezért meg kell vizsgálni a társadalmi szervezetek, a választott és kinevezett testületek szerepét, hatáskörét és müködését. (Gondolok itt nemcsak a Magyar Könyvtárosok Egyesületére és az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanácsra, hanem a felügyeleti és a fenntartó szervek, valamint az egyes könyvtárak mellett kialakitott testületekre is.)

+ + +

Meg vagyok győződve arról, hogy a fentiekben vázolt tematika a részletes kidolgozás során sokat és sokszor fog változni, de ez nem is baj, sőt kivánatos is. Szerepe csupán annyi, hogy laza tartalmi keretet biztositson az előkészitő munkálatok számára a kezdeti szakaszban. E munkálatok szervezeti rendjére és menetére az alábbiakat javaslom.

A tematika alapján mintegy 20–30 rövid, 10–20 oldalas tanulmányban kellene a törvénybe kivánkozó rendelkezéseket, intézkedéseket indoklásukkal együtt megfogalmazni. E tanulmányokat 2–3 fős csoportok irnák. A csoportok vezetőit az MM bizza meg. A tanulmányirók munkáját egy kis létszámu koordináló bizottság fogja össze, amely az MM és a KMK megbizottjából áll. Az elkészült tanulmányokat vitafórumok elé kell bocsátani. Célszerünek látszik mind az OKDT, mind pedig az MKE lehetőségeit kihasználni. A viták alapján módositott résztanulmányokkal 3 témabizottság foglalkozik (1. általános kérdések, 2. egyes könyvtártipusok, 3. a könyvtári rendszer); egyenként megvitatják őket, majd összehangolják az egyes tanulmányok javaslatait. A témabizottságok a tanulmányiró csoportok vezetőiből és más szakértőkből (az MM és az MKE

delegáltjaiból) tevődnek össze; a munka irányitására elnököt és titkárt választanak. A három témabizottság jelentései egyenként ismét a vitafórumok elé kerülnek, majd a szükséges módositások után a törvényelőkészitő bizottság kapja meg őket. A törvényelőkészitő bizottság összetétele a következőképpen alakul: 1. a leginkább érdekelt tárcák és néhány fenntartó szerv (megyei tanácsok, egyetemek) képviselői, az országgyülés kulturális bizottságának delegáltjai; 2. könyvtárosok; 3. a társtestületek képviselői (népgazdasági információs rendszer, oktatásügy, közmüvelődésügy, közgyüjtemények). A törvénykészitő bizottságot haladéktalanul létre kellene hivni; első feladata a munkálatok rendjének, ütemének jóváhagyása volna. Különösen fontos a nemkönyvtáros tagok mielőbbi felkérése, hogy a munkálatok menetéről már kezdettől fogva tájékoztatást kaphassanak, áttanulmányozhassák a készülő dolgozatokat, meghivhatók legyenek a különféle vitafórumok üléseire. A törvényelőkészitő bizottság megvitatja a témabizottságok jelentését, javaslatait, majd megbiz egy munkacsoportot saját kebeléből a három jelentés összesitésére, a törvényjavaslat szövegének kidolgozására. (A munkacsoport javasolt összetétele: a törvényelőkészitő bizottság által megválasztott elnök, továbbá a három témabizottság elnökei és titkárai.) A szövegjavaslatot a törvényelőkészitő bizottság megvitatja, s társadalmi vitafórumok elé bocsátja. Már a korábbi vitákat is müvelődéspolitikusok, közéleti személyiségek, tudományos és szakmai testületek képviselői, fenntartó és felügyeleti szervek küldöttei bevonásával helyes lefolytatni, de ezt az utolsó vitát mindenképpen a legszélesebb körben kellene megtartani. A viták során elhangzott észrevételek alapján a munkacsoport a törvényelőkészitő bizottság elé ujabb szövegtervezetet terjeszt, amit — elfogadás után — a törvényelőkészitő bizottság a Müvelődésügyi Minisztériumnak nyujt át. A tervezetet az Országgyülés Kulturális Bizottsága — szükség szerint az ipari és a mezőgazdasági bizottság — is vitassa meg, mielőtt a müvelődésügyi miniszter az országgyülés elé terjeszti.

Az előkészités rendjét és ütemezését a mellékelt ábra mutatja. A tempó feszitett; ha nem akarunk elkésni, már ma lássunk munkához.

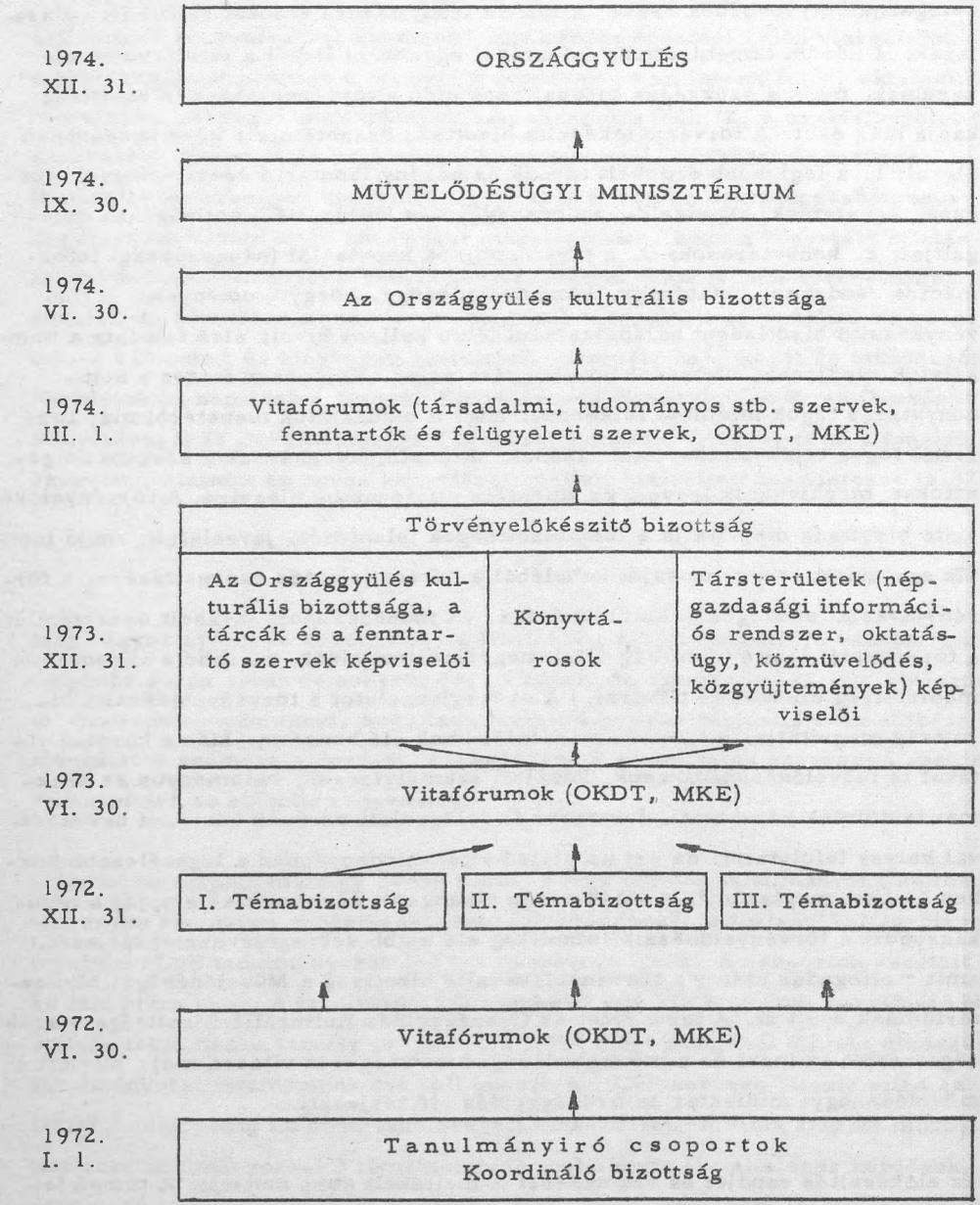
1974. XII. 31.
ORSZÁGGYÜLÉS
1974. IX. 30.
MÜVELŐDÉSÜGYI MINISZTÉRIUM
1974. VI. 30.
Az Országgyülés kulturális bizottsága
1974. III. 1.
Vitafórumok (társadalmi, tudományos stb. szervek, fenntartók és felügyeleti szervek, OKDT, MKE)
Törvényelőkészitő bizottság
1973. XII. 31.
Az Országgyülés kulturális bizottsága, a tárcák és a fenntartó szervek képviselői
Könyvtárosok
Társterületek (népgazdasági információs rendszer, oktatásügy, közmüvelődés, közgyüjtemények) képviselői
1973. VI. 30.
Vitafórumok (OKDT, MKE)
1972. XII. 31.
I. Témabizottság
II. Témabizottság
III. Témabizottság
1972. VI. 30.
Vitafórumok (OKDT, MKE)
1972. I. 1.
Tanulmányiró csoportok Koordináló bizottság

Irányzatok
a külföldi könyvtári törvényhozásban

FARKAS László

(SZ)
kbl. 26 tétel

Az OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központ 1971-ben tette közzé Farkas László ,,Néhány ujabb könyvtári törvény összehasonlitó vizsgálata'' c. szemléjét. Ennek a legfontosabb megállapitásait foglalja itt össze a szerző, ujabb adatokkal kiegészitve.

Napirendre került az immár 15 éve hatályban lévő magyar könyvtári törvény reviziójának, illetve egy uj könyvtári törvény kidolgozásának kérdése. E munka elvi alapjainak meghatározásánál nem szoritkozhatunk kizárólag hazai viszonyaink vizsgálatára. Uj könyvtári törvényünk megalkotásánál nem lehet számunkra közömbös, hogy más országok – elsősorban a miénkkel azonos társadalmi rendszerben élő országok – milyen elvi alapokon szervezték meg a maguk könyvtárügyét, ezek az elvek mennyiben térnek el a mieinktől, s nem tartalmaznak-e olyan elemeket, amelyeknek figyelembevétele, alkalmazása számunkra is hasznos lehet.

A törvény megalkotásánál felhasználandó tapasztalatok körébe pedig nyilvánvalóan nemcsak azok a gyakorlati tapasztalatok tartoznak, amelyeket saját könyvtári jogszabályaink végrehajtása során, jelenlegi könyvtári rendszerünk kialakitása folyamán szereztünk, hanem szemügyre kell vennünk azt is, hogy más országok miképpen oldották meg könyvtárügyük fejlesztésének kérdését,

milyen könyvtári jogszabályokat hoztak kitüzött céljaik elérése érdekében.

Ebből az elgondolásból kiindulva az elmult évben elvégeztük néhány ujabb könyvtári törvény összehasonlitó vizsgálatát. Ez a vizsgálat — céljának megfelelően — nem terjedt ki a szóban lévő jogszabályok teljes egészére, azok minden rendelkezésére, hanem csak néhány olyan témakörre összpontosult, amelyeknek jogi szabályozása a könyvtárügynek vagy egyes országok könyvtárügyének fejlődésére jellemzőnek látszik.

A következőkben ennek a vizsgálatnak a lényegesebb eredményeit kivánjuk ismertetni, kiegészitve az ott még figyelembe nem vett, 1970. évi bolgár könyvtárügyi rendelkezések elemzésével. Igyekszünk külön is rámutatni a szocialista és a tőkés országok könyvtárügyi jogalkotását jellemző sajátosságokra.

A KÖNYVTÁRÜGY EGYSÉGES SZABÁLYOZÁSÁNAK KÉRDÉSE

Kiterjeszkedjék-e a könyvtári törvény az illető ország minden könyvtárára, valamennyi könyvtártipusára, vagy korlátozódjék hatálya kizárólag a széles rétegek rendelkezésére álló általános gyüjtőkörü könyvtárakra (közmüvelődési könyvtárak, népkönyvtárak, általános nyilvános könyvtárak)? Ezt a problémát egymástól eltérően oldják meg a különböző társadalmi rendszerekhez tartozó államok.

A szocialista államok könyvtári törvényhozása határozottan az előbbi utat választja. Ezek az államok a területükön müködő valamennyi könyvtárat a közös, nagy elvi célokat szolgáló egységes könyvtári rendszer részének tekintik. Ennek az egységes könyvtári rendszernek a részei tehát a közmüvelődési, az iskolai és a tudományos; illetve szakkönyvtárak egyaránt. Sőt, szerves részei a nemzeti könyvtárak is. Egységes rendszert pedig csak egységes törvénnyel lehet szabályozni és az egységesen megállapitott célok szol-

gálatába állitani. Ennek az elvnek az alapján szabályozta a könyvtárügyet egységes, minden könyvtárra és könyvtártipusra kiterjedő érvénnyel Magyarország, Csehszlovákia, Lengyelország, az NDK és Bulgária, de ugyanezen az elvi alapon áll Jugoszlávia is, ahol az egész állam, az egész Szövetségi Köztársaság területére érvényes könyvtári törvény nincs ugyan, de az egyes köztársaságok könyvtári törvényei saját könyvtárügyüket ilyen egységes szemlélet alapján szabályozták.

Érdemes megemlitenünk a jugoszláv könyvtárügy jogi szabályozásának egy olyan sajátosságát, amely eltér a szocialista államok könyvtári jogalkotásában általában érvényesülő szabályozási formától. Az előbb emlitett országok könyvtári törvényei a valamennyi könyvtárat egyaránt érintő közös rendelkezések mellett külön-külön szabályozzák az egyes könyvtártipusokra — a nemzeti könyvtárakra, a tudományos és szakkönyvtárakra, a közmüvelődési könyvtárakra, az iskolai könyvtárakra — vonatkozó kérdéseket. Ezzel szemben a Szerb Népköztársaság 1960. november 10-i könyvtári törvénye — is hasonlóképpen a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársasághoz tartozó többi ország könyvtári törvényei — szerint az egységes könyvtári rendszer könyvtárai két csoportba tagolódnak. Az egyik csoportba tartoznak a ,, nyilvános könyvtárak'', amelyek önálló jogi személyek; a másik csoportot pedig azok a könyvtárak alkotják, amelyek valamely állami szerv vagy intézmény, gazdasági vagy társadalmi szervezet kötelékében müködnek. Az utóbbi csoportra vonatkozóan a törvény csak néhány általánosságban mozgó rendelkezést tartalmaz; az ilyen könyvtárak vezetése tekintetében egyébként az illető szerv vagy intézmény szabályait kell alkalmazni, s használatuk módját és feltételeit is az illető intézmény állapitja meg. A nyilvános könyvtárak lehetnek népkönyvtárak, tudományos könyvtárak vagy szakkönyvtárak; nyilvános könyvtár a nemzeti könyvtár is, amelyről — illetve amelyekről — egyébként külön jogszabály is rendelkezik.

A tőkés országokban ujabban megalkotott könyvtári törvények hatálya csak az általános nyilvános könyvtárakra terjed ki, nem érinti a szakkönyvtárak, tudományos könyvtárak feladatainak, létesitésének, fenntartásának kérdését.

Nem tartoznak ezeknek a könyvtári törvényeknek a hatálya alá az egyes országok nemzeti könyvtárai sem.

A ,,nyilvános'' könyvtárakról szól az 1961. évi finn és az 1964. évi dán könyvtári törvény; az 1964. évi angol könyvtári törvény csak a ,,public libraries'' -re vonatkozik, és jellemzően ezekkel együtt szabályozza a muzeumok és a müvészeti kiállitó termek ügyét is.

A könyvtári törvények hatályának vizsgálatánál azonban nem szabad figyelmen kivül hagyni azt a körülményt, hogy az angolszász és az északi államok ,,nyilvános könyvtár'' fogalma nem egészen azonos azzal, amit mi ,,közmüvelődési könyvtár'' -nak nevezünk. Az angol ,,public library'' fogalmába beletartozik az a könyvtártipus is, amelyet a szocialista államok könyvtári terminológiájában ,,általános tudományos könyvtár'' elnevezéssel szoktak megjelölni. És közel állnak az általános tudományos könyvtár fogalmához a skandináv államok ,,központi'' könyvtárai, a finn un. tájkönyvtárak, valamint általában a nagyobb területi hatókörü vagy a nagyobb városokban müködő nyilvános könyvtárak is.

Ami a nyilvános könyvtárak körén kivül esik — egyetemek könyvtárai, intézeti, üzemi könyvtárak stb. — azt a tőkés államok nem tekintik az általános, közérdekü könyvtári szabályozás keretébe tartozónak. Rendszerint külön szabályozzák nemzeti könyvtáraik jogi helyzetét, müködését is.

Bizonyos közeledést, illetve hasonlóságot mutatnak ehhez a felfogáshoz a szerb könyvtári törvény előbb ismertetett rendelkezései.

A KÖNYVTÁRAK FENNTARTÁSÁNAK ÉS SZAKFELÜGYELETÉNEK SZABÁLYOZÁSA A TŐKÉS ORSZÁGOKBAN

Jellemző a tőkés országok könyvtári jogalkotására, hogy az anyagi fenntartás és a szakfelügyelet, valamint az egységes irányitás kérdéseire, a kimondott elvek részletes, pontos gyakorlati megvalósitására már magában a könyvtári törvényben különös — mondhatjuk: aprólékos — gondot forditanak.

A dán könyvtári törvény minden községet arra kötelez, hogy önállóan vagy más községekkel közösen nyilvános könyvtárat tartson fenn; részletesen szabályozza a könyvtárak anyagi fenntartásának s az un. központi (körzeti) könyvtárak külön költségeinek kérdését.

A nyilvános könyvtárak költségeit a községek és az állam közösen viselik. Az állami hozzájárulás mértékét és kifizetésének módját a törvény pontosan meghatározza. A hozzájárulás mértéke az egyes könyvtárak évi összkiadásának nagyságától függ. Évi 275 000 koronáig terjedő összkiadásból az állam 45%-ot visel, az ezen felüli kiadásokból pedig 30%-ot. Új épitkezések, nagyobb átépitések esetében rendkivüli állami hozzájárulás is adható a költségek 50%-a erejéig.

A központi könyvtáraknak a hatókörükbe tartozó nyilvános könyvtárak gondozásával járó külön költségeit az állam és az illető kerület közösen viselik. Ennek a módját is pontosan meghatározza a törvény.

Az állam minden könyvtári hozzájárulási összegből már eleve levon, illetve visszatart 2,5%-ot mint rendelkezési alapot, bizonyos közös könyvtári feladatok megoldására (például a katalógusok központi előállitására és más központi teendőkre, a könyvtári szakirodalom publikálására, valamint a könyvtártudományi kutatómunka támogatására).

A könyvtári törvényben szabályozott rendszeres hozzájárulások összegének kiszámitása és az egyes könyvtárak között történő szétosztása az állami könyvtárügyi igazgató feladata. Ő irányitja az állami könyvtári felügyeletet. Ennek az egységes központi felügyeletnek a hatékonyságát – egyebek mellett – éppen az biztositja, hogy a felügyeletet gyakorló magasrangu állami szaktisztviselő rendelkezik az állami hozzájárulási összegekkel is. Nincs ugyan az egyes könyvtárak felett közvetlen rendelkezési joga, csak tanácsot és utbaigazitást ad nekik, de a törvényes állami hozzájárulás csak annak a könyvtárnak fizethető ki, amelyik a törvény rendelkezéseinek, illetve a törvény végrehajtása tárgyában kiadott miniszteri rendelkezéseknek megfelelően müködik – ezt pedig a könyvtárügyi igazgató állapitja meg mint az Állami Könyvtárügyi Felügyelőség vezetője, az igazgatóhelyettes és a könyvtárügyi felügyelők támogatásával, akiknek mindegyike a könyvtárügy egy-egy területének a szakértője.

Nem ilyen aprólékos részletességgel, de ugyanilyen szabatosan szabályozza a könyvtárak anyagi fenntartásának kérdését az 1961-ben kiadott finn könyvtári törvény is. Jellemző, hogy az összesen tizennégy szakaszból álló törvénynek hét szakasza a könyvtárak anyagi fenntartásáról, illetve állami támogatásáról szól.

A községek tényleges könyvtári kiadásaik kétharmada, a mezővárosok és városok pedig kiadásaik egyharmada erejéig kapnak állami támogatást. Rossz anyagi helyzetü vagy gyéren lakott területü községek ezen felül 10–20 %-os kiegészitő támogatásban részesülhetnek.

Épitési és tatarozási államsegélyben a községek és a mezővárosok ugyanolyan mértékben részesülnek könyvtáraik, mint népiskolai épületeik számára. Városok könyvtáraik épitésére vagy tatarozására az összes költség 10–40%-át kaphatják. Épitési segély azonban egymillió márkán felüli épitkezésnél csak akkor jár, ha az épitkezésre a Közoktatásügyi Minisztérium előzetesen engedélyt adott.

Az un. tájkönyvtárak (körzeti könyvtárak) külön államsegélyben is részesülnek. Ennek összegét a törvény részint meghatározott összegben, részint pedig — ezen felül — a körzet lakosainak létszáma szerint állapitja meg.

A finn könyvtári törvény egyébként nem kötelezi sem a községeket, sem a városokat könyvtárak fenntartására, csak jogot ad nekik arra, hogy „a törvények és rendeletek által meghatározott" keretek között könyvtárügyüket maguk rendezzék. Államsegélyt azonban csak akkor kapnak, ha a könyvtári törvényben részletesen meghatározott feltételeknek eleget tesznek. Gyakorlatilag ez azt eredményezte, hogy jelenleg minden finnországi községben van közmüvelődési könyvtár.

Szabatos és meghatározott rendelkezéseket tartalmaz a finn könyvtári törvény a közmüvelődési könyvtárak felügyelete tekintetében is. A közmüvelődési könyvtárügyet az Országos Iskolaügyi Hivatal irányitja és ellenőrzi. Ezáltal a közmüvelődési könyvtárak szoros érintkezésbe kerültek az iskolaüggyel és az iskolai könyvtárakkal. A könyvtárügy közvetlen irányitója az Oktatásügyi Minisztérium egyik főtisztviselője mint az Állami Könyvtári Hivatal igazgatója. A gyakorlati felügyeletet, a könyvtárak müködésének ellenőrzését hét könyvtári felügyelő végzi, az ország közigazgatási beosztásának megfelelően.

A törvényes állami hozzájárulás kiutalásáról az Országos Iskolaügyi Hivatal gondoskodik, tehát az a központi állami szerv, mely a törvény szerint a könyvtárak müködésének ellenőrzésére is jogosult. Ugyanez a szerv állapitja meg az államsegélyes községi és városi könyvtárak ügyrendjét is.

A törvény meghatározza az évi államsegély engedélyezésének feltételeit s ezzel az állami felügyelet gyakorlásának főbb szempontjait is.

Egészen sajátos módon szabályozza a nyilvános könyvtárak — public libraries — anyagi fenntartásának kérdését az 1964. évi angol közkönyvtári törvény, a „Public Libraries and Museums Act". Nem él a könyvtárak közvetlen köz-

ponti állami támogatásának eszközével, hanem anyagi fenntartásukat teljesen a helyi hatóságokra bizza. Ebben bizonyos hasonlóságot mutat a szocialista országokban kialakult rendszerekkel. A könyvtárak anyagi fenntartásának kérdését azonban — a szocialista államok könyvtári jogszabályaitól eltérően — nemcsak elvileg, hanem a részletekre is kiterjedő alapossággal szabályozza.

Ugyanilyen részletesen szabályozza ez a törvény a könyvtárak felügyeletének kérdését is. Megalkotásának egyik elsődleges célja volt, a Bevezetés szavai szerint, „a helyi hatóságok gondozásában lévő könyvtári szolgáltatások miniszteri felügyelet alá helyezése és a szolgáltatások rendezéséről, jobbá tételéről való gondoskodás".

A könyvtárak fenntartását az angol törvény a középfoku helyi hatóságokra — megyékre, megyei jogu városokra — bizta. A könyvtári személyzetre, a gyarapitásra és a könyvtári épületekre vonatkozó normákat az Oktatás- és Tudományügyi Minisztériun a törvény felhatalmazása alapján körlevélben közölte a helyi hatóságokkal.

A nyilvános könyvtári szolgálat — public library service — felügyeletét a törvény az oktatás- és tudományügyi miniszterre bizta, akinek e szolgálat fejlesztéséről is gondoskodnia kell. A miniszter őrködik azon, hogy a helyi hatóságok mint könyvtárfenntartók teljesitsék mindazokat a feladatokat, amelyeket a könyvtári törvény vagy az annak alapján kiadott más törvényes rendelkezés rájuk ró. Joga van a könyvtárfenntartó hatóságoktól felvilágositásokat, jelentéseket kérni, továbbá a könyvtárak szolgáltatásait és állományát bármikor felülvizsgálni. Végső esetben meg is vonhatja a könyvtárfenntartás jogát attól a hatóságtól, amely nem tesz eleget törvényes kötelezettségeinek.

Ennek a rendkivül hatékony felügyeleti jogkörnek külön érdekessége, hogy nem kapcsolódik semmiféle könyvtári célu központi, állami anyagi támogatáshoz.

Az USA könyvtárügyét nem szabályozza központi állami — föderativ — törvény. A szövetségi kormány csak a legutóbbi időkben igyekezett néhány föderációs szintü törvénnyel a könyvtárügy fejlődésére központilag befolyást gyakorolni. Ezek a törvények mind anyagi vonatkozásuak, biztositják a szövetségi állam központi támogatását a könyvtárak fenntartásához, fejlesztéséhez, uj feladatok ellátásához. A könyvtárügy szabályozása egyébként az egyes államok jogkörébe tartozik; az egyes államoknak a központi támogatást ugyanolyan összegü államsegéllyel kell kiegésziteniük.

A KÖNYVTÁRAK FENNTARTÁSÁNAK ÉS SZAKFELÜGYELETÉNEK SZABÁLYOZÁSA A SZOCIALISTA ORSZÁGOKBAN

A szocialista országok könyvtári jogszabályai mind a fenntartás, mind a szakfelügyelet szabályozása tekintetében teljesen elütnek a tőkés államok gyakorlatától.

A magyar könyvtári törvény — az 1956. évi 5. sz. tvr. — tudvalevőleg egyáltalán nem rendelkezik a könyvtárak fenntartásának költségeiről. Csak a végrehajtása tárgyában hozott 1018/1956. sz. minisztertanácsi határozat tartalmaz erről bizonyos rendelkezéseket. Ezek azonban eléggé általános jellegüek s nem is egészen világos értelmüek. A könyvtárak költségvetési keretéről főfelügyeleti szervük köteles gondoskodni, viszont az éves költségvetést a közvetlen felügyeleti szerv hagyja jóvá. Gyakorlatilag az a helyzet, hogy a költségeket a közvetlen felügyeleti szerv — a fenntartó — viseli. Ennek döntésétől függ, hogy milyen összeg jut a könyvtár fenntartására.

A csehszlovák könyvtári törvény szintén csak általános, inkább elvi jellegü rendelkezéseket tartalmaz a könyvtárak létesitése, fenntartása, anyagi eszközeik biztositása tekintetében. Azok a hatóságok, szervezetek és intéz-

mények, amelyek könyvtárakat létesitenek és tartanak fenn, ,,biztositják'' a könyvtárak számára a megfelelő épületet (helyiségeket), és ,,rendelkezésükre bocsátják'' a könyvtárak állományának gyarapitásához, a müködésükhöz és további fejlődésükhöz szükséges anyagi eszközöket.— A népkönyvtárakat, amelyek minden községben müködnek, az illetékes helyi tanács végrehajtó szerve létesiti, tartja fenn és irányitja.

Jugoszláviában a könyvtárak fenntartási költségeinek kérdését az egyes köztársaságok könyvtári törvényei szintén csak elvileg szabályozzák. Az alapelv az, hogy a könyvtárak fenntartási költségeinek biztositásáról a könyvtárakat létesitő szerv gondoskodik, általában tehát a községek, illetve a városok.

Nem mond sokat a könyvtárak anyagi fenntartásáról az 1968. évi lengyel könyvtári törvény sem: az a szerv, amely a könyvtár felett a közvetlen felügyeletet gyakorolja, köteles gondoskodni a könyvtár müködésének és fejlesztésének szükséges feltételeiről. Egy másik rendelkezés szerint ,,a helyi tanácsok kötelesek közmüvelődési könyvtárakat létesiteni és fenntartani, müködésük és fejlesztésük feltételeit biztositani''.

A Német Demokratikus Köztársaság 1968. évi könyvtári jogszabálya még általánosabban fogalmaz, a könyvtárak anyagi fenntartásáról szólva. Mindössze annyit mond, hogy a könyvtárakkal rendelkező állami szervek, üzemek stb. vezetői teljes felelősséggel tartoznak a könyvtárak tervszerü fejlesztéséért, feladataik meghatározásáért és munkájuk anyagi, valamint személyi feltételei biztositásáért.

A Bolgár Népköztársaság egységes könyvtári rendszerének megszervezésére vonatkozó 1970. évi ,,Alapelvek'' sem foglalják magukban ezeknek a kérdéseknek a szabályozását. Megállapitásaik szerint ,,a megyei könyvtár a Megyei Népi Tanács költségvetési keretéhez tartozik'', továbbá ,,a városi csitalistekönyvtárak a megfelelő csitaliste szerves részei, de a városi Müvészeti

és Kulturális Bizottság státus- és költségvetési keretéhez tartoznak". A községi csitalistekönyvtár pedig, amely szintén a csitaliste szerves része, már csak „segélyt" kap könyvvásárlásra a megyei Művészeti és Kulturális Tanácstól, valamint egyéb állami és társadalmi szervektől.

Ezek után tekintsük át röviden a szocialista országok könyvtári jogszabályainak a könyvtári szakfelügyeletre vonatkozó rendelkezéseit.

Az 1956. évi magyar könyvtári törvény szerint „a könyvtárak felett a felügyeletet a fenntartó szerv, a könyvtári szakfelügyeletet pedig — a fenntartó szerv főfelügyeleti hatóságával egyetértésben — a művelődésügyi miniszter gyakorolja. Ez félreérthetetlen és igen határozott elvi álláspont. A szakfelügyelet tartalmáról, megvalósításának módjáról és hatékonyságának biztosításáról azonban már nem szól ez a rendelkezés, és nem tartalmaz ilyen jellegü szabályozást a könyvtári törvény végrehajtásáról intézkedő minisztertanácsi határozat sem.

A művelődésügyi miniszter ugyan a könyvtári törvény felhatalmazása alapján külön Utasitásban (141/1958. MM) is szabályozta a könyvtári szakfelügyeletet, a törvény rendelkezésének elégtelensége miatt gyakorlatilag mégis az a helyzet, hogy a művelődésügyi miniszter szakfelügyeleti joga nem érvényesül olyan módon és mértékben, amint az a könyvtárak megfelelő szintü szakmai munkájának biztositásához kivánatos volna.

A könyvtári szakfelügyelet kérdésének rendkivüli fontosságára utal az a körülmény, hogy a Szovjetunió, amely mindmáig nem rendelkezik az állam egészére kiterjedő hatályu, átfogó könyvtári törvénnyel, a szakfelügyelet kérdését szükségesnek látta az egész állam területére kiterjedően központilag szabályozni. Az 1961. február 11-én kiadott rendelet értelmében a Könyvtári Főfelügyelőség, amely a Szovjetunió Művelődésügyi Minisztériumának önálló szervezeti egysége, végzi a könyvtárak tevékenységének állami ellenőrzését. Részletesen szabályozza a rendelet a Könyvtári Főfelügyelőség feladatait és hatáskörét, amely lényegileg a szovjet könyvtárak tevékenységének egész területére kiterjed.

Az 1959. évi csehszlovák könyvtári törvény a könyvtári felügyelet kérdését a magyar könyvtári törvényhez hasonlóan szabályozza, de még óvatosabb megfogalmazásban. Az egységes rendszerhez tartozó könyvtárak központi irányitása és felügyelete az illetékes központi hatóságok feladata. Az iskola- és müvelődésügyi miniszter figyelemmel kiséri az egységes rendszerhez tartozó könyvtárak müködését, és az illetékes központi hatóságoknak a megfelelő intézkedések kiadására javaslatot tesz. Ez a rendelkezés — ilyen formában — semmiképpen sem látszik elégségesnek egy valóban hatékony központi könyvtári szakfelügyelet gyakorlásához.

A Szerb Népköztársaság könyvtári törvénye egyáltalán nem szabályozza a könyvtárak központi szakmai felügyeletének s a könyvtári munka egységes szakmai irányitásának kérdését. A területi nemzeti bizottságok részére ugyan igen széles körü és hatékonynak látszó általános felügyeleti jogkört biztosit a nyilvános könyvtárak felett, de a könyvtárak módszeres és rendszeres szakmai felügyeletéről nem gondoskodik.

A lengyel könyvtári törvény sem tartalmaz rendelkezést az egységes központi szakfelügyeletről. A szakmai egyöntetüség biztositása érdekében csupán arra kötelezi a főfelügyeleti hatóságokat, hogy könyvtári vonatkozásu rendelkezéseik kiadásánál a müvelődés- és müvészetügyi miniszterrel egyetértésben járjanak el.

A Német Demokratikus Köztársaság 1968-ban életbelépett uj könyvtári jogszabálya ilyen vonatkozásban a következő rendelkezéseket tartalmazza:

„A miniszterek, az egyéb központi állami szervek vezetői és a megyei és a járási tanácsok elnökei határozzák meg a könyvtári munka tartalmára, irányitására és szervezetére vonatkozó alapelveket a saját területükön.... A könyvtári munka elvi kérdéseit az állami szervek vezetőinek meg kell tanácskozniuk a Német Könyvtáros Szövetséggel." „A könyvtári rendszer fejlesztésével kapcsolatos valamennyi alapvető kérdés koordinálásáért a müvelődésügyi miniszter felelős."

Itt tehát csak az elvi irányitás egyöntetüségének biztositásáról esik szó — tulajdonképpeni könyvtári szakfelügyeletről, a könyvtárak szakszerü müködésének egységes központi ellenőrzéséről nem.

Az 1970. évi bolgár „Alaptételek" sem tartalmaznak a könyvtári szakmai munka közvetlen ellenőrzésére, a könyvtári szakfelügyeletre vonatkozó rendelkezéseket.

A KÖNYVTÁRAK EGYÜTTMŰKÖDÉSE, A KÖNYVTÁR- ÉS TÁJÉKOZTATÁSÜGY EGYSÉGE A KÖNYVTÁRI TÖRVÉNYHOZÁSBAN

Van a könyvtárügy szabályozásának két olyan területe, ahol a szocialista és a tőkés államok jogalkotása teljesen egyirányu fejlődést mutat. Ez a két terület: a könyvtárak hatékony együttmüködésének megszervezése, majd ezen tulmenően a hagyományos könyvtári feladatok és a korszerü szakirodalmi tájékoztatási feladatok egységes rendszerben történő megvalósitására irányuló törekvés.

A különböző szintü, sőt különböző tipusu könyvtárak legszélesebb körü együttmüködésének biztositása ma már minden könyvtári jogalkotásnak elsőrendü célja. Ezért szabályozzák a szocialista országok az egész könyvtárügyet rendszerint egy átfogó jellegü egységes könyvtári jogszabályban, melynek hatálya az ország minden könyvtárára kiterjed, beleértve a nemzeti könyvtárat is. Ezért létesitenek ezek a jogszabályok könyvtári hálózatokat, amelyeknek egymással való kooperációját is biztositani igyekeznek, és ezért szabályozzák olyan nagy gonddal a könyvtárközi kölcsönzés, a csere, a különböző központi katalógusok, a koordinált bibliográfiai tevékenység és általában a legszélesebb körü könyvtárközi együttmüködés kérdéseit.

De könyvtáraik szerves együttmüködésének biztositására törekszenek a kapitalista államok is; még akkor is, ha könyvtári törvényük hatálya csak az általános nyilvános könyvtárakra terjed ki. Ebben a körben ők is szabályozzák — bár talán kisebb hangsullyal, mint a szocialista államok — a könyvtári együttmüködés kérdését. Sőt, az Észak-amerikai Egyesült Államok, ahol pedig nincs is az állam egészére kiterjedő érvényü egységes könyvtári törvény, szükségesnek tartotta a könyvtárak közötti, valamint a könyvtárak és egyéb szaktájékoztatási központok közötti együttmüködés kérdését külön szövetségi törvényben szabályozni.

Az USA 1966. évi 89-511. számu szövetségi törvénye központi támogatást biztosit a helyi, regionális, állami vagy államközi kooperációs könyvtári hálózatok kiépitésének és müködésének, a nyilvános, iskolai, tudományos és szakkönyvtárak és szaktájékoztatási központok müködésének rendszeres és hatékony koordinálása érdekében. Ez a rendelkezés tehát már nem elégszik meg a könyvtárak közötti együttmüködés előmozditásával, hanem ezen tulmenően a hagyományos könyvtári szolgáltatások és a dokumentáció, a teljes szakirodalmi tájékoztatás egységének elve alapján egységes könyvtári és tájékoztatási rendszer kiépitésére törekszik.

A szakirodalmi ellátás és tájékoztatás egységes megszervezésének elve azonban a szocialista államok könyvtári jogalkotásában is mindinkább érvényesül.

Megnyilvánul ez az elv már az 1956-os magyar könyvtári jogalkotásban is. Az 1018/1956. sz. minisztertanácsi határozat szerint például „a müvelődésügyi miniszter... kijelöli a szakirodalmi dokumentációt végző könyvtárakat, és gondoskodik a könyvtárak és egyéb intézmények szakirodalmi dokumentációjának egyeztetéséről".

Az 1959-ben megjelent csehszlovák könyvtári törvény nem tartalmaz rendelkezéseket a könyvtárak szakirodalmi tájékoztatási tevékenységéről, de a csehszlovák könyvtári szakirodalom hevesen támadja is ezt a hiányosságát.

A lengyel könyvtári törvény említi ugyan a könyvtárak dokumentációs tevékenységét, a szakirodalmi tájékoztatás egységének elvét azonban még nem kodifikálja.

Ennek az elvnek a jogi megvalósitásában a szocialista országok könyvtári törvényei közül eddig a Német Demokratikus Köztársaság 1968. évi könyvtári jogszabálya jutott a legmesszebbre, amely kimondja, hogy „a könyvtárak szorosan együttmüködnek a tájékoztatási és dokumentációs intézményekkel". Ugyanezt külön is leszögezi a tudományos és szakkönyvtárakra vonatkozóan, beleértve az állami szervek, intézmények és üzemek tudományos szakkönyvtárait is.

Ugyanezt a fejlődési irányt tükrözik az 1970. évi bolgár „Alaptételek" rendelkezései is: „A tudományos és szakkönyvtárak az alapjai a tájékoztatási szerveknek. Azok kiegészitik és gazdagitják ezek tevékenységét a maguk bibliográfiai és tájékoztató tevékenységével." Továbbá: „Tudományos és szakkönyvtárak létesülnek... a tájékoztatási központok és irodák keretében..."

x x x

Ugy véljük, hogy az előbbiekben vázolt összehasonlitó vizsgálatok eredményeképpen máris levonhatunk néhány olyan következtetést, amely az uj magyar könyvtári törvény előkészitésénél felhasználható lesz.

1. Feltétlenül helyesnek látszik a szocialista országoknak az a gyakorlata, hogy a könyvtári jogi szabályozás körébe az ország minden jellegü és minden szintü könyvtárát belevonják. A jövő fejlődés utja nyilvánvalóan a könyvtári ellátás teljes egysége. Más kérdés az, hogy a szabályozás során nem szabad figyelmen kivül hagyni a könyvtárak nyilvánosságának, a nyilvánosság különböző fokozatainak kérdését.

2. A könyvtárak anyagi fenntartására vonatkozóan a tőkés államok könyvtári jogszabályai sokkal részletesebb és konkrétabb rendelkezéseket tartalmaznak, mint a szocialista könyvtári jogszabályok. Ebben a vonatkozásban a szocialista könyvtári jogszabályok hiányosaknak mondhatók.

3. Ugyanez áll a könyvtári szakfelügyelet szabályozásának kérdésére is.

4. A könyvtárak együttműködését — amire vonatkozóan sok részletes szabályozás található már eddig is — tovább kell fejleszteni.

5. Új felismerés az európai könyvtári jogalkotásban a könyvtári és a szakirodalmi tájékoztatási tevékenység elvi egysége. Ennek a kérdésnek a további tisztázása és a megfelelő következtetések levonása egyik lényeges feladata lesz a legközelebbi jövő könyvtári jogalkotásának.

x x x

Irodalom

A Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1956. évi 5. számu törvényerejü rendelete a könyvtárügy szabályozásáról. A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának 1.018/1956 (III. 9.) sz. határozata a könyvtárügyről szóló 1956. évi 5. számu törvényerejü rendelet végrehajtásáról. = Magyar Közlöny, 1956. március 9. 101—106. p.

A csehszlovák könyvtárak egységes rendszeréről szóló 1959. julius 9-én kelt, 53/1959. Sb. sz. törvény. =Könyvtári Figyelő, 1956. 9. sz. 28—32. p.

Szerb könyvtárügyi törvény. — A Szerb Népköztársaság országgyülése által 1960. november 10-én elfogadott törvény teljes szövege. Gépirat, 12 p. KMK Szakkönyvtára, F. 2770.

Könyvtári törvények [I.] . Az 1964. évi dán közmüvelődési törvény. = Könyvtári Figyelő, 1969. 1. sz. 42–51. p.

Könyvtári törvények [II.] . A Lengyel Népköztársaság könyvtári törvénye, 1968. április 9. – Rendelet a könyvtári rendszer feladatairól a Német Demokratikus Köztársaságban, a fejlett szocialista társadalmi rendszer kialakulása kapcsán, 1968. május 31. = Könyvtári Figyelő, 1969. 2–3. sz. 66–74. p.

Könyvtári törvények [III.] Anglia és Wales. Közmüvelődési könyvtári és muzeumi törvény, 1964. – Kanada. Irányelvek a közmüvelődési könyvtárügy fejlesztésére. Összeállitotta a Canadian Library Association külön bizottsága, 1967. – Bulgária. A Müvészeti és Kulturális Bizottság... határozata a népmüvelési intézmények... pénzügyi ellátásáról, anyagi-technikai bázisuk erősitéséről. = Könyvtári Figyelő, 1969. 4. sz. 14–22. p.

Alaptételek a Bolgár Népköztársaság egységes könyvtári rendszerének megszervezéséről. = Könyvtári Figyelő, 1970. 4. sz. 313–317. p.

Büchereigesetze I. Tschechoslowakei (ČSSR) 1959, Dänemark 1964. Mit Kommentaren von Jaroslav Lipovsky und Erik Allerslev-Jensen. Büchereidienst, Beiheft 18. Berlin, 1966. 41 p.

Büchereigesetze II. Finnland 1961, Grossbritannien 1964, Ungarn 1956. Kommentatoren: Helle Kannila, Frank M. Gardner, László Bereczky. Bibliotheksdienst, Beiheft 22. Berlin, 1967. 50 p.

Bibliotheksgesetz der Volksrepublik Polen vom 9. April 1968. = Bibliothekar, 1969. 3. no. 234–243. p.

Verordnung über die Aufgaben des Bibliothekssystems bei der Gestaltung des entwickelten gesallschaftlichen Systems des Sozialismus in der Deutschen Demokratischen Republik vom 31. Mai 1968. = Bibliothekar, 1969. 9. no. 885–893. p.

Public Libraries and Museums Act, 1964. Chapter 75. London, é.n. 21 p.

Ukaz o proglašenju zakona o bibliotekama. Ukaz o bibliotekama. = Bibliotekar (Beograd), 1960. 3–4. no. 109–118. p.

Rukovodjascsie materialü po bibliotecsnomu delu. Szpravocsnik. Kniga, Moszkva, 1968. 269 p.

BALDINA, I. V.: O bibliotecsnom zakonodatel'sztve kapitaliszticseszkih sztran. = Bibliotekovedenie i Bibliografija za Rubezsom, 28. vüp. 1969. 23–44. p.

BALDINA, I. V.: A könyvtári törvényhozás a kapitalista országokban. Gépirat, 30 p. KMK Szakkönyvtára, F 4014.

DERFL, Antonin: Spolupráce informační soustavy s knihovnami. = Techn. Knihovna, 1968. 5. no. 135–139. p. (Ismertetését lásd „A tájékoztatási rendszer és a könyvtárak együttmüködése" cimmel: Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom, 1969. 319. tétel.)

KOŁODZIEJSKA, Jadwiga: Das polnische Bibliotheksgesetz vom 9. April 1968. = Bibliothekar, 1969. 3. no. 227–234. p.

A közmüvelődési könyvtárak helyzete és fejlődése. = Könyvtári Figyelő, 1969. 1. sz. 5–24. p.

NABATOVA, M. B.: Das Bibliothekswesen der Sozialistischen Föderativen Republik Jugoslawien. = Bibliothekar, 1968. 7. no. 690–700. p.

SALLAI István: Könyvtári törvényhozás. Kézirat, 45 p.

SALLAI István: Közmüvelődési könyvtárügyünk fejlődési irányai. OSZK KMK, Bp. 1968. 51

SCHUMANN, Wolfgang: Neue Mass-Stäbe für die Bibliotheksarbeit. = Bibliothekar, 1968. 9.no. 881–884.p.

STINGL, Stanislav: Knihovnictvi, bibliografie, odborné a vědecké informace. = Citatel', 1968. 7–8.no. 274–275.p. (Ismertetését lásd ,,Könyvtárügy, bibliográfia, szak- és tudományos információk'' cimmel: Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom, 1969. 321. tétel.)

VINÁREK, Josef – TEŠITEL, Alois: Knihovny v USA. Praha, Orbis, 1968. 234 p.

VINÁREK, Josef – TEŠITEL, Alois: Könyvtárak az Észak-amerikai Egyesült Államokban. Gépirat, 125 p. KMK Szakkönyvtára, F 4012.

AZ IFLA, A FID ÉS A KÖNYVTÁROS EGYESÜLETEK

Az IFLA
1971. évi közgyűlésén elfogadott határozatok

A közgyülésről lapunk 1971. évi 4. számában már részletesen beszámoltunk. Tekintettel azonban arra a fokozott érdeklődésre, amely hazánkban az IFLA budapesti kongresszusa alkalmával a szervezet müködése iránt megnyilvánul, teljes szövegükben leközöljük — az IFLA News (38.no., 1971. nov. 8—12.p.) nyomán — az egyes bizottságok határozatait is. A fordítást NAGY Péter készitette.

EGYETEMI KÖNYVTÁRAK ALSZEKCIÓJA

1. Az alszekció, miután tanulmányozta átfogó utmutató összeállitásának lehetőségét a disszertációk és más egyetemi dokumentumok hozzáférhetőségéről, s meg van győződve arról, hogy egy ilyen kalauz hasznos lenne az egyetemi könyvtárak számára, kéri, hogy szerezzenek támogatást az UNESCO-tól a terv végrehajtása érdekében.

2. Kéri, hogy szerezzenek támogatást az UNESCO-tól az egyetemi könyvtárak hatékonyságára vonatkozó vizsgálathoz. (Lásd IFLA Annual 1969. 55.p.)

3. Ismételten hangsulyozza a fejlődő országok egyetemi könyvtáraival foglalkozó regionális konferenciák összehivásának jelentőségét és sürgeti, hogy szerezzenek támogatást az UNESCO-tól a Közel-Keleten, a Távol-Keleten, Nyugat-Afrikában vagy Latin-Amerikában ilyen konferencia megrendezéséhez, amelynek helyszinét az UNESCO-val közösen határozzák meg. (Lásd:

IFLA Annual, 1970. 158.p. 1. határozat.)

4. Melegen támogatja a Tanácsadó Bizottság azon inditványát, hogy nemzetközi szemináriumot tartsanak a könyvtári szakreferensek feladatairól.

IDŐSZAKI ÉS SOROZATI KIADVÁNYOK BIZOTTSÁGA

A bizottságnak négy célja van:

1. Ismertetni az időszaki és sorozati kiadványok terén alkalmazott uj technika legujabb fejlődését,

2. Közremüködni az időszaki és sorozati kiadványok bibliográfiáinak elkészitésében; ide tartozik a) a „Bibliography of national directories of current periodicals" időszerü változatának kiadása, b) a hirlap-munkacsoport tervezete (amely csak publikált formában válhat igazán hasznossá).

3. Kidolgozni, az ISBD-hez (International Standard Bibliographical Description, Nemzetközi Szabvány Bibliográfiai Leirás) csatlakozva, az időszaki és sorozati kiadványok katalogizálási szabványát, tekintettel a gépesitésre és az ISSN (International Standard Serial Number, Nemzetközi Szabvány Periodikumszám) kidolgozására.

4. Részt venni az ISO/TC 46-nak az ISSN beosztására irányuló munkájában, az időszaki és sorozati kiadványok katalogizálásában specializálódott könyvtárosok szempontjainak érvényesitése érdekében.

STATISZTIKAI ÉS SZABVÁNYOSITÁSI BIZOTTSÁG

A közgyülés azt javasolja az Elnökségnek, hogy hivja fel mindegyik szekció és bizottság figyelmét a statisztikai és szabványositási bizottság feladatainak uj koncepciójára. A Főtitkárságot, a szekciókat és a bizottságokat arra kéri, tájékoztassák a statisztikai és szabványositási bizottságot minden egységesitési és szabványositási kisérletről és tervről, annak érdekében, hogy ez a bizottság a FID-del, illetve az ISO/TC 46-tal közös tanácsadó testületet hozzon létre a szabványositási munka megerősitésére a könyvtárak és a dokumentáció területén.

RÉGI ÉS RITKA KÖNYVEK ÉS DOKUMENTUMOK BIZOTTSÁGA

Elhatározza, hogy

1. folytatni kell a tervezett ,,International current bibliography of the history of the printed book and the library'' (A nyomtatott könyv és a könyvtár történetének kurrens bibliográfiája) munkálatait, annak minél gyorsabb kiadására törekedve.
2. a konzerválási problémákat is be kell venni a bizottság programjába.

Javasolja, hogy

1. az IFLA támogassa a tervezett ,,International Centre for Conservation'' -t, és ajánlja az UNESCO-nak.

KÖNYVTÁRÉPITÉSI BIZOTTSÁG

1. 1973-ban, Rómában nemzetközi szakértői találkozó megtartását tervezik a nemzeti könyvtárak épületeinek tervezésével kapcsolatban.
2. Elhatározták, hogy állandó tanácsadó bizottságot alakitanak.

Az ülésszak eredményeképpen a következő határozatokat fogadták el:

1. A bizottság következő, 1972-ben Budapesten tartandó találkozójának fő témája a használók bibliográfiai információszükségletének tanulmányozása és a használók bibliográfiai képzése. Ez a téma összhangban van az IFLA 38. ülésének központi témájával és a Nemzetközi könyvévvel.

2. A bizottság elfogadta azt a javaslatot, amely szerint tanulmányozni kell a fejlődő országok bibliográfiai helyzetét és gyüjteni kell az irodalmat annak érdekében, hogy az ezen országokban folyó bibliográfiai tevékenységről a jövőben felmérést lehessen végezni.

3. A bizottság elhatározta a következő problémák tanulmányozását is:
   a) a kormány- és nem hivatalos szervek (UNESCO, IFLA) befolyása a kurrens bibliográfiai tájékoztatásra,
   b) a bibliográfiai tájékoztatás helye a természettudományi-müszaki és társadalomtudományi tájékoztatási rendszerekben és hálózatokban (pl. UNISIST),
   c) a bibliográfusi hivatás és képzés.

4. A nemzetközi bibliográfiai ellenőrzés és az UNISIST fejlesztésének jobb összehangolása és hatékonysága érdekében a bizottság arra kéri az IFLA Elnökségét, hogy szervezzen állandó munkacsoportot a bibliográfiai, katalogizálási és gépesitési bizottság elnökeiből vagy titkáraiból. Ennek a munkacsoportnak az lesz a fő feladata, hogy összeállitsa valamennyi IFLA-szekció és bizottság e téren végzendő munkájának összehangolt programját.

5. A Bizottság arra kéri az IFLA Elnökségét, épitsen ki szorosabb kapcsolatot az UNESCO-val annak érdekében, hogy az utóbbi szervezet használhassa kiadványaiban (pl. Bibliographic services throughout the world) a bizottság anyagát.

1. NEMZETKÖZI EGYÜTTMŰKÖDÉS A KÖNYVTÁRI TERMINOLÓGIA SZABÁLYOZÁSÁRA

A bizottság rámutat a könyvtári terminológia szabályozásának problémáival kapcsolatos kutatásban a lehető legátfogóbb nemzetközi együttmüködés fontosságára; ezt a könyvtári elmélet és gyakorlat területén a széles körü tapasztalatcsere egyik feltételének tekinti. Nagyra becsüli és nagyon fontosnak tartja az UNESCO, a FID és az ISO hasznos kezdeményezését a tájékoztatási munkában használt kifejezések többnyelvü szótárainak összeállitására. Az IFLA által a könyvtári terminológia területén végzett hasonló kutatás elő fogja segiteni a könyvtári szakemberek között fennálló nyelvi kommunikációs határok legyőzését.

A bizottságnak az a véleménye, hogy a következő 2—3 évben meg kell szervezni a legfontosabb, alapvető könyvtári szakkifejezések (25—30) összehasonlitó szótárának összeállitását, amely rövid magyarázokat tartalmaz és az egyenértékü kifejezéseket a lehető legtöbb nyelven, nemzetközi együttmüködés alapján, az UNESCO, a FID és az ISO támogatásával. A munkának már az első szakasza is nagy segitséget jelent az összehasonlitó könyvtártudománynak.

A bizottság azzal bizza meg az elnököt, hogy az IFLA Elnökségével történt megegyezés után speciális könyvtári terminológiai munkacsoportot alakitson és ugy szervezze meg ennek a csoportnak a munkáját, hogy az alapvető könyvtári szakkifejezések összehasonlitó szótárának első változatát megvitatásra benyujthassa az IFLA 1973-ban tartandó 39. közgyülésén.

2. A BIZOTTSÁG PLENÁRIS ÜLÉSÉNEK PROGRAMJA AZ IFLA 38. KÖZGYÜLÉSÉN, 1972-BEN

Tekintettel arra, hogy az 1972. évet az UNESCO Nemzetközi könyvévnek nyilvánitotta, a könyvtárelméleti és kutatási bizottság támogatja azt a javaslatot,

hogy az IFLA 38. közgyülését – a plenáris ülést és a szekciók, illetve bizottságok üléseit egyaránt – „A könyv és az olvasás a jelenkori társadalomban" problémának szenteljék, igy általánositsák nemzetközi méretekben azokat a tapasztalatokat, amelyeket az ipari és a fejlődő országokban a könyvek müvelődési és oktatási célokra való felhasználása terén szereztek.

Célszerünek tartja a bizottság azt, hogy 3. plenáris ülésén, amelyre az IFLA 38. közgyülésén kerül sor, a könyv- és olvasásszociológia helyzetének és kutatási módszereinek problémái szerepeljenek.

A bizottság véleménye szerint az emlitett problémák széles körü megvitatása elősegiti a könyvtártudomány elméleti szinvonalának emelését és hozzájárul a könyvtártudomány területén a korszerü kutatási tapasztalatok nemzetközi cseréjéhez.

3. A KÖNYVTÁRELMÉLETI ÉS KUTATÁSI BIZOTTSÁG EGYÜTTMÜKÖDÉSE A FID-DEL AZ INFORMÁCIÓELMÉLET TERÜLETÉN

Az IFLA könyvtárelméleti és kutatási bizottsága hangsulyozza annak jelentőségét, hogy megszilárditsák a FID információelméleti bizottságával fennálló munkakapcsolatokat. Ennek megvalósitása érdekében hasznosnak tartja a következő lépéseket:

a) a két bizottság közötti együttmüködés két vagy három éves hosszu lejáratu programjának kidolgozását,

b) a két bizottság együttes ülésének előkészitését és megszervezését 1973 elején, a szóbanforgó kutatási problémáknak, valamint a könyvtár- és tájékoztatástudomány elhatárolására és integrálására alkalmas lehetőségeknek és eszközöknek megvitatására.

4. A BIZOTTSÁG MUNKABIZOTTSÁGA

Tekintettel arra, hogy a könyvtártudományi problémák megoldására irányuló nemzetközi együttmüködés a szakértők között szorosabb és rendszeresebb kapcsolatokat kiván meg és az IFLA konferenciák alkalmával tartandó plenáris ülések gondos elökészitést és véleménycserét igényelnek, a könyvtárelméleti és kutatási bizottság:

a) hasznosnak tartja egy könyvtárelméleti és kutatási állandó munkabizottság létrehozását a könyvtárosegyesületek és nagy tudományos központok képviselőiből (13–15 taggal),
b) felhivja az IFLA Elnökségének figyelmét arra, hogy közgyülések között célszerü volna rendszeresen összehivni a munkabizottságot.

UNISIST-MUNKACSOPORT

Az ad hoc UNISIST-munkacsoport azt javasolja, hogy ismerjék el hivatalosan, de nevét változtassák „Dokumentációs és Könyvtártudományi Kutatási és Fejlesztési Munkacsoport"-ra.

Továbbra is közvetlenül a munkacsoport tevékenységének témakörébe vág mindenféle, az UNISIST-tel kapcsolatos tevékenység, de kifejezetten ide tartozik az a munka is, amelyet már előzőleg végzett a FID, az UNESCO-val együttmüködve, a dokumentációs és könyvtári munka kutatására és fejlesztésére vonatkozó információk gyüjtése terén. Mindenképpen igyekszik kerülni az átfedést a könyvtárelméleti és kutatási bizottság munkájával. Kezdeti összetétele – fenntartva a szükségnek megfelelően a kooptálás jogát – ez volna: A. J. Evans elnök, F. E. Mohrhardt, G. Pflug, W. Lingenberg, A. J. van Wesemael.

KÖNYVTÁROSKÉPZÉSI BIZOTTSÁG

A könyvtárosképzési bizottság javasolja, hogy az IFLA Elnöksége fogadja el elvben a nemzetközi könyvtárosiskola gondolatát, és — lehetőség szerint a FID-del közösen — kérje az UNESCO támogatását egy alapos előkészitő kutatáshoz. A támogatás megszerzése esetén ki kell kérni a bizottság véleményét a kutatást végző esetleges személyekre és a munka természetére vonatkozóan.

A FEJLŐDŐ ORSZÁGOK MUNKACSOPORTJA

Meg kell alakitani a fejlődő országok bizottságát (ezt a kifejezést később „munkacsoport" -ra módositották — az angol szöveg szerkesztőjének megjegyzése), amely koordináló szervként szolgálna az IFLA többi szekciója és bizottsága számára, s fórumot biztositana a fejlődő országokat kölcsönösen érdeklő problémák megvitatására. A bizottság az IFLA Elnöksége egy tagjából, valamint az egyes régiók — Ázsia, Délkelet-Ázsia, Afrika és Latin-Amerika — egy-egy képviselőjéből állhat. Első feladata az lesz, hogy számba vegye a fejlődő országok könyvtárainak fő problémáit és megfontolja, milyen lehetőségek nyilnak megoldásukra az IFLA keretei között.

Aláirók: J.S. Soosai, a malaysiai Könyvtáros Egyesület elnöke, D. Cornelius, a ghanai Könyvtáros Egyesület elnöke, C.T. Li, a kinai (Tajvan — a szerk.) Könyvtáros Egyesület képviselője (összehivó), A.G.T. Ofori, a ghanai Könyvtári Igazgatóság vezetője.

—·—·—

Az IFLA és a FID budapesti konferenciájának előkészítő munkálataiból

November folyamán Budapesten járt dr. Helmut Arntz professzor, a FID alelnöke, aki egyszersmind elnöke a Budapesten tartandó FID-konferencia és kongresszus előkészitő bizottságának. Itt tartózkodása alatt megbeszélések folytak az Országos Müszaki Könyvtár és Dokumentációs Központban. A megbeszélések során kialakult a konferencia és kongresszus tárgyalási rendjének tervezete. Megvitatásra került a magyar szakemberek részvétele is.

A két szakmai bizottság, amely az IFLA-, illetőleg a FID-rendezvények elviszakmai kérdéseivel foglalkozik, tárgyalt a hazai szakemberek által készitendő referátumok, illetve tájékoztató anyagok kérdéseiről, valamint a magyar könyvtárosok és dokumentalisták részvételéről a rendezvényeken. A tervbe vett referátumok és tájékoztató anyagok szinopszisait véleményezés és javaslattétel végett megkapják a szakmai bizottságok tagjai. A vélemények alapján alakul ki a végleges álláspont a magyar referátumokról és tájékoztató anyagokról.

Az IFLA főtitkársága megküldte a Budapesten tartandó konferencia ideiglenes programját. A program néhány szekció, illetve bizottság kivételével valamennyi IFLA-szerv elgondolását tartalmazza. A FID–IFLA kongresszusi iroda megtárgyalta a programmal kapcsolatos szervezési tennivalókat és kialakitotta a budapesti tanácskozás lebonyolitásának ideiglenes tervét. Véglegesitésére akkor kerül sor, amikor a hágai főtitkárság megküldi a teljes programot.

Annak érdekében, hogy minél több hasznositható információ álljon rendelkezésre az IFLA- konferenciáról, csaknem valamennyi szekcióval és bizottsággal közvetlenül is felveszi a kapcsolatot egy-egy magyar könyvtáros. E kétoldalu kapcsolatok révén megszerzett információk feltehetőleg hasznosan ki fogják egésziteni a főtitkárságtól érkező tájékoztatásokat. Igy a magyar szervezőknek elegendő tényanyag áll majd rendelkezésükre a konferencia programjának véglegesitéséhez.

---

x kulfoldi hirek x kulfoldi hirek x kulfoldi hirek x

AZ ELŐZETES KATALOGIZÁLÁST (megjelenés előtti katalogizálást) kisérleti jelleggel megkezdte a Kongresszusi Könyvtár. Az 1971. jul. 1. — 1973. jun. 30. közötti kisérleti időszakban a nagyobb amerikai kiadók kurrens kiadványait látják el a kefelevonatok alapján a szükséges adatokkal: cimfej, rövid cim, sorozat, bibliográfiai megjegyzések, a Kongresszusi Könyvtár raktári jelzete, a Dewey-féle TO jelzet, a Kongresszusi Könyvtár cédulaszáma és a nemzetközi szabvány könyvszám (ISBN). Becslések szerint igy a nagykönyvtárakban egy-egy könyv katalogizálásának és feldolgozásának költsége 18 dollárról 5-re csökken, s amellett azonnal az olvasók kezébe kerülhet a könyv, még ha a könyvtár módositani akarja is saját katalógusa számára a cimleirást vagy a jelzeteket. (IFLA News, 38. sz. 1971. nov.)

NEM KÖNYV JELLEGÜ DOKUMENTUMOK katalogizálási szabályainak kidolgozására bizottságot alakitott az angol Library Association és a NCET (Országos Oktatás-Technológiai Tanács). A bizottság egyik feladata az, hogy az USA-ban és Kanadában folyó munkálatokhoz csatlakozva előmozditsa az Angol-Amerikai Katalogizálási Szabályzat e részének revizióját. (ASLIB Proc. 1971. 7. sz.)

A MÁLTAI KÖNYVTÁROS EGYESÜLET az országgyülési választások alkalmával sajtókonferenciát tartott, s ezen az uton felhivott minden választót: hasson oda, hogy az általa támogatott párt felvegye programjába a közmüvelődési és iskolai könyvtári rendszernek, valamint a külföldi könyvek cenzurájára vonatkozó törvénynek a reformját. (Liaison, 1971. okt.)

A KÖNYVRESTAURÁLÁS KÉRDÉSEI

A könyv-, irat- és grafikai restaurátorok első országos szakmai találkozója

Cz. KOZOCSA Ildikó

A magyar papirrestaurátorok első szakmai megbeszélésére 1971. jun. 2-án került sor, a Közalkalmazottak Szakszervezetének székházában. A találkozón a könyvtárakban, levéltárakban és muzeumokban dolgozó, papir-alapanyagu nemzeti kincseink védelmére és restaurálására hivatott mintegy 50 szakember és számos meghivott vendég tanácskozott.

Ennek a régóta igényelt szakmai megbeszélésnek a lehetőségét — felismerve annak szükséges és időszerü voltát — a Közalkalmazottak Szakszervezete teremtette meg.

A tanácskozáson jelentkeztek mindazok a feladatok és problémák, amelyeket csak közös erőfeszitéssel lehet megoldani. De számos olyan kérdés és nehézség is felvetődött, amelyet végső soron maguk a restaurátorok nem tudnak és nem is tudhatnak megválaszolni és legyőzni, mert ezek már az állami vezetésre tartoznak.

A találkozó megrendezését sok fontos szempont indokolta, amelyeket SCHOLZ Tamás, az Országos Levéltár munkatársa főreferátumában vázolt, majd összefoglalta a találkozó legfontosabb téziseit. E tézisek némelyikét egy-egy referátum részletesebben kifejtette. Az előadások mindegyikéből kitünt, hogy e szakmai tanácskozást elsősorban az a sulyos felelősségérzet hivta életre, amelyet a restaurátorok mindegyike érez a kezeire bizott nemzeti kincsek iránt.

Ismeretes, hogy a közgyüjteményeinkben őrzött anyag jelentős része sulyosan sérült, részben háborus károk, részben a rossz tárolási viszonyok, részben pedig az anyagok természetes elöregedése folytán. A sérült anyag mennyiségéről, országos viszonylatban, teljes felmérés nem készült, de az eddigi részleges felmérésekből is kitünik, hogy ez a mennyiség hatalmas. Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács állományvédelmi szakbizottsága a multban többször foglalkozott a restaurálás országos szinten felmerülő problémáival és ezzel kapcsolatosan 1964-ben végzett felméréseket. A felmérésben résztvett 37 könyvtár bejelentése alapján közel 100 000 kódex, egyéb kötetes kézirat, ősnyomtatvány, régi magyar könyv és periodikum, valamint 300 000 levél, kis kézirat és egyleveles nyomtatvány vár restaurálásra[1]. De ha számitásba vennénk az adatgyüjtésben részt nem vett intézmények, könyvtárak anyagát is, ez a szám félelmetesen megnövekedne. Az ország levéltáraiban mintegy 3000 folyóméter iratot, több ezer oklevelet és térképet kellene restaurálni. A vidéki gyüjtemények — itt elsősorban könyvtárakra és muzeumokra gondolok — értékes anyagának restaurálása ez idő szerint teljesen megoldatlan. Különleges problémát jelent a modern kor igen rossz minőségü papiranyagának — elsősorban a hirlapoknak és folyóiratoknak — a restaurálása, konzerválása. (Egyelőre nem is ismerünk olyan kidolgozott eljárást, amely minden szempontból megfelelne, tehát amely tömeges, olcsó és gyors.)

A felsorolt néhány adat is alátámasztja, hogy a feladatok nagyságához mérten a restaurátorok jelenlegi létszáma, a mintegy 50 fő, igen-igen alacsony.

A restaurálásra, konzerválásra váró anyagok nagy mennyisége megköveteli az eddig alkalmazott — javarészt tapasztalatokon alapuló — módszereink felülvizsgálatát és hatékonyabb, uj eljárások bevezetését. De a feladatok nemcsak mennyiségi szempontból számottevőek. A referátumok és hozzászólások hangsulyozták azt is: ma már senki sem állithatja, hogy a restaurálás pusztán technikai jellegü feladat volna. A gyüjtemények komplex összetételü anyaga — papir, bőr, fa, festék, ragasztóanyagok stb. —, ezeknek egymásrahatása, reagálása a kezelésre, számos tudományos problémát vet föl. A vegyipar rohamos fejlődése, a müanyagok alkalmazásának a lehetősége uj hely-

zetet teremt a szakmában, és eddig ismeretlen, bonyolult kérdések, illetve feladatok elé állitja a szakembereket. A munka tudományos alapokra való helyezésének szükségességéről van itt szó, amelyen belül két fő területet lehet megjelölni, s ezt fejtegette referátumában Scholz Tamás. E két terület:

1. az alapkutatások területe
2. a mindennapi munka eredményeinek tudományos módon való ellenőrzése.

Az alapkutatások kérdéscsoportjába tartoznak pl. azok a fizikai, kémiai, biológiai folyamatok, amelyek lejátszódnak a papirban annak természetes öregedése vagy a környezet okozta ártalmak következtében. Ezeket a folyamatokat, valamint az általunk használt müanyagok és egyéb segédanyagok jövőbeni viselkedését, esetleges változásait még nem ismerjük eléggé.

Az alapkutatások elvégzését egy-egy mühely nem vállalhatja magára, de ez nem is lehet feladata. Ezt csak egy központi kutató intézmény oldhatná meg eredményesen és megnyugtató módon. Ilyen laboratórium külföldön már sok helyen müködik. Ennek az intézménynek a feladata lenne, hogy az állományvédelem kérdéseivel országos szinten foglalkozzon. Feladata lenne az anyagkisérletek elvégzése, uj eljárások kikisérletezése és bevezetése, a külföldön alkalmazott módszerek esetleges adaptálása, a dokumentáció megszervezése stb. A restaurátorok hangsulyozták, hogy olyan intézmény létrehozását javasolják, amely szoros együttmüködést alakit ki a restauráló mühelyekkel; igy elkerülhetjük azt a külföldön néhol tapasztalt jelenséget, hogy a kutatólaboratóriumban elért eredmények ismeretlenek maradnak a mühelyek számára. Szükségesnek és gazdaságosnak látszik országos állományvédelmi feladatokat ellátó restauráló mühely létesitése is, amely mühely a központi kutató laboratórium közvetlen felügyelete alatt müködne.[2] Gyökeres megoldást e téren csak minisztériumi szinten kialakitott, egységes koncepción alapuló intézkedések hozhatnak.

Szükség lenne a mindennapi munka eredményeinek tudományos módon történő ellenőrzésére is. Scholz Tamás ezt a problémát előadásában igy jellemezte:

„bár igyekszünk felhasználni a tudomány ide vonatkozó eredményeit, ezek az információk azonban csak bizonyos lelkiismereti megnyugvást adhatnak, illetve esetleg ennek éppen az ellenkezőjét: kétségeket váltanak ki bennünk az eddigi eljárásainkkal szemben. Nem beszélhetünk megnyugtató, jó munkáról mindaddig, amig a reológiai elvek és egyéb tudományos elvek alapján nincs módunk meggyőződni arról, hogy amit csinálunk, azzal valóban megerősitettük, konzerváltuk a ránk bizott anyagot."

A restaurálásra váró közgyüjteményi anyag nagy mennyisége és a sokasodó feladatok szükségessé teszik az eddigi egymástól elszigetelten dolgozó restauráló mühelyek között az együttmüködés megteremtését. Éppen ez volt a szakmai összejövetel egyik fő célja. Ez az együttmüködés kiszélesithető a restaurátori munka eredményeinek megismerése, az egyes mühelyekben már meglévő müszerekkel, gépekkel végzett ellenőrző munka, a nemzetközi és hazai szakirodalom megismerése és beszerzése területére. E feladatok fontosságát hangsulyozta VÁROSI György is, a Párttörténeti Intézet restaurátora. Az a javaslat is elhangzott, hogy a drágább és nem állandó jelleggel használt müszereket ne minden mühely szerezze be, hanem koordinálják azok beszerzését és használatát. Egy-egy drága berendezést több mühely közösen is megvásárolhatna.

Az eddig elmondottakból következik, hogy — ameddig nem létesül központi kutató laboratórium, amelynek ez majd feladata lesz — az alapkutatási témákat és az uj eljárások kisérleti munkáját is meg kellene osztani a mühelyek között. Ily módon jelentősen csökkenteni lehetne az egy-egy mühelyre háruló feladatokat. E megoldás keretében természetesen meg kellene teremteni a mühelyvezetők számára a lehetőséget, hogy idejük és módjuk legyen egy-egy témával foglalkozni, a szakirodalmat rendszeresen olvasni. Jelenleg ugyanis a manuális restauráló munkában is részt vevő vezetőnek kevés ideje marad erre, hiszen igen sok az adminisztráció és a vezetéssel járó egyéb munka is.

Az ankéton felvetődött még egy olyan fontos probléma is, amely ismét az állami vezetés és a szakszervezet hatáskörébe tartozik: a restaurátorok jogos

igénye, hogy lehetőséget nyerjenek olyan képzésre, amely szakképzettségüket igazoló oklevél megszerzését biztositja. Ugyanis szervezett szakmai képzés ezideig nincs. A restauráló mühelyek — igy a Magyar Országos Levéltár és az Országos Széchényi Könyvtár mühelye — saját erejükből gondoskodnak a szakember-utánpótlásról. A könyvrestaurátor-szakmában a restaurátorrá válás előfeltétele — természetesen a rátermettségen kivül — az érettségi és a könyvkötő szakmunkás bizonyitvány. Az OSZK mühelyében rendszerint a könyvkötő szakmát is itt sajátitják el a tanulók, akik már tanulmányi idejük alatt megismerkednek a restaurálás alapelemeivel. Közülük kerülnek ki azok, akik a sikeres szakmunkásvizsga után 3 éven át mint segédrestaurátorok folytatnak gyakorlatot. A levéltári és grafikai restaurátoroknál nem alapvető kivánalom a könyvkötő szakmunkás vizsga. Oktatásuk szintén a mühelyben történik.

Országunkban restaurátorképzés csak a Képzőművészeti Főiskolán folyik, képzőművészeti restaurátor szakon. Általános restaurátorképzés tehát nincs. A szakmában dolgozóknak komoly sérelmük, hogy csak beosztásuk lehet, de igazolt végzettségük nem. Pedig legalább 2—3 év kitartó munkájára van szükség ahhoz, hogy a szakma alapjait valaki a gyakorlatban elsajátithassa. S a gyakorlat ma már nem elégséges. Szükség volna egységes, korszerü, szinvonalas elméleti oktatásra is, erre azonban nincs mód. Ugyanis ha az Országos Levéltár és az OSZK mühelyének vezetői vállalják is — kényszerüségből — a gyakornokok betanitását, korlátozott létszámban még más intézetek részére is, arra nincs idejük és lehetőségük, hogy megfelelő elméleti oktatást is nyujtsanak.

A gyakorló restaurátorok továbbképzését talán meg tudná oldani egy tapasztalt szakemberekből álló bizottság, amely összeállithatná a tananyagot, majd megszervezné az oktatást rendszeres szakelőadások formájában, a mühelyekben tartott gyakorlati bemutatókkal. Az oktatási szint alapjául a jelenlegi szakmai szint szolgálna.

Ha valamilyen formában sikerül megoldani a középfoku képzést, illetve továbbképzést, még mindig probléma marad a felsőfoku oktatás módja. Ezen

a téren megoldást jelentene – ez a javaslat is elhangzott e sorok irójának referátumában – ha az Iparmüvészeti Főiskolán könyv-, irat- és grafikai restaurátorképző kollégiumot létesitenének.

Külföldön a legtöbb országban a középfoku oktatás tanfolyamokon történik (pl. a római Gallo-Intézetben), a felsőfoku képzés főiskolákon. Bécsben például a Képzőmüvészeti Akadémián müködő „mesteriskolán" a „papir- és grafikai restaurátor" szakon. Lipcsében a Grafikai és Könyvmüvészeti Főiskola vagy az un. Polygrafische Hochschule egyaránt felsőfoku képzést nyujt. Ugy gondoljuk, hazánkban is megérett már a helyzet arra, hogy meginduljon a könyv-, irat- és grafikai restaurátorok szervezett képzése, illetve továbbképzése. Bár e probléma megoldása elsősorban az állami vezetésre tartozik, a restaurátorok ugy vélik, az ő feladatuk is, hogy megfogalmazzák az ezzel kapcsolatos igényeket, felhivják a figyelmet ennek a kérdésnek az időszerü és fontos voltára.

Az ankéton hangot kapott a szakembereknek az a véleménye is, hogy szükség van rendszeres tapasztalatcserékre, szakmai tanácskozásokra, mühelylátogatásokra, olyan szervezeti keretben, amelyen belül többféle feladat könnyebben megoldható. Ennek a szervezeti keretnek a megteremtése elég bonyolultnak látszik, ugyanis a restaurátorok – bár az egyes intézményekben végzett munkájuk közel azonos – az intézetek különböző jellegéből fakadóan más-más minisztériumi szervhez és a Közalkalmazottak Szakszervezetén belül is más-más szakbizottsághoz tartoznak. A restaurátorok azonban remélik, hogy a minisztériumi vezetés és a szakszervezet vezetése közös erőfeszitéssel megteremtheti valamilyen szervezeti keret kialakitásának a lehetőségét.

A hazai rendszeres tapasztalatcseréken kivül fontos és hasznos a nemzetközi tapasztalatszerzés is, mert a külföldön elért eredmények sok esetben átültethetők a hazai gyakorlatba, ugyanakkor a nemzetközi kooperáció kiépitésével a kutatások is gazdaságosabbá és gyorsabbá tehetők.

A referátumok és hozzászólások elhagyása után a Közalkalmazottak Szakszervezete részéről TURCSÁN Vera javasolta, hogy a Művelődésügyi Minisztérium tüzze napirendre a ,, szakmásitás'', a képzés megoldását és ,, vizsgálja meg azokat a feltételeket – esetleg a szakszervezettel közösen –, melyek szükségesek a kérdés perspektivikus rendezésére''. Hangsulyozta: ,, vegye fontolóra a minisztériumi szakvezetés a Központi Kutatólaboratórium létrehozásának lehetőségét, amely biztositaná a munka tudományos alapokra való helyezését''.

Végül biztositotta a tanácskozáson résztvevő szakembereket a szakszervezet segitőkészségéről, s – ugy gondolom – minden jelenlévő óhaját fejezte ki zárószavaival, amikor annak a reményének adott kifejezést, hogy e tanácskozást követni fogja még sok hasonló hasznos megbeszélés.

Valóban, a papirrestaurátorok első országos találkozóján olyan folyamat megindulásának voltunk tanui, illetve aktiv résztvevői, amelytől végső soron az állományvédelem s ezen belül a restaurálás magasabb szinvonalra emelését remélhetjük.

Jegyzetek

1. TOMBOR Tibor: Országos könyvtári restaurálási program. = 3. Országos Könyvtáros Konferencia. Országos központi szolgáltatások. Bp. 1970. 22–44.p.

2. Az 1971 októberében Poznanban tartott könyvrestaurátor-szimpoziumon is elhangzott az a javaslat, hogy azokban az országokban, ahol ez még nem történt meg, szervezzék meg az állományvédelem egységes elveken alapuló országos hálózatát, s ennek keretében hozzanak létre központi kutató laboratóriumot.

A restaurátorok két nemzetközi konferenciájának tapasztalatai

Az idén mintegy kétszáz levéltári, könyvtári és grafikai restaurátor találkozott a bécs–budapesti, majd a poznani nemzetközi konferencián.

I.

Az első találkozót a Levéltári, Könyvtári és Grafikai Restaurátorok Nemzetközi Szövetsége (IADA) rendezte. A restaurátoroknak ez az első nemzetközi fóruma tizennégy évvel ezelőtt alakult, tagjainak száma ma már meghaladja a 200 főt. Első konferenciáját 1967-ben Freiburg im Breisgau-ban, Baselben és Zürichben tartotta.

A második konferenciára idén, szeptember 6–11-én került sor, Bécsben az Österreichische Nationalbibliothek és Budapesten a Magyar Országos Levéltár rendezésében. Az üléseken 17 európai és Európán tuli országból 160 restaurátor vett részt. Hazánkat Bécsben hat szakember képviselte: JAKAB Sámuel (Párttörténeti Intézet), Sz. KOROKNAY Éva (Iparmüvészeti Muzeum), Cz. KOZOCSA Ildikó (OSZK), SCHOLZ Tamás (Magyar Országos Levéltár), SUDÁR Jánosné (Magyar Országos Levéltár) és VARGA Dénesné (Magyar Országos Levéltár).

A találkozó célja elsősorban a tapasztalatcsere volt, de ezen tulmenően alkalmat nyujtott az egyéni szakmai kapcsolatok kialakitására és elmélyitésére is. Ezuttal az előadások és gyakorlati bemutatók a legujabb restaurálási eljárásokat kivánták ismertetni, majd vitára bocsátani, de bemutattak olyan módszereket is, melyeket – különböző módositásokkal – már évek óta alkalmaznak a restauráló mühelyekben.

A legujabb eljárások közül talán a legfigyelemreméltóbb az, amelyet Dr. HAYWORT (New York) ismertetett ,, Régi okmányok és könyvek konzerválása Regnal 7-tel'' cimü előadásában. Eszerint a törékeny, savtartalmu papirokat polivinilacetáttal és egy semlegesitő oldattal egyidejüleg kezelik. A módszert két csehszlovák restaurátor dolgozta ki, majd a Nemzetközi Szabadalmi Hivatal megvette az eljárás jogát és alkalmassá tette a módszert bekötött könyvek automatikus kezelésére. Ez a konzerválási mód megfelelőnek látszik hirlapok, folyóiratok tömeges és gyors kezelésére is.

A sérült irott vagy nyomtatott dokumentumok hiányzó részeinek kiegészitésére és erősitésére világszerte jól ismert, klasszikus módszerek türelmes, lassu és magas szinvonalu kézimunkát igényelnek: a sérült dokumentum megfelelő átvilágitásával követni kell a szakadások, hiányok bonyolult körvonalait, majd ragasztóanyag segitségével beilleszteni a kiegészitő foltot. Bármennyire is jól kidolgozott módszer ez, hátránya, hogy termelékenysége alacsony és a meggyengült dokumentumot gyakran ujraenyvezéssel vagy más módon még meg is kell erősiteni.

A legujabb eljárások a gyors és egyben magas szinvonalu konzerválást, restaurálást kivánják elérni. Ilyen módszer a papirpép segitségével, gépesitett uton történő restaurálás, amelynek eddig már több változata ismeretes. A Bécsben TROBAS gráci restaurátor által bemutatott ,, méretváltozásos rostositó berendezés'' az emlitett papiröntési eljárás (szófiai módszer) egyik, talán egyszerübb, de ötletes változata. Az eljárás lényege röviden: a hiányos, szakadozott dokumentumot szita felületére helyezik, vacuumos szivóhatással higitott szálszerkezetü anyagot nyomnak rá a felületen, és ily módon a hiányzó részeket rostanyaggal pótolják.

A Bécsben hallott előadások többsége elméleti jellegü volt. Az emlitett papiröntési eljárás során látott néhány konzervált levél kivételével nem mutattak be restaurált anyagot. Az elhangzott referátumok a savtalanitási, fehéritési-tisztitási eljárások elméletével, továbbá az illusztrált kódexek festék- és kötőanyagainak elemzésével foglalkoztak.

A bécsi program Budapesten folytatódott. A Magyar Országos Levéltárban és az Iparmüvészeti Muzeumban további előadások hangzottak el. Magyar könyvkötéstörténeti jellegzetességeket ismertető előadást hallottunk Sz. KOROKNAY Éva muzeológustól, majd SZALAY Zoltán, az Iparmüvészeti Muzeum Technológiai Csoportjának munkatársa ismertette a bőrmunkák restaurálásának módszereit.

A Magyar Országos Levéltár, az Iparmüvészeti Muzeum és az Országos Széchenyi Könyvtár restauráló műhelye kiállitással egybekötött szakmai bemutatókat is tartott. A három bemutató sikert aratott és ezen tulmenően hasznos, alkotó vitáknak nyujtott keretet. A külföldi szakemberek méltányolták a magyar restaurátoroknak azt a törekvését, hogy a szakmai problémákat inkább gyakorlati oldalról – konkrét esetek bemutatásával és ezek megvitatásával – közelitsék meg. A Magyar Országos Levéltár műhelyének kiállitása szemléletes módon bizonyitotta, hogy a ma ismert és alkalmazott laminálási eljárások területén munkájukkal méltán vivtak ki nemzetközi elismerést. Az Iparmüvészeti Muzeumban szép kiállitást láttunk müvészi bőrmunkákból. A restaurátorok tablókon mutatták be – fényképekkel illusztrálva – módszereiket, eredményeiket. Az OSZK restauráló műhelye a Kézirattár és Régi Nyomtatványtár helyiségeiben – e tárak aktiv közremüködésével – mutatta be a szakembereknek és az érdeklődő könyvtárosoknak eddig elért eredményeit: restaurált pergamen- és papirkódexeket, kéziratokat, ősnyomtatványokat, régi könyveket. Amitől leginkább tartottunk, hogy ti. az anyag nagy részét asztalokon és nem zárt tárlókban helyeztük el, az bizonyult a legnagyobb vonzerőnek. A restaurátorok nagy gyönyörüséggel vették tudomásul, hogy e „rendhagyó" kiállitáson a könyveket kézbe lehet venni, ki szabad nyitni.

II.

A másik konferencia szinhelye Poznań volt. Október 27–30-án rendezte a poznańi Egyetemi Könyvtár, a varsói Nemzeti Könyvtár közremüködésével. Témája: „A könyvtári állomány konzerválásának és restaurálásának problémái a szocialista országokban". Mintegy ötven könyvtári restaurátor volt jelen,

nyolc szocialista országból. Hazánkat ÓVÁRI Sándor, az OSZK állományvédelmi főosztályának vezetője és Cz. KOZOCSA Ildikó képviselte. A szükebb körü konferencia módot nyujtott arra, hogy egy-egy eljárást részleteiben is megtárgyaljunk.

Günther MÜLLER jénai restaurátor szép és változatos anyagot mutatott be, amelyet az un. papirhasitás módszerével restaurált. A módszer lényege: a meggyengült rostszerkezetü papirlapot kettéhasitják és az igy nyert két lap közé erősitő réteget, általában tiszta cellulóz alapanyagu japánpapirt kasiroznak. Az irást vagy nyomtatást hordozó rostréteg sértetlen marad, az olvashatóság nem csökken, mivel a szöveg felületén nincs idegen anyag. A ragasztóanyag (általában müanyagragasztó) átitatja és megerősiti a meggyengült rostszerkezetet. A jó eredmény eléréséhez azonban megfelelő gyakorlottságra van szükség. A módszer alkalmazása különösen tintamarásos kéziratoknál javasolható, de Müller szerint alkalmas – bár időigényesebb, mint pl. a laminálás – hirlapok konzerválására is.

A poznani konferencia résztvevői megtekintették az Egyetemi Könyvtár restauráló mühelyét; ez felszereltség tekintetében körülbelül azonos szinvonalon áll az OSZK mühelyével.

A konferencia csaknem valamennyi előadásában elhangzott az a javaslat, amely szerint – azokban az országokban, ahol ez még nem történt meg – egységes alapelveken nyugvó országos könyvvédelmi szervezetet, illetve hálózatot kell létrehozni. Ennek keretében országos központi kutató laboratóriumot kell létesiteni, és meg kell oldani a vidéki gyüjtemények értékes anyagának védelmét és restaurálását. A legtöbb szocialista országban ui. ez a probléma még megoldatlan.

A másik általános igény a restaurátorok képzésének és továbbképzésének központi megszervezése, valamint a könyvtárosok és restaurátorok közötti együttmüködés kialakitása, illetve szorosabbra füzése.

A poznani konferencián ideális baráti légkör alakult ki, amelyben legfőbb részük a lengyel kollégáknak volt, akik a leggondosabb előrelátással szervezték meg a szimpoziumot. Lehetővé tették számunkra azt is, hogy megtekinthessük Kórnikban a hires kastélymuzeum értékes gyüjteményét és könyvtárát, valamint Gnieznóban a muzeális jellegü, középkori anyagban igen gazdag egyházi könyvtárat.

III.

Végül röviden talán igy foglalnám össze a két konferencia elvi tapasztalatait: megerősitettek abban a meggyőződésemben, hogy nincs olyan univerzális restaurálási eljárás — akár régi, akár uj — amely minden esetben alkalmazható. Ellenkezőleg, minden módszernek speciális alkalmazási területe van. A módszereket igen nagy gonddal — mindenkor a restaurálásra kerülő egyed állapotához, anyagi és egyéb, minőségi jellemzőihez igazodva — kell kiválasztani. Ezért szükséges lehetőleg minden restaurálási eljárást ismerni és arra törekedni, hogy a gyakorlatban mindig a legcélravezetőbbet alkalmazzuk.

A meglátogatott mühelyek és gyakorlati bemutatók azt a véleményt alakitották ki bennem, hogy az OSZK restauráló laboratóriuma gépi berendezés, felszereltség tekintetében még nem tartozik a korszerüen berendezett mühelyek közé. A jelenlegi helyviszonyok, sajnos, egyelőre lehetetlenné is teszik a fejlesztést. Ha azonban azt vizsgáljuk, hogy más, a miénknél jobban felszerelt mühelyek milyen munkát produkálnak, ennek ellenére sem kell szégyenkeznünk. Restaurált bőr- és pergamenkötéseink szakmai szempontból nemzetközi szinvonalon állnak. Viszont a hagyományos, időrabló kézi munkával nehezen vagy nem megfelelően restaurálható savtartalmu, törékeny papiranyagok (többnyire ujkori anyag) vagy tintamarásos kéziratok konzerválása nálunk még gondot okoz. A neutralizálást — megfelelő ellenőrző müszerek és kidolgozott eljárás hiányában — nagy tömegü anyagon nem tudjuk megnyugtató módon elvégezni. Égetően szükséges lenne az is, hogy a több mint két éve megvásárolt és helyhiány miatt még mindig nem használható laminátorunk segitségével megoldjuk végre nagy tömegü hirlap-, szinlap-, plakát- és térképanyagunk gazdaságos módon történő konzerválását.

A két konferencia tanulságai alapján azt is megállapithatjuk, hogy a nemzetközi kapcsolatok ápolása, a további tapasztalatcsere lényegesen elősegitheti a hazai könyvtári állományvédelem fejlesztését, az ezzel kapcsolatos munkafolyamatok hatékonyságának növelését.

Cz. K. I.

---

x külföldi hirek x külföldi hirek x külföldi hirek x

TAKARÉKOSSÁGI INTÉZKEDÉSEKET tesznek az angol vállalatok a költségek növekedése, a verseny erősödése miatt, s ennek során sok helyen megszüntetik a tájékoztatási részleget vagy erősen csökkentik munkatársainak létszámát. A Tájékoztatási Szakemberek Intézetének folyóirata levonja a tanulságot: a vállalati tájékoztatási szakembereknek létérdekük, hogy munkájukat a vállalat konkrét feladatainak szolgálatába állitsák és közvetlen hasznosságát elismertessék. (The Information Scientist, 1971. 2. sz.)

A MAGYAR VENDÉGMUNKÁSOK könyvellátásáról is igyekszik gondoskodni a premnitzi (NDK) vegyimüvek szakszervezeti könyvtára. Külön kölcsönzőállomást szervezett számukra, az állomány egyenlőre 351 magyar és 30 német nyelvü könyv és folyóirat. A 290 magyar munkás közül 118 olvasó fél év alatt 930 müvet kölcsönzött. (Bibliothekar, 1971. 6. sz.)

„ÖNREFERÁLÓ" FOLYÓIRAT tervéről tárgyal az angol, a nyugatnémet és a francia Kémiai Társaság. Az anyag a maga egészében mikrolapon jelenne meg, viszont a cikkek referátumát, bibliográfiai adatait, tárgyszavait és nem szöveges jellegü részeit „konvencionális" referáló lap formájában publikálnák European Chemical Reports cimmel. Ez a forma lényegesen csökkentené a kiadási költségeket. A terv megvalósitásának azonban nehézségei is vannak — többek között az, hogy maguk a szerzők szivesebben veszik, ha munkájuk nyomtatott formában jelenik meg. (IFLA News, 38. sz. 1971. nov.)

AZ ELŐJEGYZETT KÖNYVEKET visszavételkor elektronikus szerkezet szüri ki a brightoni városi könyvtár központjában és 16 fiókjában; ezzel kb. havi 76 munkaórát takaritanak meg a kölcsönzésben dolgozók számára. (Liaison, 1971. okt.)

TÁJÉKOZÓDÁS

Sebestyén Géza:

Egy lépés a tájékoztatási világrendszer létrehozása felé.

Unisist-konferencia Párizsban, 1971. okt. 4–9.

Négy évi előkészitő munka után, amelyet az UNESCO és az ICSU (a tudományos egyesületek nemzetközi tanácsa) közösen végzett, 1971 őszén került sor Párizsban arra az értekezletre, amely a tervezett tájékoztatási világrendszer jövőjéről döntött. Az előkészületek menetéről és problémáiról a magyar olvasónak a Könyvtári Figyelő 1971. évi 2. számában Kondor Imréné összefoglalása adott részletes képet. Ez a cikk joggal állapitotta meg: „A tudományos dokumentumok számának robbanásszerü növekedése halaszthatatlanná, a számitógép adta lehetőségek pedig... időszerüvé tették valamilyen központi, világméretü tájékoztatási rendszer kialakitását." A probléma azonban az volt (a Harrison Brown vezette központi bizottság is erre keresett választ), hogy megvalósitható-e ez a rendszer, s ha igen, hogyan.

A fő nehézség abban áll, hogy több irányban kell megteremteni a világméretü összhangot, együttmüködést:

– földrajzi vonatkozásban rengeteg állam kell, hogy együttmüködjön, köztük igen nagyok és egészen aprók, gazdagok és szegények, fejlettek és fejletlenek,

– különféle tudományágak együttmüködésére van szükség a kémiától a közgazdaságtanig, a kibernetikától a biológiáig, hiszen korunkat a problémák egymásba szövődése, az interdiszciplináris kutatások előretörése jellemzi,

– máris számos szervezet, intézmény, sőt üzleti vállalkozás stb. végez tájékoztatási munkát igen eltérő módszerekkel, de kialakult közönséggel; ezek eredményeit, érdemeit, érdekeit sem lehet semmibe venni.

Igy érthető, hogy a kérdés nem akörül forgott, kivánatos-e ez a rendszer, hanem, hogy lehetséges, megvalósitható-e (a ,,feasibility'' volt a leggyakrabban használt szó).

Az előkészitést végző ,,központi bizottság'' nemcsak komoly, alapos elemzést adott a jelen helyzetről, nem is csak programot dolgozott ki; munkájának legfontosabb eredménye végül is az volt, hogy a megoldás módjára is megfelelő javaslatot tett. A tájékoztatási világrendszer létrehozásához nem elégségesek a tudósok, sem a dokumentalisták, de még ezek szervezetei sem: a rendszert csak kormányközi megállapodással lehet megteremteni. Igy az októberi konferenciára maguk a kormányok kaptak meghivást; természetesen képviseltették magukat a legfontosabb nemzetközi szervezetek is (ICSU, FID, IFLA stb.). Együttesen 240 résztvevője volt a megbeszéléseknek, ez a 240 delegátus 83 államot és 39 nemzetközi szervezetet képviselt. A magyar küldöttség 5 tagból állt, vezetője Duzs János, az OMFB főosztályvezetője volt (16 delegációnak volt miniszteri rangu vezetője).

A konferencia, amely az előkészitő bizottság vezetőjét, Harrison Brownt választotta elnökévé, s amelyet az eltérő politikai felfogások ellenére az államok (pl. a Szovjetunió és az Egyesült Államok) jószándéku együttmüködése, valamint a fejlődésben lévő országok nagy aktivitása jellemzett, három témakörben vitatta meg az eldöntendő kérdéseket:

a) alapelvek,

b) program,

c) vezetés, irányitás.

ALAPELVEK

Emeljük ki mindenekelőtt, hogy a konferencia elején elhangzó általános deklarációk a terv népszerüsége, szükségessége mellett tettek hitet. Ritka eset nemzetközi értekezleteken az ilyen összhang, itt mindenesetre valamenynyi felszólaló pozitiven nyilatkozott ebben az alapkérdésben, ami annak a jele,

hogy a rendszer megteremtése időszerü. Számos felszólaló kiemelte, hogy a kellő informálódás még a fejlett országok számára is megoldhatatlan feladat a jelenlegi formák között, fokozottan égető természetesen a fejlődő országok problémája.

Ami már most a konkrétumokat illeti, leszögezte a konferencia, hogy a tudomány eredményei az egész emberiségé, a tudományos igazság lényegéhez tartozik egyetemessége, — ebből következik, hogy minden népnek joga van a benne való részesedésre.

Leszögezte a konferencia a tudományos munka és az információ elválaszthatatlanságát is; a mai korban a magára hagyott, izolált kutató tehetetlen lenne. Igy esik nagy hangsuly az UNISIST tervére. A szükséges információk elérését csak az egész világot átfogó szervezet biztosithatja, amelyben minden partner ad is, kap is. Megfogalmazódott pl. az az alapelv, hogy legyen köteles minden ország indexelve rendelkezésre bocsátani saját szakirodalmát (ISO által előirt normák szerint, egységesen).

A terv tehát a kooperáción áll vagy bukik. Döntő jelentőségü ebben az értelemben, hogy az UNISIST nem az eddigi tájékoztatási szervezetek helyett igényel szerepet magának, nem egy nagyszabásu „gründolásról" van szó, amely az eddigi referáló lapokat, adatközpontokat stb. feleslegessé tenné. Ellenkezőleg: azt a nagy tőkét, amely az információ terén eddig felgyült, sértetlenül meg kell őrizni, de a jövőben ökonómikusan, az erők szétforgácsolása nélkül kell dolgozni. Az UNISIST szerepe: egységbe fogni azt, ami már van, eltüntetni a hézagokat és biztositani a kompatibilitást, egymás eredményeinek a hasznositathatóságát. A tájékozódás égető szükséglet, de ma részben információs anarchia van; ezt kell felszámolni. Semmit sem hangoztatott a konferencia olyan gyakran és olyan erőteljesen, mint a kooperációt. Az UNISIST szinte egyenlő a kooperáció megszervezésével; szögezzük le mindjárt, hogy mind regionális vonatkozásban, mind az egyes tudományágak között, de elengedhetetlen az együttmüködés az információ „termelői", felhasználói és közvetitői között is. Igen biztató az az együttmüködés, amely az előkészitésben az UNESCO

és az ICSU között máris megmutatkozott, ezt ki kell szélesiteni az „ENSZ-család" minden szervezetére (FAO stb.), továbbá minden fontos tudományos és dokumentációs szervezet (pl. FID) aktiv részvételére.

Az együttmüködés technikai feltétele az eljárások, módszerek szabványosítása. Ezért a szabványositás az UNISIST tevékenységében központi szerepet kell, hogy kapjon. Mert mindaddig, amig nem élünk azonos jelrendszerrel, amig terminológiában, osztályozásban, bibliográfiai leirásban, röviditések használatában stb. stb. más-más megoldásokat követünk, a munka összehangolása jószándék esetén is bajosan sikerülhet.

Másik alapvető feltétel a képzés. Világszerte óriási hiány van magas szintü tájékoztatási szakemberekben. Szükség van azonban a használók képzésére is.

Az alapelvek közé tartozik, hogy a komputerek korában a tájékoztatási rendszert a számitógépek perspektivájában kell kialakitani. Komoly előzményekkel számolhatunk (MEDLARS, MARC stb.), az igazi fejlődés azonban a most következő években bontakozik ki. Annál inkább meg kell ismernünk mindent annak érdekében, hogy az információ átadásának és felhasználásának ezt a modern rendszerét világszerte (és egységesen) hasznositani lehessen. Megfogalmazódott az az alapelv, hogy a gépi tájékoztatásban keletkező output legyen alkalmazható egyebütt inputként; ez persze megint az egységes módszerekre utal.

Vannak általános központi feladatok, vannak tudományági feladatok. A sikerhez azonban elengedhetetlen, hogy minden államban jöjjön létre a megfelelő információs „infrastruktura", megint csak a belső összehangolás elve alapján. A partnerek munkájának belső megszervezése nélkül köztük a kooperáció egyszerüen ábránd.

Végül az alapelvek közt foglalt állást a konferencia amellett, hogy a fejlődésben levő országokat kiemelten vegyék tekintetben. Ezeknek az or-

országoknak a képviselői (elsősorban az afrikai és a latin-amerikai államok) maguk is állandóan hangsulyozták különlegesen nehéz helyzetüket. A hiányzó szervek, intézmények, személyzet stb. megteremtése számukra mind az UNISIST problematikájához kapcsolódva jelentkezik.

Nem lenne reális a beszámoló, ha nem térnénk ki a problémákra is. A fentiekben lényegében egységes vélemény uralkodott, és ez igen nagy szó. Voltak azonban kérdések, ahol komoly nézeteltérések támadtak. Emlitsük meg ezek közül a leglényegesebbeket.

a) Milyen tudományokra terjedjen ki az UNISIST? Számosan javasolták, hogy az eredetileg javasolt természettudományos és müszaki területtől egészen a humán tudományokig terjedjen a feladatköre, magában foglalva – ez nagy hangsulyt kapott – a mezőgazdaságot és az orvostudományt, de a társadalomtudományok legkülönfélébb ágait is. A végső döntés az lett, hogy az UNISIST a tudományok egészére kiterjedjen, de sorrendi különbség érvényesül: az elsőbbség az alap-természettudományoké és a technikáé, a humán tudományokra pedig folytatólag kerül sor („mihelyt ennek lehetősége meglesz").

b) A konferencia elején kivehető volt egy olyan törekvés, hogy a tervezett világinformációs rendszer egy alapnyelvre épüljön, és ez az angol lett volna. A viták során azonban igen nagy erővel kapott hangsulyt a többnyelvüség elve, végül a határozat is ezt az álláspontot tükrözi.

c) A szervezet jellege és hatásköre tekintetében is érezhetően eltérő álláspontok jelentkeztek. Számosan (Csehszlovákia, Hollandia, Kanada) támogatták az eredeti koncepciót, hogy az UNISIST a többi szervezet munkáját összehangoló, ösztönző szervként fejtse ki munkáját. Ha pl. hézagok, hiányok vannak, nem az a feladata, hogy ezeket maga pótolja, hanem hogy kezdeményezze megszüntetésüket. Ezzel szemben számos fejlődő ország felszólalásából kicsendült, hogy erős, operativ szervet, jelentős saját pénzügyi alappal rendelkező szervet igényelnek, amely tájékoztatási szervezetük kiépitését anyagilag lehetővé teszi.

A programot az előkészitő bizottság 22 ajánlása tartalmazza, amelyet mellékletként közlünk. Az ajánlások világos képet adnak azokról a tennivalókról, amelyek tiz év távlatában megvalósithatók. A konferencia a koncepciót általában elfogadta, helyenként azonban fenntartások is jelentkeztek (pl. a 14. ajánlást illetően abban a tekintetben, hogy milyen jellegü és méretü legyen az információkra irányuló kutatás). Ebben az összefüggésben is érdemes azonban kiemelni, hogy a felszólalók mire helyezték a legnagyobb hangsulyt.

Általános vélemény szerint az első feladat a szabványositás. Ennek ki kell dolgozni a programját és fel kell kérni az ISO-t a közremüködésre.

Számos kérdésben (a telekommunikáció, a forditások problematikája, az elemző központok és az adattárak kérdése, a magánvállalatok szerepe stb.) még előzetes vizsgálatok szükségesek a döntéshez. A tudomány egyetemességéből következőleg korszerüsiteni kellene ugyan a copyright szabályozását, de számos felszólalás szerint átfogóbb problémáról van szó: minden akadályt ki kell küszöbölni, amely az ismeretek szabad áramlását gátolja.

Gyakorlatilag is érvényt kell szerezni annak az alapelvnek, hogy a fejlődésben lévő országok felzárkózhassanak.

Érdemes megemliteni, hogy egyes országok konkrét felajánlásokat is tettek az UNISIST-terv elősegitése érdekében. Igy:

– a lengyel delegáció a lengyel kormány nevében helyet ajánlott fel egy nemzetközi tájékoztatásügyi képzési központ számára Katowice mellett (az épületkomplexum 650 hektárnyi területen fekszik, előadótermekkel, laboratóriumokkal, audiovizuális berendezésekkel stb. van felszerelve, mellette befejezés előtt áll egy 200 személyes szálloda);

– a jugoszlávok felajánlották, hogy az 1. sz. ajánlás (a dokumentációs szolgáltatások számbavétele, nyilvántartása, akár nemzeti, akár regionális, akár

nemzetközi jellegüek ezek) megvalósitása érdekében eligazitó központot létesitenek (itt emlitjük meg: a konferencián olyan tendencia is érvényesült, hogy az UNISIST szervek ne a fejlett országokban létesüljenek — hiszen az egyik fő cél épp a fejlődésben levő országok segitése),

— a francia kormány felajánlotta, hogy Párizsban nemzetközi központot szervez a periodikumok és sorozati kiadványok nyilvántartására.

VEZETÉS, IRÁNYITÁS

Hosszu, bonyolult viták után az irányitás tekintetében az a döntés született, hogy legyen

- ritkábban összeülő kormányközi konferencia,
- igazgatótanács, amelyet az UNESCO közgyülése választ (a tájékoztatás kiemelkedő szakemberei közül),
- tanácsadó bizottság (tudósokból, mérnökökből és tájékoztatási szakemberekből) és
- titkárság.

Nagyobb vita az igazgatótanács létszáma körül bontakozott ki. Az eredeti előterjesztés — a munkaképesség érdekében — 12—14 főnyi testületet irányzott elő. A fejlődő országok azonban (nyilván kellő képviseletük biztositása érdekében) a nagy létszámu testületet javasolták. Végül is szavazás döntött, a fejlődő országok győzelmével: 18—23 tagu tanács fog létesülni.

Vitára adott alkalmat a tanácsadó bizottság összetétele is, ui. az eredeti javaslat itt csak a tudósok részvételét irányozta elő. Igen sok felszólalás emelte ki a tájékoztatási szakemberek nélkülözhetetlenségét, végül is a vegyes összetétel mellett foglalt állást a konferencia.

Sajátos módon különleges problémává vált a rendszer finanszirozásának a kérdése is. A Szovjetunió által javasolt megoldás, hogy az UNESCO saját erejéből biztositsa a rendszer központi költségeit, általános egyetértésre talált. Minthogy azonban az UNESCO költségvetésének javasolt átrendezése csak korlátolt lehetőségeket nyujt, a fejlődő országok épp ezen a ponton léptek fel erőteljesen a tagországok külön hozzájárulása mellett és egy nagyarányu pénzügyi terv megalkotása érdekében.

Nem hagyhatom említés nélkül, hogy zárószavaiban az elnök (H. Brown) Kelet és Nyugat együttmüködésének fontosságát emelte ki, ami nélkül célunkat nem is lehet elérni. A fejlődő országok kérdésével kapcsolatban kiemelte, hogy elvben mindenki egyetért e kérdés prioritásával, a probléma csupán az, honnan és hogyan lehet a szükséges összegeket előteremteni.

A végső döntés az UNESCO közgyülés hatáskörébe tartozik. Az UNESCO főigazgatója, René Maheu azonban a konferencián kinyilatkoztatta egyetértését az UNISIST koncepciójával, s várható, hogy megvalósul a lényegre irányuló, nem tulméretezett és a tudományszervezés területén mégis fordulópontot jelentő terv.

SEBESTYÉN Géza

Az UNISIST-konferencia elé terjesztett ajánlások

(szt. tájékoztató)

A konferencia munkája az előkészitő „Központi Bizottság" által szerkesztett ajánlásokra épült; ezeket a konferencia globálisan — csupán az utolsó, a 22. ajánlást módositva — elfogadta.

I. A RENDSZEREK KÖZÖTTI KOMMUNIKÁCIÓ ESZKÖZEI

1. A LEHETŐSÉGEK FELMÉRÉSE

Az UNISIST fogalmának lényegéből következik a nemzetközi programok kifejlesztése azzal a céllal, hogy megosszák az információátvitel munkáját és termékeit a folyamat mindegyik szakaszán, az összes érintett fél önkéntes együttmüködése által. E célból fel kell kérni az UNISIST résztvevőit, igyekezzenek felmérni az országos regionális és nemzetközi tájékoztatási rendszereket és előkésziteni ezek fokozatos integrációját egy világméretü tájékoztatási hálózatba. Próbavizsgálatokat kell végezni a hálózat rendszertervezési szükségleteinek meghatározására.

2. SZABVÁNYOSITÁS: BIBLIOGRÁFIA

Az UNISIST keretében rendszeres szakértői találkozókat kell tartani az International Organisation for Standardization (ISO) keretei között folyó nemzetközi erőfeszitések elömozditására, amelyek azt célozzák, hogy a gépi rendszerek-

ben a bibliográfiai elemek kifejezésére szolgáló szabványositott kódokat és formátumokat, valamint egységesitett transzliterálási szabályokat, jelkészleteket és egyéb eszközöket alakitsanak ki.

3. A VILÁG TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATAINAK JEGYZÉKE

Létre kell hozni a tudományos folyóiratok nemzetközi jegyzékét a természettudományi és müszaki folyóirathivatkozások szabványositási rendszerének alapjaként; a rendszer kiterjesztésének, funkcióinak és szervezetének lényegében meg kell egyeznie az UNISIST/ICSU-AB bibliográfiai leirási munkacsoportnak az UNISIST résztvevői által jóváhagyott ajánlásaival.

4. A TÁRGY MEGHATÁROZÁSA

A tudósok, tudományos társaságok és tájékoztatástudományi egyesületek figyelmét fel kell hivni arra, hogy közös erőfeszitésekkel kell jobb eszközöket kialakitani a tudomány és technika természetes és indexnyelveinek ellenőrzésére és átalakitására. Az UNISIST résztvevőinek különös gondot kell forditaniuk a tudományos szervezetek utján lebonyolitandó olyan kisérleti vizsgálatokra, amelyekkel erre vonatkozó uj módszertani és szervezeti eszközöket próbálhatnak ki, különös tekintettel a nemzetközi és interdiszciplináris szükségletekre.

5. SZABVÁNYOSITÁS: A RENDSZER SZEMPONTJAI

Az UNISIST keretében gondoskodni kell a computer- és tájékoztatási rendszerszakértőkkel folytatandó aktiv megbeszélésekről, hogy gyorsabban tisztázhassuk a rendszerközi kapcsolatok gépi szabványainak problémáival kapcsolatos eldöntetlen kérdéseket, az ISO-val egyetértésben. Tovább kell vizsgálni az át-

alakitási programok megvalósithatóságát mint a teljesen kompatibilis kódok és formátumok ideiglenes alternativáját.

6. TÁVKÖZLÉS

Az UNISIST-re való tekintettel egy munkacsoportnak vagy konferenciának felül kell vizsgálnia a távközlési és távfeldolgozási (teleprocessing) hálózatok jelen fejlődési irányait és jövő lehetőségeit a tudományos információ átvitelében. Törekedni kell az olyan nemzetközi szervezetek részvételére, mint az International Telecommunication Union (ITU), az International Federation for Information Processing (IFIP) és az International Federation for Documentation (FID). A napirenden nemcsak a közvetlenebb technikai tényezőknek, hanem a téma szervezeti, politikai és gazdasági szempontjainak is szerepelniük kell.

II. A TÁJÉKOZTATÁSI SZOLGÁLATOK HATÉKONYSÁGA

7. A KÖNYVTÁRI INFRASTRUKTÚRA

A szilárd tudományos könyvtári hálózat a modern korban a tudományos információk átvitelének alapvető tényezője. Az érintett nemzetközi és nemzeti szervezetekkel (IFLA, IATUL, stb.) együttmüködve az UNISIST-nek arra kell törekednie, hogy kialakitsa azt a minimális funkcióegyüttest és teljesitményszintet, amelyet a tudományos könyvtáraknak — s esetleges szakjellegü dokumentumtáraknak — el kell érniük, optimális müködésük érdekében.

8. AZ ALAPVETŐ FELTÁRÓ SZOLGÁLTATÁSOK MEGERŐSITÉSE

Népszerüsiteni és támogatni kell azokat a folyamatban lévő kisérleteket és programokat, amelyek a meglévő – valamely földrajzi-nyelvi területtel, tudományszakkal vagy speciális feladatkörrel foglalkozó – referáló, indexelő és fordító szolgáltatások hatékonyságának növelését célozzák. Különös támogatást érdemelnek az ilyen szolgáltatások munkájának és termékeinek nemzetközi megosztására irányuló együttmüködési formák mint a tájékoztatási világhálózatnak – az UNISIST célkitüzéseinek – alapelemei.

9. INFORMÁCIÓELEMZÉSI KÖZPONTOK

A használók meghatározott csoportjainak szükségleteit kielégitő szakositott tájékoztatási központok fejlesztése a 8. ajánlásban emlitett alapvető feltáró szolgáltatások világméretü hálózatának szükséges kiegészitése. Az ilyen központok funkciói közül különös figyelmet érdemel a kurrens dokumentumok értékelése és ezeknek megbizható, koherens ismeretrendszerekben való szintézise; nemzetközi támogatással végzendő kisérleti vizsgálatok hasznosak lennének azon intézményi és egyéb eszközök számbavételére, amelyek szükségesek lehetnek az ilyen értelemben vett információelemzésnek mint a tudományos tájékoztatás integráns funkciójának a megvalósitására.

10. NUMERIKUS ADATKÖZPONTOK

A numerikus adatok gyüjtése, kritikai értékelése, szervezete és szétsugárzása azon a területen, amelyen a CODATA képviseli a nemzetközi tudományos egyesületek érdekeit, funkcionálisan szorosan kapcsolódik a publikált irodalom feldolgozásához, ezért gondoskodni kell róla a tájékoztatási szolgáltatások bármiféle jövő hálózatában, az UNISIST elveinek megfelelően. Különös figyelmet kell forditani a numerikus adatközpontok közötti hálózatszerü kapcsolódási

lehetőségek növelésére és az ilyen központoknak a bibliográfiailag orientált hálózattal való funkcionális kölcsönviszonyára.

III. A SZAKMAI CSOPORTOK FELELŐSSÉGE

11. A TUDOMÁNYOS SZERKESZTŐK FELELŐSSÉGE

A tudományos folyóiratok cikkiróinak és szerkesztőinek külön felelősséget kell vállalniuk a tudományos diszciplinákhoz tartozó minőségi ellenőrzés fenntartására. Támogatni kell az ellenőrző (lektorálási) rendszerek fenntartására tett erőfeszitéseket. Ugyanakkor a szerkesztőknek nem szabad elfelejteniük, hogy azon primér kiadványok, amelyekért felelősek, egy nagy információfeldolgozási folyamat részei és együttmüködésük más csoportokkal (pl. referáló és indexelő szolgálatokkal) alapvető fontosságu.

12. A TUDÓSOK RÉSZVÉTELE

A tudományos társaságok nemzetközi szövetségeinek továbbra is állandó befolyást kell gyakorolniuk a tagországokra azért, hogy azok részt vegyenek a világméretü információátvitel megjavitását szolgáló programokban, amilyen pl. az információforrások kritikai vizsgálata a tudomány és technika adott területein, a már meglévő és uj szolgáltatások tervezése és fejlesztése, a nyelvi kontroll területén elért eredmények, a tudósok képzése a tájékoztatási folyamatok terén, különösen pedig az értékelő és szintetizáló tevékenységek.

13. A SZEMÉLYZET FEJLESZTÉSE

A nemzetközi tájékoztatási rendszerek tevékenységében aktivan részt vevő összes nemzetnek összpontositania kell erőfeszitéseit, hogy gondoskodjék a szükséges tájékoztatási szakemberekről, könyvtárosokról és dokumentalistákról, javitva képzésük lehetőségeit. Az UNISIST-nek támogatnia kell az olyan illetékes szakmai szervezeteket, mint az IFLA, a FID és mások, hogy szervezzék meg ezeket az erőfeszitéseket, a tudományos egyesületeknek – mint az információtermelők és használók képviselőinek –, valamint a kormányszerveknek az együttmüködésével. Figyelmet kell szentelni a nemzetközi méretü oktatási és képzési segélyprogramok kivánatos és lehetséges voltának; ez utóbbiak szükség esetén javaslatokat tartalmazhatnak az erőknek néhány regionális oktatási központban való összefogására is.

14. A TÁJÉKOZTATÁSTUDOMÁNYI KUTATÁS

Az UNISIST résztvevőinek méltányolniuk és támogatniuk kell a nemzeti és nemzetközi szervezetek jelenlegi erőfeszitéseit a tájékoztatástudomány sokféle – nyelvészeti, kibernetikai stb. – aspektusával foglalkozó kutatások végzésére és támogatására, mert ez létfontosságu hozzájárulás a tájékoztatási világrendszer kifejlesztéséhez. Az UNISIST keretén belül létre kell hozni egy csoportot a tájékoztatástudományi kutatás értékelésére, amely gyüjtené és értékelné az információt az e területen folyó kutatásról, rendszertervezési tanácsokkal szolgálna az UNISIST résztvevőinek és támogatná a tájékoztatástudományi elemzési és kutatási tevékenységre irányuló nemzetközi együttmüködési programokat.

15. ORSZÁGOS TUDOMÁNYOS TÁJÉKOZTATÁSI SZERVEK

Országonként léteznie kell olyan kormány- vagy félhivatalos szervnek, amely irányitja, elősmozditja és biztositja a tájékoztatási erőforrások és szolgáltatások fejlesztését, tekintettel az országos, regionális és nemzetközi együttmüködésre. Az UNISIST elveinek és céljainak megfelelő, nemzetközi méretü együttmüködési programokat különösen támogatniuk kell ezeknek a szerveknek, ill. részt kell venniük az ilyen programban.

16. A SZOLGÁLTATÁSOK HÁLÓZATA

A tudományos dokumentumok és adatok világméretü hozzáférhetőségét az UNISIST végső céljai egyikének kell tekinteni, amely magában foglalja a tudományos és müszaki szakkönyvtárak, az információelemzési központok és adatközpontok hálózatát és együttmüködését a határokon keresztül. A 15. ajánlásban emlitett tervezési kormányszerveknek ezért támogatniuk, ill. kezdeményezniük kell olyan programokat, amelyeknek az a céljuk, hogy tetszőleges mennyiségü dokumentumot, információt vagy adatforrást átfogó (helyi, országos, regionális vagy nemzetközi) rendszerekbe integráljanak, amelyekben az egyes tudományos könyvtárak vagy központok végső soron az összekötő hálózat belépési pontjaként vagy csomópontjaként szerepelnek.

17. INFORMÁCIÓÁTVITELI HÁLÓZATOK

A 15. ajánlásban leirt országos vagy regionális tájékoztatási szerveknek egyre nagyobb gondot kell forditaniuk a modern információátviteli hálózatok szükségleteire, amelyek fejlett feldolgozó és tájékoztatási eszközöket használnak.

A kezdeti erőfeszitéseket ezen a területen az összehangolt irányelvek fejlesztésére kell irányitani, amelyek magukban foglalják a két- vagy többoldalu együttmüködést az UNISIST résztvevői között.

18. DIJSZABÁSI ELVEK

Folyamatosan tanulmányozni kell a tudományos tájékoztatási szolgálatok dijszabási politikáját, megfigyelve, hogyan befolyásolja ez a politika az információk hozzáférhetőségét a használók számára, ill. elemezve, hogyan hatnak a használókra rótt terhek az információk hozzáférhetőségének országok és tudományterületek szerinti egyenlőségére.

19. ADMINISZTRATIV KORLÁTOK

A 15. ajánlásban emlitett országos tudományos tájékoztatási szerveknek a tudományos világ iránti felelősségükhöz tartozónak kell tekinteniük az információk áramlására vonatkozó szükségtelen korlátozások csökkentését. Különösképpen szorgalmazniuk kell saját országuk szerzői jogi törvényeinek revizióját olyan irányban, hogy jobban összeegyeztessék a közérdeket, a dokumentumok hozzáférhetőségét az egyéni érdekkel, a törvényes védelemmel, s végső soron kialakitsák a ,, tisztességes felhasználás'' (fair use) nemzetközi elvét ezen a területen.

V. A FEJLŐDŐ ORSZÁGOKNAK NYÚJTOTT NEMZETKÖZI TÁMOGATÁS

20. A FEJLŐDŐ ORSZÁGOK: TÁJÉKOZTATÁSI INFRASTRUKTÚRA

A szakszerü és anyagilag megfelelően megalapozott országos tudományos kutatási és fejlesztési struktura előfeltétele a hatékony tudományos könyvtári és dokumentációs hálózat kifejlesztésének bármelyik országban. Ennek megfelelően a fejlődő országoknak a következőkkel célszerü hozzájárulniuk az UNISIST célkitüzéseinek megvalósitásához: a) központi tudományos és müszaki tájékoz-

tatási szerv létesitése, amely felelős az információforrások fejlesztésének tervezéséért és koordinálásáért; b) együttmüködési megállapodások más országokkal; c) olyan szabványok, módszerek és eljárások támogatása és elfogadása, amelyek megkönnyithetik a tájékoztatási szolgálatoknak világméretü hálózatba való összefogását.

21. FEJLŐDŐ ORSZÁGOK: KAPCSOLAT AZ UNISISTTEL

Az UNISIST-nek a fejlődő országok tudományos és müszaki információszükségleteire tekintettel az alábbiakról kell gondoskodnia: a) biztositson olyan fórumot, amelyen a fejlődő területek könyvtáraira és tájékoztatási szolgáltatásaira vonatkozó, folyamatban lévő technikai segélyprogramok megvitathatók, intézményes támogatásuktól függetlenül; b) javasoljon irányelveket a fejlődő országok hatékony tájékoztatási hálózatainak létesitéséhez és irányitásához; c) vegyen részt más illetékes nemzetközi szervezetekkel együtt néhány olyan kisérleti vizsgálatban, amelyek révén hatékony eszközöket lehet találni a fejlődő országoknak az UNISIST-be való bekapcsolására.

VI. AZ UNISIST SZERVEZETE

22. AZ UNISIST IRÁNYITÁSA

Az ezen jelentésben szereplő különböző ajánlások megvalósitására az UNISISTnek három, egymással összefüggő irányitó testülettel kell rendelkeznie: a) kormányközi konferenciával, amely felelős az UNISIST programok elfogadásáért és az előrehaladásukról való beszámolókért; b) nemzetközi tudományos tanácsadó bizottsággal, amelyben az ICSU és tagegyesülései, valamint a tájékoztatási szakértők és szolgáltatások nagy arányban képviselve lennének, s amely számba veszi a kommunikáció gyakorlatának fejlődését és a használók szükségleteinek változásait mint az UNISIST-programok alapját, illetve eredményét; c) végrehajtó hivatallal, amely az UNISIST állandó titkárságául szolgál s fe-

lelős a programok és a költségvetések előkészitéséért és kivitelezéséért. Ez utóbbi testület az UNESCO adminisztrativ szervezetében a tudományos szektoron belül kaphat helyet.

Forditotta: NAGY Péter

---

x kulfoldi hirek x kulfoldi hirek x kulfoldi hirek

FÉLMILLIÓ PÉLDÁNYBAN jelent meg hindi nyelven Gulshan Nanda indiai iró egyik regénye a ,, Hind Pocket Books'' sorozatban. Páratlan könyvsiker ez Indiában; még 1962-ben Nehru külön gratulált a kiadónak, amikor egy indiai munka ugyanebben a sorozatban elérte az 50 000-es példányszámot. (Regional Centre for Book Development in Asia. UNESCO Newsletter. 1971. 2. sz.)

BIBLIOGRÁFUS KONTRA KÖNYVKIADÓ pörében a bibliográfusnak adott igazat egy angol biróság. A jónevü Regency Press (London – New York) cég ,, A mai költők bibliográfiája, 1971'' cimü kiadványát ,, a mai költők komprehenziv nemzetközi iindexének'' minősitette. F. Gardner lutoni könyvtárigazgató bepörölte a kiadót a közönség félrevezetése miatt, 36 olyan jelentős költőt sorolva fel, aki nem szerepelt a bibliográfiában. A biróság elrendelte a könyv bevonását és bezuzását. (Liaison 1971. szept.)

KÓRHÁZI KÖNYVTÁROSOK számára nemzetközi továbbképző tanfolyamot rendezett az IFLA, a Polytechnic of North London Könyvtárosképző Intézetével együtt, 1971. aug. 23–27-én. A tanfolyamnak 9 országból 18 résztvevője volt. (IFLA News, 38. sz. 1971. nov.)

,, VILÁGUTAZÓKAT KERES az Iskolai Könyvtári Tagozat'' – hirdette az ausztráliai könyvtárosok lapja. Egy jamaicai kongresszuson alakul meg az iskolai könyvtárüggyel foglalkozó könyvtáros-egyesületek nemzetközi szövetsége – az Ausztráliai Könyvtáros Egyesületnek viszont nincs rá pénze, hogy külön kiküldjön valakit. Kéri tehát, hogy ha az Egyesület valamelyik tagja a kongresszus idején ugyis Közép-Amerika felé jár s programjába tudja iktatni Jamaicát, jelentkezzék, hogy megbizzák az Egyesület hivatalos képviseletével. (The Australian Libr. J. 1971. 5. sz.)

Az UNISIST-konferencia határozatai

1. A Tudományos Tájékoztatási Világrendszer (UNISIST) létesitésére összehivott kormányközi konferencia

2. Értékelve az UNESCO-nak és az ICSU-nak az UNISIST-program kitüzésével szerzett nagy érdemeit, az UNISIST megvalósitásának lehetőségére vonatkozó vizsgálat szervezőjének tevékenységét, valamint a központi bizottság és az UNESCO titkárság munkáját a konferencia és annak munkaanyagai előkészitésében;

3. Hangsulyozva, hogy az UNISIST hozzájárul azon feltételek kialakitásához, amelyek között lehetővé válik a tudomány és technika eredményeinek világméretü felhasználása és elfogadva az UNESCO–ICSU központi bizottság azon alapvető megállapitását, hogy a Tudományos és Müszaki Tájékoztatási Világrendszer megvalósitható;

4. Rámutatva arra, hogy a modern társadalomban a tudomány a gazdasági és társadalmi fejlődésnek, a technikai haladásnak és a termelőerők világméretü folytonos növekedésének egyik döntő tényezőjévé vált, és hogy a tudományos és müszaki fejlődés üteme nagy mértékben függ a tudományos és müszaki információ szétsugárzásától és felhasználásától, és hogy mivel a tudomány és a technika nemzetközi jellegü, alapvető szükség van a nemzetközi együttmüködés szervezetének fejlesztésére ezeken a területeken;

5. Figyelembe véve, hogy az UNISIST-nek a fejlődő országokat illető tevékenységében előnyben kell részesitenie azon szükségleteiket, amelyeket

az Egyesült Nemzeteknek a tudomány és technika fejlesztésében való felhasználásával foglalkozó Tanácsadó Bizottsága állapitott meg jelentésében:

a) teljes hozzáférhetőség a tudományos és müszaki információ forrásaihoz a fejlett és a fejlődő országokban egyaránt;

b) a saját szükségleteiknek, különösen gazdasági fejlődésüknek legjobban megfelelő információk értékeléséhez, kiválogatásához és átviteléhez szükséges felszerelés;

c) az ilyen információk átalakitásához és feldolgozásához szükséges eszközök;

6. E l i s m e r v e az államok, valamint a nemzetközi kormányszervek és nem hivatalos szervezetek aktiv — az Egyesült Nemzetek alapokmányában foglalt elveknek megfelelő — együttmüködésének szükségességét a tudományos és müszaki információ területén hatékony eredmények eléréséhez;

7. T á m o g a t v a az UNESCO—ICSU központi bizottság által tett javaslatokat az UNISIST-program létrehozására, a már meglévő és jövőbeli tájékoztatási szolgálatok rugalmas hálózatát felölelő Tudományos és Müszaki Tájékoztatási Világrendszer kifejlesztésére;

8. E l i s m e r i, hogy az UNISIST-nek kezdettől fogva biztositania kell a tudományban és technikában felhalmozott tudásanyag felhasználásához szükséges információk teljes hozzáférhetőségét, hogy az UNISIST-nek a már meglévő és jövőbeli autonóm nemzeti, regionális és nemzetközi tudományos és müszaki közületi vagy magánjellegü tájékoztatási szolgálatok és rendszerek önkéntes együttmüködésén kell alapulnia, és ebben a tekintetben figyelembe kell venni az egyes államok, különösen a fejlődő országok speciális igényeit; hogy az UNISIST-nek kezdetben az alap-természettudományokat, a tág értelemben vett alkalmazott tudományokat, a technikát kell átfognia s azután a lehető leggyorsabban ki kell terjednie a társadalomtudományokra és a humaniórákra; hogy ennek a világrendszernek többnyelvünek kell lennie éa lehetővé kell tennie a nemzeti nyelvek használatát;

9. Javasolja, hogy az UNESCO főigazgatója tanulmányozza és vegye figyelembe az UNESCO/ICSU központi bizottságának javaslatait, a tagállamoknak és a nemzetközi szervezeteknek a konferencia jelentésében tükröződő észrevételeit és megállapitásait, amikor elkészitik az UNISIST megvalósitásának gyakorlati programját és meghatározzák a szükséges költségvetési keretet;

10. Felkéri az UNESCO főigazgatóját, gondoskodjék a megfelelő anyagi fedezetről annak érdekében, hogy az UNESCO vezető szerepet játszhasson az UNISIST első szakaszainak gyors megvalósitásában, figyelembe véve a fejlődő országok szükségleteit és biztositva az anyagi fedezetet az 1973/74. évi programhoz, valamint a szervezet távlati vázlatos tervéhez;

11. Felhivja az Egyesült Nemzetekhez tartozó egyéb szerveket és más, kormányközi és nem hivatalos nemzetközi szervezeteket, beleértve a fejlődő országoknak nyujtott müszaki segitségért felelős szervezeteket, hogy részesitsék teljes támogatásukban ezeket az ajánlásokat és müködjenek közre megvalósitásukban;

12. Kéri az UNESCO főigazgatóját, hogy időközönként hivjon össze kormányközi konferenciát az UNISIST távlati tervének jóváhagyására, valamint az UNISIST-program fejlődésének vizsgálatára és értékelésére;

13. Javasolja, hogy válasszanak 18–23 tagból álló igazgatótanácsot az UNESCO közgyülésén, tagállamai közül; ez a tanács ellenőrzi és szükség esetén felülvizsgálja majd a program prioritásait annak a távlati tervnek a keretei között, amelyet az UNESCO közgyülése fogad el a kormányközi konferencia javaslatára;

14. Kéri az UNESCO főigazgatóját, hogy az ICSU-val és a megfelelő szakterületeken müködő más szervezetekkel egyetértésben hozzon létre tudósokból, mérnökökből és tájékoztatási szakemberekből álló tanácsadó bizottságot, amelyben érvényesülnek az információk termelőinek, felhasználóinak és az átvitelükkel foglalkozó személyeknek az érdekei egyaránt; ez a bizottság idő-

közönként vizsgálja meg, hogy az UNISIST-program kielégiti-e a természettudósok, mérnökök és müszaki szakemberek világméretü közösségének szükségleteit, biztositja-e a megfelelő szolgáltatásokat; tapasztalatairól számoljon be a főigazgatónak és szükség esetén adjon tanácsokat az igazgatótanácsnak;

15. Javasolja az UNESCO titkárságán belül egy tudományos és müszaki tájékoztatási egység létrehozását, amely az UNISIST állandó titkárságaként szolgálna és felelős lenne az UNISIST létrehozásával és fejlesztésével kapcsolatos intézkedések előkészitéséért és végrehajtásáért;

16. Javasolja, hogy az emlitett egység először is tegyen lépéseket a már meglévő és jövőbeli országos, regionális és nemzetközi tájékoztatási rendszerek kompatibilitása érdekében;

17. Javasolja továbbá, hogy ugyanakkor különleges figyelmet szenteljenek a fejlődő országok komplex, sürgető szükségleteinek, különösen ami a tudományos és müszaki, valamint a gazdasági és társadalmi tájékoztatást, a képzést (nevezetesen az ösztöndij-programokat), a megfelelő infrastruktura biztositását és szükség esetén uj rendszerek támogatását, illetve bevezetését illeti;

18. Felkéri az UNESCO főigazgatóját, hogy hivja fel a tagállamok kormányainak figyelmét az UNISIST alapelveire és nemzeti tájékoztatási politikájuk fejlesztésében ezen elvek érvényesitésének előnyeire;

19. Javasolja az UNESCO főigazgatójának, hogy e határozatnak megfelelő javaslatokat nyujtson be az UNESCO következő közgyülésén.

(IFLA News, 38. no. 1971. nov. 20–21. p.)

Forditotta: NAGY Péter

A társadalomtudományi irodalom kérdései a közművelődési könyvtárakban (II. közlemény)

VERSEGHY György

AZ ORSZÁGOS FELMÉRÉS KÉRDÉSEI

A Könyvtári Figyelő 1971. évi 3. számában kutatási beszámolót közöltünk a témáról. A széles körben tartott felmérés adatainak értékelése ujabb problémákat vetett fel, és a vizsgálat folytatására ösztönzött. Már akkor érintettük, hogy a közmüvelődési könyvtárak szakozási, statisztikai, mérési rendszere statikus, nem tart lépést – nem is tarthat – a tudományok rohamos fejlődésével. A kölcsönzők igényeinek alakulásáról tulságosan általános, olykor mármár minősitésre alkalmatlan anyagot tartalmaz az országos évi összesitő statisztika. A jelenlegi statisztikai rendszerben a tudományok tulságosan nagy, sokszor heterogén csoportjai kerülnek egy rovatba (pl. a társadalomtudomány rovatába) akár a könyvállomány, akár a kölcsönzések jellemzésekor, ezért az átlagok, százalékok és egyéb viszonyszámok alig-alig nyujtanak alapot a fogalom finomabb megoszlásának kimutatására, az olvasói igények egzaktabb feltárására.

Eddigi vizsgálatunk a társadalomtudományi irodalom sok ágára terjedt ki, de nem érintette a nyelv-, irodalom- és müvészeti tudományok kérdéseit. A teljes áttekintés végett ez utóbbiak feltárására egy évvel később, 1969 áprilisában került sor. Az eredetileg 35 kijelölt könyvtárból ötöt választottunk ki, ezek a következők: Somogyi Könyvtár, Szeged, megyei könyvtár, Salgótarján, járási könyvtár, Mohács, ill. Pápa, végül 8. sz. Szabó Ervin Könyvtár, Budapest. A felmérés az előzőhöz hasonlóan az olvasók és a forgalom statisztikai rögzi-

tésével, értékelésével történt. A vizsgálatba kevesebb könyvtárat vontunk be, mivel a korábbi alapozó mérések eredményeit, tapasztalatait jól felhasználhattuk. A munkában az azonos módszer, a hasonló időpont, a megfelelő nagyságrendü könyvtárak és mintasokaság következtében a rutinos könyvtáros gárda még eredményesebben müködött közre; az összegezésben számos utalást, összehasonlitást is tehettünk, bizonyos jelenségek, törvényszerüségek pedig megerősitést nyertek.

A vizsgálat az ETO rendszere szerint a volt 4-es főosztályra (nyelvtudomány, amely ugyan időközben beolvadt a 8-as főosztályba, de sok helyütt — raktározási kényelemből — ma is használatos), a 7-es főosztályra (müvészet, szórakozás, sport), a 8-as irodalomtudományi területeire, a 908-as szakra (honismeret) és a 91-es osztályra (földrajz, utleirás) terjedt ki. A felsorolt diszciplinák néhány más ágazattal együtt a statisztikában az „egyéb" rovatba vannak vegyesen összezsufolva. Az „egyéb" tartományának vizsgálata tehát több szempontból is izgalmasnak látszott:

1. mert zömmel társadalomtudományi irodalmat tartalmaz (most nem térünk ki a periferikus területekre és a vitás tudományrendszertani elméleti kérdésekre);
2. az állományban és a forgalomban állandóan nő a szerepe;
3. mind az állományban, mind a kölcsönzésben rendkivül magas a részesedése.

Ez utóbbi érzékeltetésére elegendő felidézni a vizsgálat idején fennálló országos helyzetet. A tanácsi közmüvelődési könyvtárak állománya ekkor 16,8 millió kötet. Az „egyéb" kategória teljes állományi részesedése 14%, a hagyományos társadalomtudományi ágazaté pedig 9,8%. A kettő összesen 23,8%, ami tulhaladja az egész gyermek- és ifjusági irodalom nagyságát (22%). A 14 éven felüliek teljes kölcsönzésében 10,2% az „egyéb" irodalom részesedése és 4,8% a társadalomtudományi rovat aránya. Az „egyéb" cim alá sorolt könyvek nagyságrendje, jelentősége még plasztikusabb, ha csak az ismeretterjesztő szektoron belül vizsgáljuk, mert itt mind az állománynak, mind a forgalomnak közel a felét képezik.

A felmérés méreteit mutatja, hogy adatbázisa 5 könyvtár 482 800 kötetnyi állományára (ez erősen torzit, mivel tulsulyban van a Somogyi Könyvtár 306 000 könyve) és 12 037 olvasó egy havi kölcsönzésének 44 780 kötetére támaszkodik.

AZ ALAPADATOK

A kiválasztott 5 könyvtár adataiból nem lehet tipus (megyei, fővárosi, városi) szerint differenciált következtetéseket levonni, csak összesitő adatokat értékelni. Az összefoglaló alaptábla pontosan jelzi, hogy akár a kölcsönzésben, a teljes forgalomban (1. oszlop), akár az ismeretterjesztő irodalmon belül (2. oszlop) az „egyéb" tipusu müvek tekintélyes nagyságot képviselnek.

Kölcsönzött kötetek száma és megoszlása 1969 áprilisában

Kölcsönzött kötetek száma		1 az összes kölcsönzött kötet %-ában	2 a kölcsönzött ism.terj.irod. %-ában
Társadalomtudomány	3143	6,97	24,90
Természettudomány	1583	3,51	12,53
Müszaki irod.	1539	3,40	12,19
Mezőgazd. irod.	373		
Egyéb ism.terj.	5987	13,26	47,43
Ism.terj. összesen	12 625	27,96	100 %
Szépirodalom	32 528	72,04	
Kölcs. köt. összesen	45 153	100 %	

AZ OLVASÓK DEMOGRÁFIAI JELLEMZŐI

a) A BEIRATKOZOTT OLVASÓK

A jelzett intézményekbe április végéig 12 037 olvasó iratkozott be, a nők száma valamivel magasabb volt, mint a férfiaké (6172 nő, 5865 férfi). A foglalkozási csoportokat tekintve teljesen átfogó kategóriákat képeztünk, csak a tanulókat és a munkásolvasókat emeltünk ki (részletesebb foglalkozási megkülönböztetés az országos statisztikában később lett kötelező):

5658 tanuló
2121 munkás
4258 egyéb foglalkozásu

volt a könyvtárak tözstagja.

b) AZ „EGYÉB" TIPUSÚ IRODALMAT KÖLCSÖNZŐ OLVASÓK

A 12 037 beirt olvasóból 2133 fő (17, 73%) kölcsönzött a szóban forgó állományrészből, tehát jóval nagyobb arányban, mint az idézett társadalomtudományi irodalmi feiméréskor, amikor 11, 5% volt ez a mutató.

Egy-egy olvasó gyakran 2–4 müvet is elvisz, az 1 kölcsönzőre jutó átlag 2 kötet, tehát ez is magasabb az előző mérésnél (1, 7 kötet).

A kölcsönzők rétegeit összehasonlitva a beiratkozott olvasók azonos rétegeivel, a

férfiak	nők	munkások	tanulók	egyéb
18, 79	16, 70	13, 39	18, 38	19 %-a

vett ki könyvet.

Ez az arány az összes kölcsönzőt tekintve is 5 tizeddel magasabb, mint amit a társadalomtudomány mérésekor tapasztaltunk, és kiugróan nagyobb a tanulók és a nők csoportjában.

Az "egyéb" ismeretterjesztő irodalom olvasóinak száma és megoszlása

	Nem				
	Férfi	Nő	Munkás	Tanuló	Egyéb
Szám (fő)	1102	1031	284	1040	809
%	51,66	48,34	13,31	48,76	37,93

	Kor				Iskolai végzettség				
	14–18	19–26	27–59	60–	8 ált. alatt	8 ált.	közép isk.	fő-isk.	Összesen
Szám (fő)	777	499	537	320	159	1181	604	189	2133
%	36,43	23,29	25,18	15,00	7,45	55,37	28,32	8,86	100 %

A KÖLCSÖNZŐK EGYES RÉTEGEINEK JELLEMZŐI

a) INTENZITÁSI JELLEMZŐK

A férfiak és a nők szinte azonos mennyiségben kölcsönöznek ilyen tipusu könyveket (lásd a továbbiakban az 1. táblát). A foglalkozási megoszlást figyelve a müvek majdnem felét a tanulók igénylik (48,7%), de az egyéb foglalkozásuak csoportja (szellemi dolgozók, nyugdijasok, háztartásbeliek stb.) is jelentős részt képvisel (39%). Kevés esik viszont a kölcsönzött müvekből a munkásolvasókra (12,1%).

Az életkori determinánsok szembeötlők. A 14–18 éves korosztály magasan vezet, a forgalom több mint 1/3-a reájuk jut. Nyilvánvaló, hogy e réteg óriási többségét a középiskolások alkotják. Erős a 19–26 évesek érdeklődése is; e korosztályok csaknem annyit kölcsönöztek (1053 kötet), mint a 27–59 évesek

A KÖLCSÖNZÖTT "EGYÉB" ISMERETTERJESZTŐ KÖTETEK SZÁMA ÉS MEGOSZLÁSA A VIZSGÁLT MŰCSOPORTOK, VALAMINT A KÖLCSÖNZŐK NEME, FOGLALKOZÁSA, KORA ÉS ISKOLAI VÉGZETTSÉGE SZERINT

a) szám

	Nem		Foglalkozás			Kor			Iskolai végzettség					Összesen
	Férfi	Nő	Munkás	Tanuló	Egyéb	14–18	19–26	27–59	60–	8 ált. alatt	8 ált.	közép-isk.	fő-isk.	
4	144	135	29	148	102	84	132	55	8	3	129	119	28	279
7	717	613	161	698	471	528	349	338	115	30	749	399	152	1330
8	444	714	37	857	264	541	396	185	36	22	660	386	90	1158
908,91	866	707	303	413	857	340	176	561	496	259	759	406	149	1573
ÖSSZESEN	2171	2169	530	2116	1694	1493	1053	1139	655	314	2297	1310	419	4340

b) százalék

	Nem		Foglalkozás			Kor			Iskolai végzettség					Összesen
	Férfi	Nő	Munkás	Tanuló	Egyéb	14–18	19–26	27–59	60–	8 ált. alatt	8 ált.	közép-isk.	fő-isk.	
4	51,61	48,39	10,39	53,05	36,56	30,11	47,32	19,71	2,86	1,07	46,24	42,66	10,03	100
7	53,90	46,10	12,10	52,48	35,42	39,70	26,24	25,42	8,64	2,25	56,32	30,00	11,43	100
8	38,34	61,66	3,19	70,01	22,80	46,72	34,20	15,98	3,10	1,89	56,99	33,34	7,68	100
908,91	55,05	44,95	19,26	26,25	54,49	21,61	11,18	35,67	31,54	16,46	48,26	25,81	9,47	100
ÖSSZESEN	50,02	49,98	12,21	48,76	39,03	34,41	24,26	26,24	15,09	7,23	52,93	30,19	9,65	100

33 évjárata (1139 kötet). 60 év felett is számottevő az olvasási kedv (655 kötet). E tények azt jelzik, hogy alapvető az ifjuság dinamizmusa, az egyéb tipusu irodalomnak 58, 7%-át ők viszik el a könyvtárakból, a tulsulyt képező generáció csekélyebb érdeklődést (26, 24%) mutat, a nyugdijas korosztályoknál ismét pezsdülést tapasztalunk. Ez a tendencia pontosan megegyezik tanulmányunk első részének konzekvenciáival.

Az érettségitől az iskolai végzettséggel párhuzamosan emelkedik az egy főre eső kölcsönzött kötetek száma:

8 általános alatt	1, 9 kötet
8 általánost végzettek	1, 9 kötet
középiskolát végzettek	2 kötet
egyetemet végzettek	2, 2 kötet

Összehasonlitva ezt a mutatót az előző méréssel, ahol 1, 5—2 kötet között ingadozott, itt magasabb az átlag; az első két végzettségi csoportnál teljesen azonos.

b) AZ ÉRDEKLŐDÉS (IGÉNY) JELLEMZŐI

Az egyes tudományágak iránt a férfiak és nők között különbözik az érdeklődés. A nyelvtudomány és a 7-es főosztályba sorolt diszciplinák megközelitően egyformán kedveltek, számottevően nagyobb a férfiak érdeklődése a földrajz, utleirás iránt, viszont egészen kiugró a nők igénye az irodalomtudományok területén.

A munkásoknál mérsékelt a nyelvészeti munkák kölcsönzése; német nyelvkönyvek és szótárak egyszeri használata jellemzi. Sokkal érdekesebb a 7-esbe tartozó szakok kölcsönzési megoszlása: vezetnek a sport-tárgyu könyvek (40 kölcsönzés), utánuk következik a festészet (15) és végül a fényképezés (13). A többi témakörben teljesen szétszórt az érdeklődés. Az irodalomtudományok körére a magyar irodalomtörténet és néhány irói monográfia — Mikszáth, Móricz, Ady, Jókai — forgatása a jellemző. A munkásolvasók érdek-

lődése legerőteljesebben a 91-es szakra irányul, olvasmányaiknak több mint a fele a kalandos, izgalmas utleirások közül kerül ki (303 kölcsönzés).

Természetes, hogy a tanulók igényeit alapvetően az iskolai tanulmányok determinálják, minden téren az iskolai kötelező olvasmányok vezetnek. Müfaj szerint az irodalomtudományi munkák elsőbbsége vitathatatlan, de a 7-es főosztály minden csomópontján is jelentős számu igény kristályosodik ki. Az utleirások iránt szintén nagy az érdeklődés. Olvasószolgálati szempontból gyakran problémát jelent a kötelező irodalommal való kielégités, főképp az irodalomtudományok vonatkozásában, gyakran nincsenek bent a keresett könyvek. Ennek egyik oka az, hogy bizonyos csucs-időpontokban (pl. vizsgák idején) robbanásszerü a tanulók igénye, jóval nagyobb, mint a könyvtárak teljesitőképessége. A társadalmi szükségletek tehát nagyobbak annál, amit a jelen tipusu felmérés adatszerüen képes bizonyitani.

Az életkori sajátosságokat szemlélve a 14—26 évesek igényei többnyire megegyeznek a tanulók érdeklődési körével. A 27—59 éveseknél és a 60 éven felülieknél domináns olvasmánytipus az utleirás, ugyszintén az egyéb foglalkozásuaknál is.

OLVASMÁNYSTRUKTÚRA, MINŐSÉGI JELLEGZETESSÉGEK

Az olvasmánystruktura felderitése néhány érdekes tanulsággal szolgál. Az ,,egyéb'' tipusu kölcsönzött müvek sorából 4340 mü megoszlását elemeztük részletesebben, az általános müveket (0) és a biográfiát (920) mellőztük. A legolvasottabb könyvek közé számitottuk a 10-nél több alkalommal kölcsönzötteket, 47 került e csoportba (2. tábla).

Témakörök szerint 28 utleirás van közöttük, 16 irodalom- és nyelvtudományi mü, valamint 3 munka a 7-es főosztályból. Ezen alkotásokat 644 izben kölcsönözték. A legkeresettebb müvek a magyar irodalommal kapcsolatosak. A magyar irodalom története 1—3. k. kiemelkedően vezet (69 kölcsönzés + SZERB Antal: Magyar irodalomtörténet 10 kölcsönzés). ILLYÉS Petőfije a második.

AZ 1969. ÁPRILIS HÓNAPBAN LEGOLVASOTTABB "EGYÉB" ISMERETTERJESZTŐ MÜVEK

1.	894		A magyar irodalom tört. 1-3.k.	69
2.	894	Illyés Gyula	: Petőfi Sándor	32
3.	910	Germanus Gyula	: Allah, Akbar!	19
4.	910	Ullrich, U. - Ullrich, W.	: Hati-Hati	19
5.	910	Molnár Gábor	: Horgászom az Amazonason	18
6.	740	Effel, Jean	: Ádám és Éva szerelme	15
7.	894	Vezér Erzsébet	: Ady Endre	15
8.	894	Révai József	: Irodalmi tanulmányok	14
9.	910	Bitsch, Jörgen	: Jivaro indiánok	14
10.	910	Chichester, Francis	: A magányos viz meg az ég	14
11.	910	Dobo, Nicholas	: Százezer berber orvosa voltam	14
12.	910	Róna István	: Vadászélmények távoli földr.	14
13.	796	Galla Ferenc	: Cselgáncs	13
14.	894	Bölöni György	: Az igazi Ady	13
15.	910	Eibl-Eibesfeldt, I.	: Az ezer atoll világa	13
16.	910	Zikmund, M. - Hanzelka, J.	: Ezerkétéjszaka	13
17.	910	Ignácz Rózsa	: Zebradob hiradó	13
18.	910	Molnár Gábor	: Jaguárországban	13
19.	910	Molnár Gábor	: Négyen a vadonban	13
20.	910	Széchenyi Zsigmond	: Denaturált Afrika	13
21.	840	Mihályi Gábor	: Molière	12
22.	910	Harmat Endre	: Portugál partokon	12
23.	800	Török - Mihályi - Walkó	: Száz hires regény	11
24.	800		Világirodalmi antológia	11
25.	894		Miért szép?	11
26.	910	Danielsson, Bengt	: Bumeráng-expedició	11
27.	910	Grzimek, B. - Grzimek, M.	: A Serengeti nem halhat meg	11
28.	910	Hanzelka, J. - Zikmund, M.	: Afrika	11
29.	910	Molnár Gábor	: A fehér arany vadonában	11
30.	910	Molnár Gábor	: Holdárnyékban az őserdő	11
31.	910	Széchenyi Zsigmond	: Csui...!	11
32.	413	Halász Előd	: Magyar-német szótár	10
33.	796	Kutas - Lakatos - Peterdi	: Ez történt Mexikóban	10
34.	800	Szerb Antal	: A világirodalom története	10
35.	800	Komlós Aladár	: A szimbolizmus	10
36.	820		Az amerikai irodalom a XX....	10
37.	894	Hatvany Lajos	: Ady. Cikkek, emlékezések...	10
38.	894	Révai József	: Ady	10
39.	894	Szerb Antal	: Magyar irodalomtörténet	10
40.	910	Gál Zsuzsanna	: Feleség voltam New Yorkban	10
41.	910	Harmat Endre	: Helló, New York!	10
42.	910	Molnár Gábor	: Ahol az ösvény véget ér	10
43.	910	Rockenbauer Pál	: Szivességből a Mediterránban	10
44.	910	Széchenyi Zsigmond	: Nahar	10
45.	910	Széchenyi Zsigmond	: Ünnepnapok	10
46.	910	Széchenyi Zsigmond	: Hengergő homok	10
47.	910	Udvary Gyöngyvér	: Az ismeretlen szomszéd	10

Ady Endrével 4 alkotás is foglalkozik; nyilván az Ady-irodalommal függ össze RÉVAI J.: Irodalmi tanulmányok (14) és A szimbolizmus (10) c. kötetek keresettsége is. Ezek a tények a kötelező irodalmon belül a szivesen olvasott müvekre utalnak, valamint arra, hogy a közhiedelemmel ellentétben Ady népszerüsége ma sem halványodott el.

GALLA Cselgáncs és KUTAS Ez történt Mexikóban c. könyvének népszerüsége az ifjuság sport iránti érdeklődését tükrözi. A legkedveltebb könyvek csoportjában behozhatatlan fölénnyel az utleirások vezetnek. Ahogy a társadalomtudományi irodalom kategóriájában a krimi nagy közönségigényét észleltük, kriminăleffektusnak nevezve a jelenséget, ugy ez a vizsgálat az utleirások, a romantikus voyage-élmény elemi erejére, a kalandok, izgalmak szublimált átélésére mutat rá.

A legnépszerübb könyvek olvasottsági görbéje az első két kiugró érték után (69—32) kiegyenlitetten süllyed 19 és 10 között.

Talán a legmeglepőbb felfedezés az, amelyet „legyező-jelenségnek" neveztünk el. A társadalomtudományi irodalom felmérésekor 13175 kölcsönzést rögzitettünk, ez 1784-féle müvet jelentett. Ebből az következik, hogy mintegy félig kinyitott legyező sikján halmozottan helyezkednek el az egyes tudományos és ismeretterjesztő alkotások. Mostani dokumentumunkban a jóval kevesebb, 4340 kölcsönzött kötet 1857 müféleségre oszlik meg. Igen magas tehát a szóródás, rendkivül széthuzott sávon jelentkeznek az egyszerü igények, egy teljesen kinyitott legyező jellemzi a helyzetet.

A legolvasottabb munkák minőségét, belső szerkezetét elemezve lényeges különbséget tapasztalunk az első 25 könyv helyezésében, amelyet a 3. tábla mutat. A szemléltető ábra részletes értelmezésében eligazit az előző tanulmány (Könyvtári Figyelő, 1971. 3. sz. 223. oldalon található tábla), valamint a jelen 2. tábla. Az ábrán az A (szakirodalom és esztétikailag, eszmeileg kiemelkedő alkotás), B (ismeretterjesztő), valamint C (lektür) jelzéssel minősitjük az egyes müveket.

A KÖLCSÖNZÖTT SZAK- ÉS ISMERETTERJESZTŐ IRODALOM STRUKTÚRÁJA A,B,C JELLEG SZERINT

Társadalomtudományi irodalom

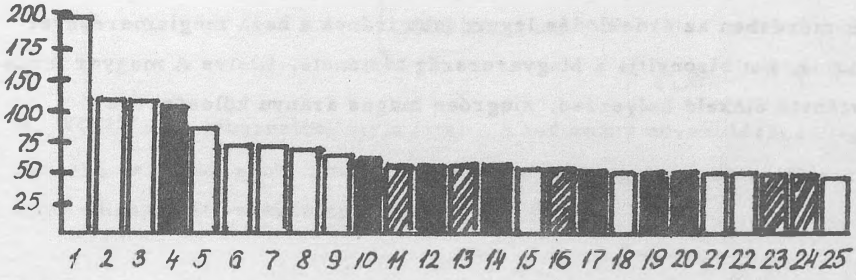

Egyéb kategória

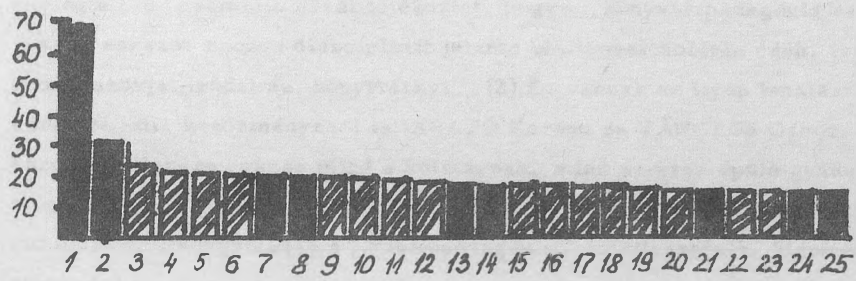

JELMAGYARÁZAT:

■ = A

▨ = B

□ = C

A társadalomtudományi irodalomnál a döntő részt a C tipusu olvasmányok képezik (fehér oszlop), 7 A jellegü szakmunka mellett (fekete oszlop). Az „egyéb" kategóriát a B tipusu könyvek uralják (csikos oszlop), 9 A jellegü könyv társaságában. Ez plasztikusan szemlélteti, hogy az „egyéb" kategória legnépszerübb olvasmányai esetében az értékes elemek, a szakmai, tanulási, önképzési igények lényegesen nagyobb szerepet töltenek be, mint a társadalomtudományi tartomány vezető rangsorában.

Mindkét mérésben az érdeklődés legerősebb iránya a haza megismerésével kapcsolatos, ezt bizonyitja a Magyarország története, illetve A magyar irodalom története előkelő helyezése, kiugróan magas arányu kölcsönzése.

A könyvtárpedagógia körvonalai

ZSOLNAI József

N. WIENER, a kibernetika atyja irta: „A tudomány növekedésének leggyümölcsözőbb területei azok, amelyek különböző jól megalapozott területek között mint elhanyagolt senki földje terülnek el."(1)

A könyvtárpedagógiának „keresztelt" kutatási terület hazánkban sokáig „senki földje" volt. Ma azonban már nemcsak külföldön, hanem itthon is jelentkezik az a felfogás, hogy a könyvtárban pedagógiai szempontból is vizsgálható a könyveknek, könyvtárosoknak az olvasókra gyakorolt hatása; az ilyen vizsgálatok már eredményeket is hoztak. ZIRCZ Péter „Könyvtárpedagógia és pszichológia" c. szemléje arról tájékoztat, hogy a „könyvtárpedagógia és a vele rokon, sokszor azonos diszciplinát jelentő bibliopszichológia cseh, lengyel és orosz-szovjet irodalma könyvtárnyi". (2) És vannak az ilyen kutatásnak hazai sürgetői, ill. kezdeményezői is: ARATÓ Ferenc és TÁNCZOS Gábor. (3) A felsoroltak ellenére persze mind a kutatásnak, mind az arra épülő gyakorlatnak még nagyon az elején vagyunk. Nem véletlen, hogy Š. PASIAR az IFLA 1970. évi moszkvai közgyülésén a „bibliopedagógia" kifejlesztését, kiépitését sürgette. (4)

ALAPFOGALMAK

A kezdeti stádiumra vall a terminológiai zürzavar is. Hisz a „bibliopedagógia", „könyvtárpedagógia", „olvasáspedagógia", „olvasópedagógia", „bibliopszichológia" -féle összetételek mind alakjukban, tehát jelszerüségükben,

mind jelentésükben, tartalmukban alig térnek el egymástól, szinte fedik egymást. Az átfedésnek valószinü oka, hogy a szerzők, a kisérletező kezdeményezők eltérő módon értelmezik a könyvtárak pedagógiai lehetőségeit. Más és más mélységben ismerik a felhasználandó határtudományok, a pedagógia és a pszichológia problémakörét, eredményeit, módszereit; még az is fönnállhat, hogy másként szemlélik a könyvtári praxisnak, a könyvtárak és más közmüvelődési intézmények együttmüködésének a lehetőségeit és formáit.

Véleményem szerint a kicsit is valósághü megoldást az biztositathatja, ha elöljáróban tisztázzuk, mit jelölhet a ,, könyvtárpedagógia'' kifejezés. De előbb hadd jegyezzem meg: a magyar szakirodalomban a ,, könyvtárpedagógia'' és az ,, olvasáspedagógia'' terminusok elfogadása látszik célszerünek. Nyelvészetileg feltétlenül; ti. mint szóösszetételek már előtagjukkal — tartalmi körülhatárolás nélkül is — érzékeltetik a különbséget, logikailag pedig az un. részleges egybeesést. (Könyvtárakban folyó pedagógiai tevékenység — könyvtár pedagógiája — könyvtárpedagógia; ill. olvasással összefüggő pedagógiai tevékenység — az olvasással összefüggő pedagógiai tevékenység — az olvasás pedagógiája — olvasáspedagógia.) A hazai irodalomban az elsőt TÁNCZOS Gábor, a másodikat ARATÓ Ferenc használja. (5)

E kitérő után lássuk, mit értsünk, mit érthetünk könyvtárpedagógián. Megitélésem szerint e kifejezés jelentheti:

1. a könyvtárosoknak a könyvtárakban folytatandó gyakorlati p e d a g ó g i a i t e v é k e n y s é g é t;
2. a könyvtárvezetők és könyvtárosok (beleértve azokat is, akik nem az olvasószolgálatban dolgoznak) p e d a g ó g i a i célkitüzéseknek alárendelt s z e m l é l e t m ó d j á t munkájuk tervezése, szervezése, ellenőrzése során,
3. felölelheti a nem könyvtári kulturaközvetitőknek a könyvtárakra orientáló s z e m l é l e t m ó d j á t és t e v é k e n y s é g é t;
4. továbbá a fentieket vizsgáló k u t a t á s területét és feladatkörét,
5. jelölhet egy még ezután kibontakozó h a t á r t u d o m á n y t;

6. végül — egy később, a könyvtárosképzésben oktatandó — tantárgyat mint elsajátitandó tevékenység- és ismeretrendszert.

Az első jelentést könyvtárpedagógiai tevékenységnek, a másodikat és a harmadikat könyvtárpedagógiai szemléletmódnak, a negyediket könyvtárpedagógiai kutatásnak nevezhetjük. Az első, a második és a harmadik kérdéssel TÁNCZOS Gábor foglalkozott, már idézett tanulmányában. Következtetéseit nem ismétlem meg, csak azokat használom fel, amelyek elengedhetetlenül fontosak, hogy a könyvtárpedagógia kutatásainak körét, ill. diszciplinává válásának feltételeit felvázolhassam.

TÁNCZOS a könyvtár pedagógiai funkcióit nem szükiti le csak a ,,helyszinen végezhető'' pedagógiai tevékenységre; tágan értelmezi azt, és egyfelől feltételezi, hogy más kulturaközvetitőknek (családnak, iskolának, a népmüvelés intézményrendszerének) is törekedniök kell a könyvtár jelentőségének a felismertetésére, másfelől kifejti, hogy a könyvtárnak elébe kell mennie ezeknek a kulturaközvetitő intézményeknek, szervezeteknek. Pedagógiai kapcsolatot tételez fel az iskola és a könyvtár, a könyvtárak és az ifjusági szervezetek stb. között. Nem ad hoc, hanem állandó jellegüt! Igy érthető csak meg végkövetkeztetése, hogy: a ,,könyvtárpedagógia vizsgálati területe ezért mindig szélesebb magánál a könyvtárnál, mindez feltételez bizonyos kifelé irányultságot — belső feladatai érdekében''. ,,Nemcsak a könyvtárnak kell könyvtárpedagógiai tevékenységet folytatnia, hanem az egész társadalmi-kulturális életnek és intézményrendszernek kell alkalmaznia egy bizonyos könyvtárpedagógiai koncepciót.'' És most lássuk, mit ért szükebb értelemben a könyvtárpedagógián, könyvtárpedagógiai tevékenységen. Ez utóbbit az olvasószolgálat tevékenységéhez köti, és feltételezi, hogy ,,az olvasószolgálaton belül a tájékoztatás és pedagógia dialektikus egységet képez''. (6)

TÁNCZOS előző elgondolásával, hogy ti. nemcsak a könyvtárnak kell könyvtárpedagógiai tevékenységet folytatnia, maximálisan egyetértek, ez utóbbi fölfogásával viszont már nem, mivel a könyvtáron belül leszükitve és differenciálatlanul értelmezi a pedagógiai lehetőségeket. Erre még visszatérek!

De előbb lássuk néhány külföldi szerző elgondolását a könyvtárpedagógia tárgyára vonatkozóan.

A könyvtárpedagógia (mint lehetséges kutatási terület) történetileg a ,, könyv- és az olvasáspszichológia'' (RUBAKIN, ZIKA), az ,, olvasásvizsgálat'', ,, olvasástan'' (MIKUCKA, PARNEWSKI) köréből nőtt ki külföldön. A 30-as években kezdett önálló kutatási témává terebélyesedni. Ekkortájt kisérelte meg néhány kutató (RADLINSKA, FREY, BYKOWSKY) a könyvtárpedagógia tárgyának meghatározását. Közülük FREYét idézzük: szerinte a könyvtárpedagógia célja ,,... általános (közmüvelődési) könyvtáraink nevelési feladatainak a meghatározása, megvalósitásuk lehetőségeinek a kutatása, azoknak az eszközöknek a megtalálása, amelyek az olvasó befolyásolását lehetővé teszik.''(7)

Nagyjából hasonló szemléletü a többi meghatározási kisérlet is, azaz egyértelmüen az olvasóknak a könyvtáron belüli nevelésére, befolyásolására vonatkoznak. Ezektől szándékában tér el Š. PASIAR ujabb keletü javaslata. Sürgeti a könyvtárak nevelési törekvéseinek kiterjesztését, kibővitését más müvelődési intézményekkel történő kooperáció által; de hasonló véleményt fogalmazott meg, igaz, más-más terminológiával, az IFLA 1970. évi közgyülésén felszólalók többsége is. (8)

A KÖNYVTÁRPEDAGÓGIA PROBLÉMAKÖRE

Ennyi ,, történeti kitekintés'' után megkisérlem felvázolni, mi lehet, elképzelésem szerint, a könyvtárpedagógia – mint diszciplinává alakuló, alakitható kutatási terület – problémaköre és feladata. Ezt megelőzően két szemléletbeli, felfogásbeli megjegyzést kell még előrebocsátanom. Az egyik pedagógiai, a másik tudománytani vonatkozásu.

Az első lényege röviden: amikor a könyvtárban vagy a könyvtárra orientált müvelődési intézményben a könyvtári természetü tevékenység pedagógiai oldaláról, lehetőségéről beszélek, mindig beleértem azt, amit a nevelés tudománya, a pedagógia mindenkor következetesen vallott és vall, hogy ti. az

általa végzett tevékenység, a nevelés: céltudatos, tervszerü és szervezett. Szemléletmódjában mindenkor számol a célok és eszközök rendszerével, és állandóan figyel azokra az életkori és fejlettségi jellemzőkre, amelyek döntőek az ismeretszerzés, a müveltségátadás és elsajátitás folyamatában. Mindezt azért kellett kiemelnem, mert a közfelfogás a pedagógiát csak tevékenységi oldaláról (tehát az oktatás, nevelés intézményesitett napi praxisában) látja. Holott a gondolkodás, a szemlélet, a cél- és eszközrendszer felőli oldal elismerése ugyanilyen fontos. Különösen a könyvtárban, ahol az ,,intézményesitett'' foglalkozás minimális, de lehetséges a pedagógiai gondolkodás áthatotta, szituativ hatáskifejtés, ha ismerjük és megértjük a célokat, felismerjük a lehetőséget.

Ha a pedagógiai szemléletet érvényesitjük a könyvtári tevékenységben, tudnunk kell, hogy nemcsak a pedagógiát — tehát a nevelés- és az oktatáselméletet—, ill. eredményeit használhatjuk fel, hanem mindazokat a — tényleges pedagógiai tevékenységgel és szemlélettel összefüggő — egyéb ismereteket, nézeteket is, amelyek más tudományágak (pl. szociálpszichológia, neveléslélektan, logika stb.) területére esnek. Ti. a modern tudományelméleti felfogás és gyakorlat szerint: ,,a tudomány tradicionális fogalmai helyett... témakörök vagy problémakörök fogalmára kellene előbb-utóbb áttérnünk, amely... konkrét esetekben tartalmazza mindazokat az ismereteket, módszereket és egyéb struktura-elemeket, amelyek eredetileg különböző tudományágak komponensei voltak".(9) Azt hiszem, helyes, ha a könyvtárpedagógiában egyelőre — bármely vonatkozását is veszem az emlitett hat közül — leginkább témakört, p r o b l é m a k ö r t látok! Ezért fölösleges ,,ujjraszedni'', melyek azok a tudományágak, amelyekre a könyvtárpedagógia épithet. Mindenkor a probléma természete dönti el, mikor mire lesz szükség.

Magam részéről a könyvtárpedagógiai kutatások legsürgetőbb teendőjének a könyvtárpedagógiai tevékenység és szemléletmód felvázolását, tisztázását tartom. Ezt én neveléselméleti, müvelődéspolitikai, müvelődésszociológiai és neveléslélektani vonatkozásu eredmények felhasználásával kisérlem meg.

Azt hiszem, egy könyvtárban akkor honosodott meg a pedagógia, a pedagógiai gondolkodás, ha a könyvtár dolgozói:

1. belátják és átlátják, hogy a könyvtáron belül is van mód személyiségformálásra;
2. ha tevékenységüket a könyvtárpedagógiai célrendszer — mint szemléletmód — hatja át.

Mit jelent a könyvtárpedagógiai célrendszer? Legelőször is azt, hogy a könyvtár tudatosan is részt vállal — ahogyan az iskola vagy pl. a tömegkommunációs központok — a társadalmi fejlődés szükségleteinek megfelelő embertipus formálásából. Mégpedig oly módon, hogy olvasóit — a már meglévőket és a leendőket — olyan hatásrendszernek teszi ki, amely egyfelől megfelel az olvasók elvárásainak (érdeklődésüknek, igényeiknek), másfelől a társadalmi követelményeknek (10), de egyben segiti a müvészetek és a tudomány fejlődését is. Másodszor azt jelenti, hogy a könyvtárosok felismerik, mit tehetnek olvasóik izlésének, müvészeti-esztétikai itélőképességének fejlődéséért, tudományos tájékozottságuk fokozásáért, politikai, világnézeti meggyőződésük alakulásáért, erkölcsi fejlődésük, magatartásuk formálódásáért. Jelenti még azt is, hogy e tartalmilag összefüggő célokat képesek hierarchikusan szemlélni, és ebből feladataikat időben, az egyes olvasói tipusokhoz igazitva meg tudják határozni olyképpen, hogy e tartalmi célkitüzéseket távlati, feltétel és eszköz jellegü teendőkként fogják föl.

Sajnos, helyszüke miatt nem tehetem, hogy elgondolásaimat példával is illusztráljam, de talán „igazolódnak" azáltal, hogy a továbbiakban azt a tényező- és eszközrendszert mutatom be, amelyben az előbb vázolt célok realizálódhatnak.

PEDAGÓGIAI HATÓTÉNYEZŐK A KÖNYVTÁRI MUNKÁBAN

A könyvtárban a pedagógiailag releváns tényezőrendszer szerintem a következő komponensekből tevődik össze:

I. TÁRSADALMI-POLITIKAI KÖRNYEZET. Ez határozza meg az igényeknek és távlatoknak azt a rendszerét, amelyet a társadalom a könyvtáraktól mint művelődési alapintézményektől és az olvasóktól mint az adott társadalom állampolgáraitól elvár. Jelenti továbbá azoknak a szokásoknak, divatszerű jelenségeknek és hagyományoknak a rendszerét, amelyek mind a könyvtárat, mind az olvasót befolyásolják.

II. OLVASÓK, akik már a könyvtárhoz kötődtek, vagy akik még ezután lesznek azok.

III. A KÖNYVTÁR:

1. a könyvtárosok munkakollektivájával,
2. a könyvállománnyal,
3. a könyvtári környezettel
   a) esztétikai értelemben,
   b) a művelődésre motiválás tekintetében,
   c) informálódásra, állásfoglalásra késztető szerepében.

Ugy gondolom, a fentiekhez füznöm kell egy-két mondatot, hogy érzékeltessem, hol lehet tetten érni a csupán könyvtártani szemlélethez viszonyitott pedagógiai többletet.

A t á r s a d a l m i k ö r n y e z e t befolyásoló szerepét mind az olvasóknál, mind a könyvtáraknál érdemes megvizsgálni. Tanulságos volna pl. felderiteni, hogy a társadalmi igényrendszer olvasókra gyakorolt hatása milyen, azaz milyen tanulási motivum, esetleg ,,diplomaszerzési kényszer'' stb. hatására megy be valaki egy adott könyvtárba. De éppugy izgalmas és kutatandó pedagógiai tényező, hogy egy-egy időszakban milyen divatszerű jelenségek — mint környezeti motivumok — sodorják a könyvtárakba az olvasókat.

Az o l v a s ó k kategóriáját pedagógiai szempontból feltétlenül differenciáltan kell és lehet kezelni. A differenciálódás egy-két szempontja, pl. az életkor, az iskolai végzettség, a müveltség már eddig is elhatároló szerepü a könyv-

tárosok gyakorlatában. De édeskeveset tudunk pl. a pszichikus funkciók, az izlés, az érdeklődés szerint differenciálódó olvasói tipusokról. Egy-két külföldi törekvésről van csak tudomásom. A pedagógiai szempontu olvasói tipológiáról még kevesebbszer hallottam, vagy olvastam a szakirodalomban, holott a könyvtári praxis naponta belebotlik. Épp ezért — a támadhatóság tudatában — pedagógiai szempontból (egységes felosztási alapot nem keresve) felsorolom azokat az olvasói tipusokat, amelyekkel a foglalkozás külön-külön feladat és gond: ilyen a „kezdő olvasó", az „uj olvasó", aki egyébként a könyvtárhasználatban már jártas, a „törzsolvasó", a „kutató hajlamu", a „szórakozást hajszoló", a „müvelődni vágyó", a „széles érdeklődésü", az egy-egy feladat megoldására könyvtárba sietö stb.

Pedagógiailag nem mellékes az a tény, hogy az olvasó a könyvtárban (főleg a nagyobbakban) nem „a könyvtárossal", hanem a könyvtárossal mint egy munkakollektiva tagjával találkozik. Ha a könyvtárosok hatása nagyjából — legalábbis tendenciaszerüen — azonos, az olvasóknál ez előbb-utóbb érezteti hatását. Nem igy mindaddig, amig előfordul, hogy egyes olvasók egyes könyvtárosokban nem biznak, mert pl. nem tudnak azonosan un. „jó könyveket" ajánlani. Ez a jelenség vezet át pedagógiailag az egyik legizgalmasabb (meglehetősen nehezen vizsgálható) kérdéshez, ahhoz ti., hogy a könyvtáros müveltsége és pedagógiai képessége hogyan befolyásolja az olvasókat. (11)

A könyvállomány összetétele (mind a minőség, mind a mennyiség tekintetében) a legkritikusabb pedagógiai tényező. Vizsgálata (különösen a 100 000 kötet alatt lévő könyvtáraknál) sok mindent elárul a könyvtárvezetésről; az is megállapitható gondos elemzéssel, hogy a célrendszerhez tartozó feladatok közül egy adott könyvtárban melyekre vállalkozhatnak sikerrel, melyekre nem. (12)

A könyvtári környezetet — ugy vélem — nagyon gondosan kellene elemezni mindenhol az előbbi, a III. pontban felvázolt tényezők szerint. Ezek egyikét, a esztétikait, főbb vonásaiban egy rövid terjedelmü tanulmányomban már bemutattam; a másik két tényező elemzését helyszüke miatt itt nem adhatom. (13)

Az előzőkben vázolt cél- és tényezőrendszer ismeretében már nem nehéz számba venni azokat a könyvtári tevékenységeket, amelyek könyvtárpedagógiailag fontosak lehetnek. Itt sem tudok semmi ujat, semmi meglepőt nyujtani könyvtártani szempontból. Nem is ez a célom, hanem annak felvillantása, hogy a könyvtárban kiknek mire irányuló (milyen tartalmu), milyen szervezeti formához kötött tevékenysége jöhet számitásba ahhoz, hogy a könyvtár pedagógiai funkciói teljesülhessenek. Nézetem szerint a vezetés, a feldolgozás és az olvasószolgálat munkája végezhető pedagógiai szemlélettel.

I. A legfontosabb a vezetés szerepe. Tervező, szervező, irányitó tevékenysége kiterjedhet:

1. a könyvtárral pedagógiailag összefüggő cél- és tényezőrendszerre:
   a) a könyvtárszociológiai és statisztikai mutatók függvényeként az állománygyarapitásra — a pillanatnyi és a távlati igények, a mennyiségi és a tartalmi összetétel szempontjából;
   b) a könyvtárosok pedagógiai szempontu továbbképzésére,
   c) az igényes könyvtári környezet kiépitésére;
2. a könyvtárral kapcsolatban álló vagy kapcsolatba hozható szervezetekre, intézményekre azáltal, hogy tervező, könyvtárnépszerüsitő, olvasókat toborzó törekvésével „elébe megy" az intézmények ilyenféle szükségleteinek, ill. támogatja, átveszi azok könyvtárra, müvelődésre irányuló kezdeményezéseit.

II. Sokakban ellenkezést válthat ki, hogy még a feldolgozók tevékenységében is pedagógiai lehetőséget látok. Ugy érzem, nincs tulzás az elgondolásomban. Ti. a cimleirást, a katalógusépitést feltétlenül meg lehet (és kell!) vizsgálni a tanuláselmélet és a motivációs pszichológia nézőpontjából is.

III. Hogy az olvasószolgálati munka a könyvtárpedagógiai szemlélet és tevékenység „melegágya", azt kevesen vitatják. Épp ezért a részletező felsorolástól eltekintek, hisz kitért erre TÁNCZOS Gábor is idézett tanulmányában. Sőt e kérdéseket „A könyvtáros nevelő munkája" cimü összefoglalójában (14) már HARSÁNYI István kifejtette, az erre vonatkozó ismeretanyagot

összefoglalta, de megitélésem szerint nem a könyvtáros és az olvasó valóságos viszonya, lehetősége, hanem a neveléslélektani ismeretek logikája szempontjából. Ezért kellene részletesen elemezni a könyvajánlások módszerét, a szóbeli tájékoztatás megannyi didaktikai csinját-binját, ügyelve feltétlenül a fejlődési (életkori) és fejlettségi (müveltségi, érettségi, felkészültségi) szintekre. Külön kutatási terület lehet még az olvasószolgálati tevékenység pedagógiai vonatkozásaival kapcsolatosan az ajánló bibliográfiák, a röplapbibliográfiák szerkesztésének és terjesztésének kérdésköre is.

A pedagógiailag fontos cél-, tényező- és tevékenységrendszer feltérképezése után (ami korántsem teljes és pontos) elkészithető és kutatható számtalan más ,,problémametszet'' is. Ilyenekre gondolok:

1. Megvizsgálandó, hogy egy adott könyvtár hogyan és mit tett, tehet olvasóinak:

a) az erkölcsi fejlődéséért, morális magatartásuk alakulásáért,

b) vagy tudományos tájékozottságuk fokozásáért stb.

Magyarán: megvizsgálható a könyvtár tevékenysége a pedagógiai célrendszer felől is. Elemezhető pl. az iménti specifikus szempontból, hogy a könyvtár hogyan fejleszti állományát, továbbá (szociológiai és egyéb módszerekkel) vizsgálható, mondjuk, a törzsolvasók tájékozottsága, fejlettsége, ill. az, hogy mi ebben egy adott könyvtár szerepe. És természetesen még az is felderithető, hogy a könyvtári propaganda, a könyvkiállitások és a könyvajánlások, ill. az olvasókkal folytatandó célirányos (de metodikailag leplezett) beszélgetések, tájékoztatások miként segitik vagy akadályozzák e célok realizálását.

2. Összegyüjthetők, leirhatók és kidolgozhatók — előbb taxative, később rendszertani igénnyel — a nem kifejezetten az un. könyvtárpedagógiai tevékenységek körébe eső, de könyvtárpedagógiai szemléletet igénylő könyvtári feladatok (pl. kiállitásrendezés, katalógusrendezés, kiadványszerkesztés, könyvtárdiszitás) helyes végzésének pedagógiai-pszichológiai szempontjai is. Ugyancsak leirható és rendszerezhető pl. a könyvtárpedagógiailag releváns alaphelyzetek rendszere az olvasók megismerése, igényeik kielégitése és befolyásolása

szemszögéből. Ilyenekre gondolok: mi a teendője a könyvtárosnak pedagógiailag, amikor az olvasó — lényeges, hogy milyen olvasó — beiratkozik, tanácsot kér, könyvajánlást igényel, a könyvtáros véleményére kíváncsi; amikor valamit nem tud, amikor bizonytalan, amikor követelődzik stb., stb. Mind-mind tisztázásra, elméleti feldolgozásra váró probléma!

Nem szóltam eddig a gyermekkönyvtárakban adódó könyvtárpedagógiai lehetőségekről. Felfogásom szerint a gyermekkönyvtárak ügye is vizsgálható ebből a nézőpontból, de ott számtalan olyan más természetü gond és teendő is akad, aminek a kifejtése tanulmányok sorát igényelné.

Befejezésül csak annyit: a vázolt elgondolást, annak igazolásáig, csupán ötletnek tekintem, de olyan ötletnek, amelyet nem a határtudományok élénkülő divatja, hanem a könyvtáros munka hatásosabbá tételének óhaja fogalmaztatott meg.

Irodalom

1. A kibernetika klasszikusai. Gondolat, Bp. 1965. 10.p.

2. ZIRCZ Péter: Könyvtárpedagógia és pszichológia. (Szemle a szovjet, csehszlovák és lengyel irodalomból.) Bp. OSZK KMK. Kézirat, 1971. 1.p.

3. a) TÁNCZOS Gábor: A közmüvelődési könyvtárak pedagógiai funkciója — nevelésszociológiai megközelitésben = Pedagógiai Szemle, 1971. 2.sz. 117. p. (A tanulmányt némi módositással lásd Könyvtáros, 1971. 8., 9., 10. sz.)

b) ARATÓ Ferenc: Az olvasáspedagógia problémáinak körvonalai. = Pedagógiai Szemle, 1970. 7—8. sz. 625.p.

4. A könyvtár közmüvelődési szerepének kérdései az IFLA 1970. évi moszkvai közgyülésén. = Könyvtári Figyelő, 1971. 2.sz. 126.p.

5. ARATÓ Ferenc, TÁNCZOS Gábor i.m.

6. TÁNCZOS Gábor i.m. 122., 123., 125.p.

7. ZIRCZ Péter i.m. 3.p.

8. Könyvtári Figyelő, 1971. 2.sz. 123–128.p.

9. A tudomány néhány elméleti kérdése. (Szerk. Bóna Ervin és Farkas János.) Bp. Akadémiai Kiadó, 1970. 212.p.

10. A pedagógiai célrendszer tartalmára és fogalmára nézve vö. ÁGOSTON György: Neveléselmélet. Bp. Tankönyvkiadó, 1971. 76–91.p.

11. A könyvtáros müveltség végleteiről vö. ZSOLNAI József: Katalógus müveltség – integrált müveltség. = Könyvtáros, 1970. 9.sz.

12. ZSOLNAI József: Az uj tudományágak és a nagyobb közmüvelődési könyvtárak állománygyarapitása. = Könyvtáros, 1971. 5.sz.

13. ZSOLNAI József: A könyvtári környezet esztétikuma. = Könyvtáros, 1971. 7.sz.

14. HARSÁNYI István: A könyvtáros nevelőmunkája. Bp. OSZK KMK, 1961. /A könyvtárosképzés füzetei./

GYÖRE Pál:

Az ASLIB 45. konferenciája

(Darmstadt, 1971. október 10-14.)

Az ASLIB (Association of Special Libraries and Information Bureaux – Szakkönyvtárak és Tájékoztatási Irodák Szövetsége) 1926-ban alakult. Feladatát a következőkben határozták meg: az ismeretek, információk és forrásaik felhasználásának és koordinálásának előmozditása a közügyek minden területén, az iparban, a kereskedelemben, a tudomány és a technika minden ágazatában.

Az ASLIB-nek ez a fő funkciója ma is érvényes, azzal a módosulással, hogy az utóbbi időben jellegét tekintve elsősorban kutatóintézeti szervnek, kooperáció alapján működő kutatási társaságnak nevezhető, amelynek tevékenységében az uj tájékoztatási módszerek és eszközök bevezetésére vonatkozó kutatómunka játszik kiemelkedő szerepet.

Ennek tulajdonitható, hogy évenként megrendezésre kerülő konferenciái a nemzetközi tájékoztatásügyben előkelő helyet foglalnak el; a konferenciák előadásai és vitái jelentős mértékben járulnak hozzá az informatika tudományos problémáinak tisztázásához, a korszerü elvek és módszerek, a jövőben várható fejlődési tendenciák áttekintéséhez. Ilyen jellegü volt az 1971. évi, 45. konferencia is, amelyet az NSZK-ban, Darmstadtban rendeztek meg, a Deutsche Gesellschaft für Dokumentation (Német Dokumentációs Társaság) közreműködésével, a szorosan vett szakmai programot tekintve október 11-től 14-ig.

A konferencia napirendjén az alábbi témakörök szerepeltek:

1. a tájékoztatás helyzete az NSZK-ban és Nagy-Britanniában (2 előadás);
2. a tájékoztatási technológia várható fejlődése (2 előadás);
3. nemzetközi tájékoztatási hálózatok (2 előadás);

4. a felhasználók szükségletei és problémái;
5. uj kommunikációs rendszer tervezése;
6. előrejelzések és következtetések (ez az előadás a felkért előadó, az amerikai D. J. De Solla Price akadályoztatása miatt elmaradt, helyette az ICSU és az UNESCO október eleji párizsi UNISIST-konferenciájáról tartott rövid beszámolót öt olyan szakember, aki azon is részt vett).

A konferencia második napján Leslie Wilson, az ASLIB igazgatója külön megbeszélésre hivta meg az értekezlet nem angol résztvevőit, tájékoztatta őket az ASLIB szolgáltatásairól és kérte véleményüket, javaslataikat ezek hasznositására és továbbfejlesztésére vonatkozóan.

Ezzel kapcsolatban megjegyezzük, hogy az ASLIB ma már nemzetközi egyesülés, 3000-nél több tagja között az öt világrész különböző országainak intézményei és szakemberei szerepelnek. Magyarországról az OSZK, az MTA Központi Könyvtára és az OMKDK tagja az ASLIB-nek, a szocialista országok közül Csehszlovákia és Lengyelország képviselteti még magát a szervezetben. Ezen a konferencián a KGM MTTI három munkatársán kivül a baráti országokból két lengyel résztvevő jelent meg.

A következőkben sorra vesszük a jelzett problémakörökben elhangzott előadásokat.

M. CREMER: A tudományos tájékoztatás helyzete az NSZK-ban

Cremernek, a frankfurti Institut für Dokumentationswesen igazgatójának előadásából is világosan kitünt, hogy a fejlett tőkés országokban egyre inkább kialakul a közép- és hosszutávu tervezésre alapozott, államilag befolyásolt tájékoztatási politika. Az NSZK tájékoztatásügye is ebben az irányban fejlődik. Ez szabja meg az országos dokumentációs és információs szervezetek (az ugynevezett infrastruktura) fejlesztésének irányát, különösen az oktatás és a továbbképzés területén, valamint a két- és többoldalu országon belüli és nem-

zetközi együttmüködést s az erre alapozott szakmai tájékoztató hálózatok (pl. „Dokumentationsring") tevékenységét.

Az NSZK tájékoztatási intézményeinek közelebbi megismerését tették lehetővé azok a látogatások, amelyeket az alábbi helyekre szerveztek: Institut für Dokumentationswesen (Frankfurt), Zentralstelle für maschinelle Dokumentation (Frankfurt), Deutsche Gesellschaft für Dokumentation (Frankfurt), Deutsche Bibliothek, Universitätsbibliothek (Frankfurt). Ezeken a központi tájékoztatási intézményeken, könyvtárakon kivül lehetőség nyilt — többek között — a darmstadti számitástechnikai központ, az Európai Űrhajózási Központ (ESOC), tartományi és egyetemi könyvtár, a német müanyagipari intézet, a heidelbergi rákkutató intézet, az offenbachi német meteorológiai központ és a posta telekommunikációs központja meglátogatására.

W. ASHWORTH: A tájékoztatás Nagy-Britanniában

Ashworth — jelenleg a Polytechnic of Central London főkönyvtárosa, korábban az ASLIB-Tanács és a Library Association elnöke — előadása kevés uj elemet tartalmazott, de a brit tájékoztatásügy fejlődéséről adott áttekintése igen tanulságos volt, elsősorban a tájékoztatásügyet, tájékoztatási politikát meghatározó elvek kifejtése szempontjából. A brit tudományos és müszaki tájékoztatás rendszere elsősorban a kisebb szakmai tájékoztatási egységek (szakkönyvtárak stb.) jórészt önkéntes együttmüködésen alapuló hálózatára épül. A hálózatok megerősitését, koordinálását szolgálja az országos tájékoztatási politika, amely a tájékoztatási részrendszerek ésszerü egységesitésére, összekapcsolására, tervszerü fejlesztésére törekszik.

B. A. EDWARDS: Milyen távolsági információátviteli berendezések és rendszerek használata várható a 70-es években és azután?

Edwards, aki telekommunkációs rendszertervező szakember, filmvetitéssel kisért előadásában bemutatta a digitális adatátviteli hálózat kifejlesztésével

a jövőben kialakuló információ- és adatvisszakereső rendszereket. A 70-es években létrejönnek azok az alapvető koncepciók és építőelemek, amelyek megalapozzák a jövő általános adatvisszakereső rendszerét. Ebben a rendszerben egyre nagyobb szerepet kapnak a telefontárcsát helyettesitő billentyüs berendezések, amelyekkel az információigények eljuttathatók a központi tároló egységekhez, valamint a televiziós készülékek, amelyekkel a felhasználó megjelenitheti az információkat. A digitális technika bevezetésével a központi számitógépes könyvtár és a periferiális berendezések közötti információátvitel lehetősége és mértéke jelentősen növekszik. A display-technika s az LSI (large scale integration) technológia lehetővé teszi, hogy egészen komplex végberendezések (terminálok) viszonylag mérsékelt áron legyenek elérhetők.

A könyvtári és tájékoztatási célokra szolgáló speciális adatátviteli hálózatok ésszerü kifejlesztése megkivánja az információigények és az ezeknek megfelelő berendezések pontos meghatározását, az adatvégállomásoknak, a bitnagyságoknak, az információhordozók formátumának stb. a szabványositását.

R. JUNGK: A tájékoztatási technológia és a jövő tájékoztatási szakembere

Jungk, az ismert futurológus, a nyugat-berlini Müszaki Egyetem professzora, előadásában a tájékoztatási szakma emberi tényezőit hangsulyozta. Véleménye szerint kivánatos, hogy a tájékoztatási szakemberek egyre nagyobb mértékben a ,,humán technológia'' (Lewis Mumford terminológiáját használva: a ,,neotechnológia'') felé forduljanak, vagyis az információ felhasználóira, ezek társadalmi, biológiai és pszichológiai szükségleteire és környezetére összpontositsák elméleti és gyakorlati tevékenységüket.

Az uj információtechnológiában nem annyira a visszacsatolást (feedback-et), mint inkább az ,,előrecsatolást'' (feedforwardot) kell érvényesiteni, vagyis jóval tágabb teret kell biztositani a fejlődést előrelenditő képzeletnek, a jövőt formáló gondolatoknak. A csak müszaki értelemben vett technológiai elő-

rejelzést ki kell egésziteni a humán technológiai előrejelzésekkel, mert csak igy biztositható, hogy az informatika minden tekintetben jó irányban fejlődjék, valóban az embert szolgálja.

Jungk tehát az informatika társadalomtudományi aspektusait hangsulyozza. Ezáltal a szakma képviselőinek ahhoz a szárnyához sorolhatjuk, amely az informatika jövőbeni orientációjában a társadalomtudományi kutatások erőteljesebb alkalmazását követeli, s mindenekelőtt a kommunikációelmélet, a pedagógia, pszichológia és szociológia eredményeinek felhasználását és adaptálását sürgeti.

N. E. C ISOTTA: Az ESRO tájékoztatási rendszere

Isotta, az ESRO (European Space Research Organisation = Európai Ürkutatási Szervezet) könyvtári és dokumentációs szolgálatának vezetője, bemutatóval kisért előadásában az első európai számitógépes nemzetközi információ-visszakereső hálózatnak, az ESRO/ELDO rendszernek a müködését vázolta. Ez a rendszer az amerikai NASA/RECON rendszeren alapszik, ennek lényegesen továbbfejlesztett változata. A Darmstadtban elhelyezett számitógéphez (IBM 360/65) terminálok csatlakoznak több európai városban (Párizs, London, Stockholm, Róma, München), s néhány perc alatt biztositják a különféle fileokban tárolt, közel 750 000 tételt számláló információállományhoz való hozzájutást.

A SDS-en (Space Documentation Service = Ürkutatási Dokumentációs Szolgálat) keresztül jelenleg az alábbi „könyvtárak" állnak rendelkezésre:

NASA file: az amerikai és egyéb ürkutatási eredményeket (kutatási jelentések, publikált irodalom stb.) tartalmazza, tematikailag kiterjed a természettudományok és müszaki tudományok minden ágára; állománya kb. 500 000 tétel (1962-től kezdve), havonként 6—7000 hivatkozással gyarapodik,

METADEX file: a metallurgia és a hozzákapcsolódó tudományok és technológiák terén (1969-től) kb. 60 000 tételt tartalmaz, havonként kb. 2000 hivatkozással gyarapodik,

COMPENDEX file: az Engineering Index alapján kb. 80 000 tételt tartalmaz (1969-től), kisebb mértékben magában foglalja a Science Abstracts adatait is, havonkénti gyarapodása kb. 6000 hivatkozás,

U.S.G.R.D.R. file: az US Government Research and Development Reports alapján kb. 80 000 tételből áll (1970-től), a természettudományokon és müszaki tudományokon kivül a társadalomtudományokra is kiterjed, kiegészitője a NASA-file-nak, havonként kb. 4000 kutatási jelentés adataival gyarapodik.

Az ESRO rendszer egyaránt nyujt retrospektiv és SDI szolgáltatásokat.

C. W PELZER: A nemzetközi nukleáris tájékoztatási rendszer (INIS)

Pelzer jelenleg az IAEA (International Atomic Energy Agency = Nemzetközi Atomenergiai Ügynökség) tudományos és müszaki tájékoztató osztályának vezetője; előadásában áttekintést adott az INIS kialakulásának történetéről. Vázolta a rendszer müködésének alapelveit, valamint a tézaurusz szerkesztésének fő szempontjait. Megvilágitotta a rendszer szervezeti felépitését, a szakember- és gépi ellátottság problémáit, s részletesebben kitért a rendszerben résztvevő tagországok, nemzetközi szervezetek szerepére, különös tekintettel az input-output kérdésekre és a müködési költségekre. Röviden ismertette a rendszer folyamatos tökéletesitését elősegitő tanácsadó testületek, munkacsoportok szerepét, valamint az oktatási tevékenységet s ezen belül a szemináriumszerü foglalkozások szervezését.

Az INIS Magyarországon is jól ismert. Köztudomásu, hogy magyar részről az OMKDK bekapcsolódott a rendszerbe; angol nyelvü referátumokat szolgáltat a hazai folyóiratirodalomról.

D. BISHOP: Az információáramlás szabályozása a brit épitőiparban

Bishop, a Ministry of Public Building and Works (Középületek és Közmüvek Minisztériuma) osztályvezetője, a brit épitésügyi információ és kommunikáció rendszerének problémáit ismertette. Az Ashworth által emlitett szervezési elvnek megfelelően hangsulyozta, hogy olyan szervezeti munkakeretet hoznak létre, amelynek elemei lehetővé teszik a jövőbeli kompatibilitást, a rendszer rugalmas kialakitását, és módot adnak a szükséges centralizációra, koordinációra is. Ezáltal a rendszer folyamatosan valósul meg, s jól tud alkalmazkodni az ipar követelményeihez. Figyelemre méltó, hogy a miniszter mellett müködő országos konzultativ tanács információ- (adat-) koordináló munkabizottságot hozott létre 1969-ben, amely 1971-ben készitette el jelentését a miniszter számára. Az előadás erre épitett, s ennek alapján vázolta az eredményeket és a várható fejleményeket — többek között — az osztályozás (tézauruszok, kódrendszerek), a számitógépes eljárások és a központi szervezés terén.

L. CORBETT: A külső tájékoztatási szolgáltatások használatának problémái — a szakkönyvtárak és a felhasználók magatartása

Corbett az UKAEA (United Kingdom Atomic Energy Agency) aldermastoni kutató laboratóriumának főkönyvtárosa, jelentős szerepe volt az OSTI létrehozásában s a brit országos könyvtári és tájékoztatási hálózat kifejlesztésére vonatkozó koncepciók kidolgozásában. — Előadásának közzépontjában a szakkönyvtárak ,, készletezési'' gyakorlata állott. Véleménye szerint ez a gyakorlat nem eléggé dinamikus. Tulságosan sok a minőségileg gyenge, a rosszul kiválasztott, elavult, ritkán használt dokumentum (információ) a polcokon és a nyilvántartásokban. Ugyanakkor a külső forrásokból származó információk használata, a rokon intézményekkel való együttmüködés mélyen alatta marad a kivánalmaknak. Az uj technikák (mágnesszalagon szolgáltatott bibliográfiai információk, a szakirodalmi forrásokhoz és adatokhoz való közvetlen hozzá-

férés időosztásos gépeken stb.) uj helyzet elé állitják a szakkönyvtárosokat s a felhasználókat egyaránt, ezeknek az uj lehetőségeknek felhasználása nagy segitséget adhat ahhoz, hogy az irodalom hatalmas tömegéből a valóban jelentős, releváns forrásokat válasszuk ki.

Corbett előadásához füződött a konferencia egyik legérdekesebb felszólalása: Ernst Pietsché, aki az informátor és a felhasználó közötti kapcsolat jelentőségére utalt, kiemelve ennek emberi (pszichológiai, pedagógiai, szociológiai) tényezőit, valamint a felhasználók oktatásának rendkivüli fontosságát. Véleménye szerint szabványositani kellene azokat az alapvető ismereteket, amelyeket a tájékoztatási rendszerek használóinak feltétlenül el kell sajátitaniuk. Pietsch egyébként egyik uttörője annak a szemléletnek, amely szerint a tájékoztatási munka emberi relációinak vizsgálatára sokkal nagyobb figyelmet kell forditani — erről részletesen beszélt már a Rómában 1964-ben tartott nemzetközi dokumentációs és tájékoztatási kongresszuson.

Amint jeleztük, az utolsó problémakör, amellyel az ASLIB konferencia foglalkozott: az UNISIST volt, ennek részleteire most nem térünk ki. (Lapunk más helyén külön foglalkozunk ezzel a kérdéssel — a szerk.)

— — — —

A konferencia sok tanulsággal szolgált. Közülük hármat emelünk ki:

— a tájékoztatási munka egyre inkább nemzetközi jelleget ölt (erre utal már az a tény is, hogy az ASLIB konferenciáját az NSZK-ban rendezték meg); fokozódik a nemzetközi szakmai tájékoztatási hálózatok kiépülése,

— a számitógépes tájékoztatási — kommunikációs rendszerek nemcsak az Egyesült Államokban, hanem Európában is egyre dinamikusabban terjednek,

— az eszközök, technikák kutatása mellett erőteljesebben kezd érvényesülni a tájékoztatási problémák humán aspektusainak vizsgálata, s a 70-es, 80-as években várhatólag ez lesz a kutatás egyik főiránya.

GYÖRE Pál

Az amerikai „library-college" (könyvtárközpontú felsőoktatás) koncepciója mint a felsőoktatási reform egyik lehetősége

Gunter BOCK

A „library-college" mozgalomnak ma már az USA-ban saját – 5. évfolyamában járó – folyóirata van, a Library-College. A mozgalom elindítójának, Louis SHORES-nak 1970-ben kiadott „Library-college USA: essays on a prototype for an American higher education" c. tanulmánygyüjteményéről a Könyvtártudományi és Dokumentációs Szakirodalom 1971. évi 4. számában, 71/782. tételszámon olvashattunk rövid ismertetést. (Mind a folyóirat, mind a könyv megtalálható a KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtárában.) – A merészen eredeti, de részben már gyakorlatilag is használhatónak bizonyult elgondolásokról jó áttekintést ad BOCK cikke: Das amerikanische „Library–College–Concept" – eine bibliothekarische Alternative zu deutschen Hochschulreformodellen? (Dokumentation, Fachbibliothek, Werksbücherei, 19. Jg. 1970/71. 3. no. 109–112. p.) Ennek tömöritését közöljük az alábbiakban; a tömörités PINTÉR Márta munkája.

„Uj mozgalom indult amerikai könyvtáros- és pedagóguskörökben. Alapállása provokativ, mindkét szakmában gyökeres változást kiván. Ez az un. ‚library-college' koncepció."

Ezekkel a szavakkal jellemzi N. W. BESWICK angol könyvtáros azt az uj könyvtári koncepciót, amely minden, a könyvtárra és az egyetemre, ill. a kettő kapcsolatára vonatkozó hagyományos elképzelést felborit. Ezt a koncepciót legelőször Louis SHORES publikálta, 1934-ben, és az ötvenes években annyi lelkes hive akadt, hogy ma már az Egyesült Államokban library-college-mozgalomról beszélnek.

SHORES vitatta azt a magától értetődőnek vett hagyományos felfogást, amely szerint az egyetemi könyvtárak legfőbb feladata az irodalom gyüjtése, rend-

szerezése, megőrzése és rendelkezésre bocsátása, egyébként pedig elég, ha kéznél vannak és használhatók. A hagyományos felfogás szerint az egyetemi könyvtáraknak csupán munkaeszköz-funkciójuk van, tulajdonképpen a szakrendben tárolt információk olyan központjainak tekintendők, amelyekhez a tanár és a hallgató csak szükség esetén fordul, és igy alapjában véve távol vannak mind az oktatástól, mind a kutatástól; a library-college koncepciója ezzel szemben követeli, hogy a könyvtárak az egyetemek oktatási rendszerében nagyobb szerephez jussanak. Amint elnevezése is mutatja, ez a koncepció megforditja az eddigi kapcsolatot: már nem a college, a felsőoktatási intézmény áll az első helyen, hanem a könyvtár. Gyakorlatilag ez abban nyilvánulna meg, hogy az előadások és a szemináriumok teljesen megszünnek, ehelyett a hallgató önállóan tanul, a tanár személyes irányitásával, a könyvtárban, és mindenekelőtt a könyvtári állomány felhasználásával. Ez viszont azt jelenti, hogy a hallgatókat képessé kell tenni a helyes könyvtárhasználatra. Igy a hallgatók „könyvtári jártassága" központi jelentőséget kap, az egész egyetemi oktatás egyik legfontosabb céljává válik.

1. A FELSŐOKTATÁS FEJLŐDÉSI IRÁNYVONALAI

A library-college koncepció hivei az amerikai felsőoktatási fejlődés néhány fontos irányvonalának elemzéséből indulnak ki.

Az első ilyen fejlődési irányvonal azt mutatja, hogy az amerikai egyetemeken uralkodó „tankönyv-tanulást" a modern pedagógiai nézeteken és tudományos követelményeken alapuló „independent study"-nak (önálló tanulmányoknak) kell felváltania. Az „independent study" azt jelenti, hogy a hallgatót ne szakbarbárrá neveljük néhány kézikönyv segitségével, hanem bátoritsuk a könyvtári állományt alapul vevő független és szabad tanulásra, ami által itélő- és kritikai képessége kifejlődik, gondolkozása a problémák felé nyitottá válik.

Ezt támasztja alá sok pedagógus és szociológus véleménye is: a felsőoktatás lényege alapvetően meg fog változni. B. McLUHAN például igy fejezi ezt ki: az egész oktatási rendszer most vált át a tanitásról a felfedezésre, és eközben a hallgató kutatóvá kell, hogy váljék.

A második irányvonal a hallgatók létszámának egyre gyorsabb növekedéséből ered. Ma már nem egy egyetemnek van 30 000-nél is több hallgatója, és egy-egy előadáson sokszor ötszáznál is több hallgató vesz részt. Ekkora tömegek oktatásánál a tanárok még csak fel sem ismerhetik a hallgatók egyéni szükségleteit, nemhogy figyelembe vehetnék azokat.

JORDAN, a library-college koncepció egyik ismertebb képviselője ezzel kapcsolatban rámutat egy másik fontos szociálpszichológiai tényezőre is. A hallgatók létszámának gyors emelkedése következtében kényszerüen megszakad a kapcsolat a tanárok és a hallgatók között. Olyan nagy távolság jön létre a két csoport között, amely a hallgatóság oldaláról nézve az egyes hallgató egyre fokozódó tudományos elmagányosodásához vezet. Az oktatóknak nincs lehetőségük arra, hogy mentor szerepüket ellássák, és ez rendkivül hátrányosan befolyásolja az egyes hallgatók pszichikai állapotát. Ez az általános elmagányosodás egyrészt oka lehet a diákság politikai aktivizálódásának és ultraradikális akcióinak, másrészt egyik főoka a pszichés megbetegedéseknek és a diáköngyilkosságoknak, amelyek száma az Egyesült Államokban gyorsan növekszik. Ennek a két problémának a megoldása egyike azoknak az alapvető céloknak, amelyeket a jövő felsőoktatási viszonyainak kialakitásánál figyelembe kell venni.

A harmadik tényező, amelyre a library-college koncepció utal, az, hogy az egyetemek, mindenekelőtt pedig a könyvtárak, elsősorban a tanárok, kutatók és a végzős hallgatók kutatási igényeit veszik figyelembe, és nem törődnek eléggé az alsóbb évfolyamok növekvő problémáival.

Van végül egy sajátos oldala a nagykönyvtárakban fennálló tanulási lehetőségek romlásának. Igaz, hogy az Egyesült Államokban már nem ritkaság az olyan könyvtár, amelynek carreljei, vagyis önálló tanulófülkéi a hallgatók 25 %-át befogadják, sőt némelyik felsőoktatási intézmény könyvtárában a hallgatók fele (egyes helyeken, pl. az Oklahoma Christian College könyvtárában meg épp valamennyi hallgató) is elhelyezkedhet egyidőben ezekben a fülkékben. Az is igaz, hogy a fülkéket többnyire állandóan használják is

(a könyvtárban való tanulás az USA-ban sokkal jobban elterjedt, mint pl. az NSZK-ban). Csakhogy — mutat rá JORDAN — a hallgatók nemcsak önállóan tanulnak itt, hanem magukra hagyatva is; a könyvtárban nem állnak mellettük oktatóik, közben ők is a ,, maguk dolgát'' csinálják: könyvet vagy jegyzetet irnak, folyóiratot szerkesztenek stb.

A felsőoktatás fejlődésének itt felsorolt valamennyi sajátsága a tanulás egyre rohamosabb individualizálásának irányában hat. A library-college koncepció egyik fő jellegzetessége épp az, hogy a hallgatóknak ezt az önállósulását az egyetem és a könyvtár uj formájának egyik alkotóelemévé teszi. Két hiressé vált konferencián — egyik a Jamestownban (North Dakota) 1964-ben rendezett ,, Jamestown College Workshop'' (amelynek anyaga meg is jelent), a másik a philadelphiai Drexel Institute of Technology könyvtárosképző intézetében 1966-ban tartott ,, A library-college mint tanulási módszer'' c. konferencia — dolgozták ki a modern library-college modelljét, a tanulás individualizálásának alapján, SHORES 1934-ben publikált elgondolásaiból kiindulva.

2. A LIBRARY-COLLEGE KONCEPCIÓ

A library-college koncepció két különböző könyvtári alaptipusból indul ki. SHORES különbséget tesz a ,, kutatási'' és az ,, oktatási'' könyvtár között. Az előbbinek a feladata a tudományos kiadványok teljességre törekvő gyüjtése. Az utóbbi viszont nem a gyarapitást tekinti főcéljának, és ezért teljességre sem törekszik. Ennek a könyvtárnak az a feladata, hogy egy korlátozott és szigoruan megválogatott könyvállományt tegyen a hallgatók számára minél inkább hozzáférhetővé, használhatóvá. Ez a korlátozott állomány tulnyomórészt a tanulmányokhoz szükséges alapvető munkákból, ezenkivül pedig állandóan cserélődő, efemer jellegü anyagból áll.

A library-college koncepció kizárólag az oktatási könyvtárakra vonatkozik. SHORES elképzelését a koncepció mai követői minden nagyságrendü felsőoktatási intézmény, még a legnagyobb egyetemek számára is megvalósithatónak tartják. Az elképzelés lényege: a library-college olyan főiskola, amely a köz-

pontjában elhelyezkedő nagykönyvtár körül terül el. A főiskola összes épülete (előadótermek, olvasótermek, dolgozószobák, laboratóriumok, stb.) alkotja a campust, és ez azonos magával a könyvtárral. A „központi könyvtár" négy nagy egységből áll, ezek foglalják magukban a szellem-, a természet- és a társadalomtudományokat, valamint az igazgatást. Az amerikaiak ezt a könyvtárat ujabban „resource center"-ként emlegetik.

A központi könyvtárban a könyveket, folyóiratokat, filmeket, mikro- és diafilmeket, hanglemezeket, magnószalagokat, képeket, térképeket, mindenféle audiovizuális segédeszközt és készüléket, vagyis mind a hagyományos gyüjteményeket, mind pedig a programozott oktatás anyagait minden hallgató és oktató egyaránt szabadon használhatja, az állomány feltárását szolgáló katalógusokkal, mutatókkal, bibliográfiákkal stb. együtt. Az ugynevezett „undergraduate learning center"-ben minden hallgató számára biztositanak egy-egy tanulófülkét, carrelt, ahol rendelkezésére állnak a szükséges oktatógépek, monitorok, fejhallgatók, magnetofonok és a magnószalagra vett, ill. programmozott oktatás formájában készült előadások, gyakorlatok lehivására szolgáló computer-kapcsolók. A hallgató maga tárcsázhatja a központilag computerbe táplált előadásokat, gyakorlatokat, vitákat, kisérleteket és demonstrációkat. Ezek a technikai berendezések, amelyeket az amerikai egyetemeken már jórészt ma is használnak, lehetővé teszik, hogy a hallgatók az előadásoktól és tanároktól függetlenül, saját érdeklődésüknek megfelelő, a könyvtár állományára támaszkodó tanulmányokat folytassanak. A tananyagot csak az év elején közölt, szándékosan tág tantervek szabják meg.

Mivel a tanulás individualizálódik, az eddigi nyilvános előadások fölöslegessé válnak. És ebből következik a library-college koncepció sajátos — a tanulás individualizálásán és automatizálásán tulmenő — tulajdonsága; minthogy a tanárok megszabadulnak az előadásokra való készüléstől, az időrabló felolvasásoktól, hiszen csak be kell táplálniuk, ill. az audiovizuális eszközök segitségével le kell játszaniuk az előadásokat, végre ismét lehetőségük nyilik a hallgatókkal való egyéni foglalkozásra. Vagyis: segitséget nyujthatnak a hallgatónak, hogy az kidolgozza tanulmányai programját, válasszon magának egy

megfelelő szakterületet, és ehhez megtalálja a szükséges tananyagot, ill. irodalmat. A tanár egyik legfontosabb feladata éppen az, hogy a hallgatóval együttmüködve gondosan kiválasztott tanulmányi és olvasmánytervet állitson össze, az egyes hallgatók igényeinek és érdeklődésének megfelelően. Másik, épp ilyen fontos feladata pedig az, hogy gondoskodjék a könyvtárban való tanulás optimális feltételeiről. Ez nemcsak annak biztositását foglalja magában, hogy a hallgatók a mindenkori legidőszerübb oktatási anyagot kapják meg, hanem tipikusan könyvtári teendőket is: a gyarapitást, a feldolgozást, az irodalommal való ellátást.

A jövő tanára, mint ez feladatkörének leirásából is kiderül, többé már nem a hagyományos értelemben vett oktató. És éppen ez a library-college koncepció másik fő ismertetőjele: ha a modern tanár, a ,,konzultáns", a hallgatókat nemcsak szakterületük strukturájával és problémáival ismerteti meg, hanem az irodalom feltárásában, feldolgozásában és kiválasztásában is segitséget nyujt nekik, akkor ehhez nemcsak szaktudományos, hanem könyvtári képzettséggel is kell rendelkeznie. Nem lehet sem csak szakember, sem csak könyvtáros, hanem egyszerre mindkettő. Ez a szintézis feloldhatja a tanárok és könyvtárosok, az egyetem és a könyvtár közti régi ellentétet, és igy mind a tanulási feltételek, mind a hallgatók teljesitményei javulnak. Mindenekelőtt pedig a könyvtár végre azzá válhat, aminek mindig is lennie kellett volna — az egyetem szivévé. Az egyetem pedig végre érvényt szerezhet Carlyle sokat emlegetett mondásának: ,,az igazi egyetem egy könyvgyüjtemény".

3. A KÖNYVTÁRI JÁRTASSÁG MINT OKTATÁSI CÉL

A könyvtár növekvő jelentőségének megfelelően a library-college concepció a tanulás lényeges előfeltételének tekinti a könyvtár szakszerü használatát, s a felsőfoku oktatás egyik legfontosabb céljául tüzi ki a magas foku könyvtári jártasságot.

A hagyományos keretek között müködő felsőoktatási könyvtárakban 1—3 órás könyvtárhasználati bevezetést szoktak szervezni. A library-college-ban viszont a hallgató a teljes első félév alatt fele-fele arányban tanulja szaktárgyait

és a könyvtárhasználatot. Az utóbbinak a rendszeres oktatása nem korlátozódik csupán az első félévre, a hallgató ekkor még csak az alapvető könyvtárhasználati ismereteket sajátitja el. Ez a tény magából a library-college koncepció természetéből is következik, de nem kevésbé az „independent study" lényegéből és a „konzultánsok" szerepéből is. A tanár-könyvtárosnak a hallgató egyéni tanulásához nyujtott állandó irányitása segitsége magában foglalja mind a szakmai, mind a könyvtári tanácsadást, ill. oktatást. Ennek megfelelően a tanulás is egyrészt a szaktárgyakban, másrészt a könyvtárhasználati jártasságban való haladást jelenti.

A könyvtárhasználat oktatásának két formájáról van itt szó. Az első félévben a hallgató rendszeres, szervezett könyvtárhasználati oktatásban részesül, a következő félévekben pedig, egészen a záróvizsgáig, a „konzultáns" a hallgató egyéni szükségleteinek tartalmához és szinvonalához igazodva folytatja az oktatást.

Milyen célokat kell ennek a könyvtárhasználati oktatásnak követnie, milyen tartalmakat kell közvetitenie? Mivel a koncepció szerint a könyvtárhasználati oktatás az egész studium szerves része, igy alapjában véve ugyanaz a célja, mint az egész egyetemi oktatásnak: a hallgató tudományos képességeinek fejlesztése. Különösen a hallgató kritikai itélőképességét kell kifejleszteni, minél előbb önálló munkára szoktatva, hogy hamar felszabaduljon a tanár szakmai tekintélyének sulya alól. Ami a könyvtárhasználati oktatás tartalmát illeti, ennek összhangban kell lennie azzal, hogy a library-college koncepció uj könyvtárában a modern információs eszközök egész tárházát felhasználják, messze a hagyományos könyvtári gyüjteményeken tul.

4. A LIBRARY-COLLEGE KONCEPCIÓ A NÉMET SZÖVETSÉGI KÖZTÁRSASÁGBAN

Befejezésül felmerül a kérdés, hogy egy ilyen egyetem vagy könyvtár megvalósitásának van-e egyáltalán lehetősége, vagy utópiának kell-e tartanunk ezt az önkényes, az egyetemről és a könyvtárról alkotott minden eddigi elképzelést felboritó modellt? Az Egyesült Államokban sok példa arra mutat, hogy

ez nincs igy. Néhány felsőoktatási intézmény épp most alakult át library-college-dzsá, igy pl. az emlitett Jamestown College, ahol a library-college koncepcióról az első konferenciát is tartották. Hasonló kezdeményezéseket tett az Oklahoma Community College, az Oklahoma Christian College, az Antioch College, a Parsons College és az uj Santa Cruz-i egyetem, a University of California.

Ami a Német Szövetségi Köztársaságot illeti, nemigen valószinü, hogy a library-college mint uj felsőoktatási intézményforma nagyobb érdeklődést keltene. Azonban nagyon is értékesnek tünik ez a modell, ha nem az egyetemi oktatási reform konkrét céljának tekintjük, hanem csak egy elképzelhető alternatívának, elméleti modellnek, amelynek segitségével a jelenlegi viszonyokat más szemszögből, kivülről elemezhetjük és birálhatjuk.

Az egyetemi könyvtárak, ill. a könyvtárosok szempontjából itt a következő kérdések merülnek fel: a jövőben hogyan segithetik, ill. hogy kell segiteniük az uj strukturáju felsőoktatási rendszert? Milyen következmények várhatók az audiovizuális eszközök rendszeres használatától az egyetemi könyvtárak vonatkozásában? Mit tehet a tudományos könyvtáros a hallgatókért az automatizált oktatás elterjedésének időszakában? Ebben az összefüggésben rá kell mutatni a libary-college koncepció és a német tudományos könyvtáros egyik érdekes kapcsolatára. SHORES ugy jellemzi a jövő tanár-könyvtárosát, mint „könyvtárilag képzett szaktanárt". Vajon ez a „konzultáns" nem tekinthető messzemenően azonosnak egy pedagógiailag is képzett tudományos szakreferenssel? Ez a perspektiva annál is érdekesebb, mert a központi könyvtár és az intézeti könyvtár viszonya körül folyó vitában sokan nem jósolnak nagy jövőt a szakreferenseknek.

Végül egy kritikai megjegyzés a library-college feladatkörébe vonható szaktudományokról. Mint láttuk, a modern library-college mind a bölcsészeti, mind a természettudományi és müszaki studiumokat át akarja fogni. Ha másból nem, hát ebből kiderül, hogy ez a koncepció tisztán könyvtárosi perspektivából született: a könyvtár, helyesebben a könyv, a folyóirat ugyanis egyál-

talán nem azonos jelentőségü minden fakultás számára a tudományos munka szempontjából. Amint azt a tudósok tájékozódási szokásairól folytatott vizsgálatok bizonyitják, a szakirodalomnak egészen más jelentősége van a bölcsészek, mint a természettudományos és a müszaki szakemberek számára. Az előbbieknek forrásanyag a könyv, a folyóirat, az utóbbiaknak viszont többnyire csak segédeszköz. Mig a bölcsész a könyvtárat és állományát tekinti kutatómunkája alapanyagának, addig az „alkalmazott természettudós" számára a laboratórium és a kisérleti eszközök összehasonlithatatlanul fontosabbak. Ebből az következik, hogy a library-college koncepciót aligha lehet majd kiterjeszteni a természettudományi és müszaki tanulmányokra — a bölcsészek számára viszont optimális tanulmányi munkaformának tekinthetjük.

Irodalom

BESWICK, N.W.: The „Library-College" — the „true university"? = Libr. Ass. Record, 1967. 198—202.p.

BOCK, G.: Hochschuldidaktische Aspekte des Bibliothekswesens. = Dokumentation, Fachbibliothek, Werksbücherei, 1971. 33—40.p.

COOVER, R.W.: User needs and their effect on information center administration; a review 1953—1966. = Special Libr. 1969. 446—456.p.

Experimental colleges; their role in American higher education. Ed. by W.H. Stickler. Florida State University, 1964. 185 p.

Great Britain Advisory Council on Scientific Policy. Survey on information needs of physicists and chemists. = J. of Documentation, 1965. 83—112.p.

JORDAN, R.T.: Libraries of the future for the liberal arts college. = Libr. J. 1967. 537—539.p.

SHORES, L.: The Library Arts College; a possibility in 1954? = School and Society. 1935. 110—114.p.

SHORES, L.: The Library College idea. = Libr. J. 1966. 3871—3876.p.

SHORES, L. stb.: The Library College. Contributions for American higher education, at the Jamestown College Workshop, 1965. Drexel Press, Philadelphia, 1966.

SZEMLE

KÖNYVISMERTETÉS HELYETT...

(Pétervári László Béla könyvéhez)

BARABÁSI Rezső:

PÉTERVÁRI László Béla: Korszerü másoló eljárások és készülékek 1. [Közread. az] (Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ.) Bp. (Népmüvelési Propaganda Iroda.) 1971. 192 p. /Könyvtárgépesitési Füzetek 11./ (1am.: -)

A „Korszerü másoló eljárások és készülékek" cimü, közel 200 oldalas kiadványról minden más előtt azt kell megmondani, hogy fontos és hézagpótló mü. Értékét különösképpen az növeli, hogy részletes adatokat közöl a készülékekről: megnevezi a gyártó céget, a készülék alkalmazási körét, a használat során igénybe vehető nyersanyagokat, leirja a nyersanyag-adagoló befogadóképességét, a készülék teljesitményét, utal a sorozatmásolási lehetőségekre és az érmebedobós változatokra; közli a müszaki adatokat, a beszerzési árat, s egyuttal azt is, hogy a beszerzés milyen cégnél lehetséges. A könyv most megjelent első kötete egyébként az elektrosztatikus másoló eljárásokon alapuló készülékekkel, közelebbről a xerográfiai másoló eljárásokkal és készülékekkel, a Canon NP másoló rendszerrel, továbbá a cinkoxidos másoló eljárással és készülékkel foglalkozik. Különösen érdekessé teszik azok az oldalai, amelyek a korszerü technikáról nem csupán adatokkal, hanem rövid, szakszerü összefoglalókkal is képet adnak.

Egy ideig be kell érnünk ennyivel is, legalább addig, amig a berendezéseket eredeti formájukban és müködés közben nem tanulmányozhatjuk. S már itt is vagyunk az első óhajnál: szükséges lenne egy állandóan müködő bemutatóterem, ahol a vevő vagy az érdeklődő együtt találna minden lényegeset, a készülékek müködését is beleértve. (Lásd Irodagép, Triál stb. bemutatója.)

A fejlődés várható igényei ezt előbb-utóbb szükségessé teszik. Amiben viszont valamicskét a könyv, esetleg a folyóirat is tudna segiteni, az a Magyarországon már meglévő hasonló berendezésekről való szignaletikus tájékoztatás volna. A hazai helyzet — sajnos — áttekinthetetlen. Egyes helyeken a siránkozást már a jogos dicsekvés válthatja fel — de sajnos, még elég kevés helyen. Ugyanakkor van olyan készülék is, amiről többet legfeljebb csak a szervizek szerelői tudnak.

Szónál lévén, szabadjon még egy ügyet szóvá tenni: talán,ha késve is, érdemes. Ennek a lényege, hogy a katalóguscédula-sokszorositást modern módon Magyarországon először Pétervári László oldotta meg Xerox 914-es készülékkel, a Tudományos Akadémia könyvtárában, néhány évvel ezelőtt.

Végül hadd emlitsek meg egy apró, s épp ezért bosszantó formai hibát is, ami könnyen megtakaritható lett volna a kiadás előkészitésekor. A szinvonalas bevezető első szövegoldalán ugyanis ez olvasható: „A fejlődést mi sem bizonyitja jobban, mint hogy az Egyesült Államokban a másolókészülékek forgalma 1955-ben 50 millió dollár volt, s ez az összeg 1965-ben már az egymillió dollárt is meghaladta."

A hiba azonban nem jellemző a könyvre — szakirodalmunk nyereségeként könyvelhetjük el Pétervári müvét, s várjuk a folytatást.

BARABÁSI Rezső

SOMKUTI Gabriella:

KÉKI Béla: Az irás története. Ill. Köpeczi Bócz István. Bp. Gondolat, 1971. 159 p.

A tér és az idő korlátait az ember először a rögzitett gondolattal győzte le. A távolba is eljuttatható üzenet és az utódokra hagyományozható emlékezet az emberiség történelmi korszakát nyitotta meg. E fejlődés egyes állomásait az irás történetének tükrében végigkisérni izgalmas és szép feladat: tudós szakértő és avatott irásmüvész kell hozzá.

E két tulajdonság Kéki Bélában szerencsésen egyesül. A könyv- és nyomdatörténeti munkásságáról jól ismert szerző otthonosan mozog szakterületén. Stilusérzéke, könnyed előadásmodora alkalmassá teszi az egyik legnehezebb müfaj müvelésére: népszerü tudományos mü megalkotására. A világos, szabatos stilus, az érdekfeszitő, olvasmányos előadás nagy erénye a könyvnek, s bizonyára széles olvasórétegeket fog meghóditani.

Magyarországon VÁRKONYI Nándor ismert munkája (Az irás története. Bp. 1943.) óta nem jelent meg összefoglaló irástörténet. Bár Várkonyi sem a szakembernek, hanem a „tudnivágyó olvasónak" szánta irását, müve mégis több nemzedék tanárának, könyvtárosának lett ugyszólván tankönyve, egyetlen forrása. Kéki Béla jóval kisebb terjedelemben volt kénytelen irástörténetét összefoglalni, igy Várkonyi müvét bizonyára továbbra sem nélkülözhetik a témával foglalkozók, Amiben Kéki ujat hoz, az nemcsak a legujabb tudományos eredmények ismertetése (hiszen azóta csaknem 30 év telt el!), hanem az a jól érzékelhető különbség, ami a 40-es évek tudománynépszerüsitő stilusát a 70-

es évekétől elválasztja. És itt nyilik érdekes összehasonlitásra alkalom Elisabeth HERING ugyancsak tudománynépszerüsitő céllal irt „Rätsel der Schrift" cimü, magyarul is megjelent munkájával (Az irás rejtélye. Bp. Gondolat, 1966.). Hering szintén hosszabb lélegzetü könyve szándékosan az érdekfeszitő, gyakran anekdotaszerü mozzanatokat emeli ki, megbontja az időrendet, s igy nem érzékelteti a fejlődést. Ezzel szemben Kéki müvének felépitése magából az irás fejlődéstörténetéből következik. Más irástörténettel szemben a földrajzi felosztást sem követi, ill. csak ugy és annyiban, amenynyiben az általános fejlődés vonulatába beilleszkedik.

Könyve igy egyetlen nagy, logikusan összefüggő ive az anyagban rögzitett gondolat diadalutjának, a primitiv emlékeztető jelektől a kéziráson át a szó-, szótag- és betüirásokig. Anyagát a szigoru tudományos pontosság jellemzi, s engedményeket a „blickfangos" megoldások kedvéért sem tesz. Ami a tartalmat illeti, örömmel fedeztük fel, hogy a szerző a kisebb népek irástörténetéről sem feledkezett el, igy pl. a szomszéd román nép irásával is részletesen foglalkozik. Sok hasonló munkával szemben ez az irástörténet nem áll meg a kézirásnál, hanem a nyomdabetü fejlődéstörténetét is bemutatja. Talán ez az oka annak, hogy a kézirás történeténél egyes lényeges dolgok elmaradtak: nem hallunk pl. a különleges irásfajtákról (gyorsirás, Braille-irás), s egy bekezdést talán a kézirás elmult két évszázadának egyre egyszerüsödő tendenciája is megérdemelt volna. (Érdekes volna pl. tudni, miért vált a régi dőlt betüs irás helyett a kézirásban az állitott betüforma csaknem egyeduralkodóvá az utóbbi évtizedekben?...)

Külön kell szólnunk a müvészi szines illusztrációkról, Köpeczi Bócz munkájáról, amelyek a könyvet szemléletessé és rendkivül vonzóvá teszik. Kép és szöveg harmonikus egysége a tartalmat is közelebb hozza az olvasóhoz. Egy-két esetben azonban a valóság reprodukálása talán többet jelentett volna, mint a müvészi képzelet. Gondolunk itt egyes történelmi személyek megelevenitésére és néhány irásfajta fakszimiléjének hiányára (pl. gót betüs középkori kódexlap nincs a kötetben, s a gót kurzivból is kellett volna néhány bemutató sor).

A fellendülő hazai müvelődéstörténetirás Kéki Béla irástörténete révén szép, érdemes munkával gazdagodott. E münek helye van nemcsak a müvelt olvasók könyvespolcain, hanem valamennyi hazai könyvtárban, beleértve az iskolai könyvtárakat is. Éppen ezért joggal tesszük fel a kérdést: mikor ér el hazai könyvkiadásunk arra a fejlődési fokra, hogy egy mü példányszámát a reális szükségletnek megfelelően tudja megállapitani? A kiadott 6000 példány az igényeknek még a felét sem elégitette ki, s a következő kiadásra — ismerve a sanyaru nyomdai viszonyokat — ki tudja mikor kerülhet sor.

SOMKUTI Gabriella

DEZSŐ Zsigmondné: Gyorsolvasás. Budapest 1971. Kohó- és Gépipari Minisztérium Müszaki Tudományos Tájékoztató Intézete. 199 l. (18m.: — —)

„A könyv egyik legfontosabb része, melynek ritkán szentelünk olyan nagy figyelmet, mint amilyet megérdemelne, a tartalomjegyzék. Ennek elsőrendü funkciója..., hogy minél teljesebb áttekintést adjon a mü tartalmáról és szerkezetéről" — irja Dezső Zsigmondné. Induljunk ki tehát a tartalomjegyzék adataiból. Az Előszót 8 fejezet követi. Ezek: A gyorsolvasás fogalma; Jelenlegi olvasási készségünk vizsgálata; Ki és hogyan sajátithatja el a gyorsolvasás módszerét; A szemmüködés fejlesztése; Figyelem, koncentráció, emlékezet; A szókincs fejlesztése; Az olvasás célja és az ennek megfelelő módszerek; Az olvasmány sajátosságai és elemzésük módszere — A skimming. Minden fejezet végén „Tesztek", „Összefoglalás" és „Olvasási gyakorlat" található, a 8. fejezet után pedig „Feloldások", „Eredmények" és „Függelék" („Látószög-növelő gyakorlatok").

A tartalomjegyzék adataiból világosan kitünik, hogy a gyorsolvasás problematikája ma már komoly tudomány alakjában jelentkezik. Amikor az ötvenes években először kezdtünk foglalkozni a gyorsolvasás kérdésével, csupa olyan — javarészt amerikai — könyv állott rendelkezésünkre, melyek az elméleti megalapozásra nem sok gondot forditottak. Tulnyomórészt — a tárgytól messze fekvő tartalmu — olvasmányokat közöltek a gyakorlat céljára, az átolvasás óhajtott és elérendő idejének pontos megjelölésével. Mert a gyorsolvasásban a gyorsaság volt a legfontosabb! Még az sem tisztázódott egészen világosan, hogy hol lehet, hol célszerü a gyorsolvasás módszereivel élni és hol nem.

Ezeknek a fogyatékosságoknak nyomát sem találjuk Dezsőné munkájában. Kétségtelen, hogy azóta sokat fejlődött a gyorsolvasás „tudománya", de biztosra vehetjük, hogy ennek a fejlődésnek egyik komoly ténye ez a könyv is.

Mindjárt az indulásnál leszögezi a szerző, hogy a gyorsolvasás csak az ugynevezett gyakorlati próza termékeinél alkalmazható eredményesen. Nem sok hasznát látjuk sem a szépirodalmi, sem pedig a tanulás célját szolgáló és az elmélyültebb gondolkozást kivánó müveknél. De még ott is — fejtegeti a továbbiakban —, ahol a gyorsolvasás teljes mértékben helyénvaló, az olvasás célja szerint kell megválasztanunk a megfelelő eszközöket. Négyféle olvasási célt különböztet meg: 1. részletes információszerzés, 2. általános tájékozódás, 3. válogatás, böngészés, 4. konkrét adatok keresése. Az 1.-nél intenziv olvasást és háromszori átolvasást javasol, 2.-nél könnyedebb olvasást, a 3.-nál ugynevezett skimming-et (ez a szöveg olyasféle átfutása, melynek eredményeképpen világosan látjuk az alapgondolatokat, a szerkezetet, sőt egyes részeket is felfogunk, de teljesen elejtjük az „üzeneteket", vagyis az emocionális hatáskeltés tényezőit), végül a 4.-nél „skipping"-et (egyes szavak, nevek, adatok, részletek stb. kiemelése).

Már ebből is nyilvánvaló, hogy annak a gyorsolvasásnak, amelyet Dezsőné propagál, a gyorsaság nem az egyetlen, sőt talán nem is a legfontosabb ismérve. Az eredményes, a jó olvasásról van itt szó, amelyre akkor is törekednünk kell, ha feltétele az, hogy háromszor olvassuk el a szöveget. Az olvasás eredményességét fokozza a megfelelő szemmüködés; a fixációk (a szem szükségszerü megállása a sorok követése folyamán) számának és időtartamának csökkentése, ezzel kapcsolatosan a látószög növelése stb. De ezek a tempót növelő fiziológiai hatótényezők nagyrészt nem is magukban hatnak, hanem főként azáltal, hogy bizonyos izgalmi állapot megteremtésével és fenntartásával fokozzák a koncentrációt s ezzel megkönnyitik a szöveg felfogását és megértését.

A figyelemről, koncentrációról és emlékezetről, valamint a szókincs fejlesztéséről szóló fejezetek központi jelentőségüek Dezsőné könyvében. Sok érdekes és praktikus adatot, tanácsot találunk itt a figyelmes olvasás külső körülményeire és azok biztositására (megfelelő világitás, levegőtisztaság és -hőfok, munkahely és -helyzet, csend és rend körülöttünk), valamint a belső feltételekre vonatkozóan (zavaró érzelmi mozzanatok, elkalandozások kikapcsolása, az olvasmány iránti érdeklődés, valamint a helyes olvasási szándék felébresztése, az ellenkezés legyőzése). Hasonlóképpen nagyon tanulságos, amit a szókincs fontosságáról és fejlesztésének módszereiről megtudhatunk. Ez utóbbiak kapcsán olyan kérdések merülnek fel, amelyekre a laikus talán nem is gondolna. Az az utmutatás ugyanis, hogy az olvasás gyorsabbá tétele érdekében kerüljük a hangos olvasást, sőt a szavaknak még „gondolatban" való kimondását is mellőzzük, mintha abból a felfogásból eredne, hogy a gondolkozás a szavaktól függetlenül megy végbe. A szókincs jelentőségéről mondottak oszlatják el ezt a félreértést és világitják meg helyesen a gondolkodás és a beszéd viszonyát.

Ezek a most tárgyalt fejezetek adják a könyv gerincét, ezekben bontakozik ki a gyorsolvasás elmélete. Alátámasztják az itt kifejtett pszichológiai ismereteket a tartalmuk szerint is kitünően megválasztott olvasási gyakorlatok (például a Harsányi István és Weinstein Pál szines tanulmányaiból vett részletek).

Nem volna teljes a könyvről adott képünk, ha nem emlitenők meg külön az olvasmány sajátosságairól szóló fejezetet, amely egy sereg praktikus ismeretet közöl a különböző olvasmányfajtákról, azok szerkezetéről, részeiről, olvashatóságáról. Emlitésre méltók külső kiállitásának erényei is: elsőrendü papir, izléses külalak, kedves, humoros illusztrációk, kitünő betüméret (főként az olvasmányoknál).

TAKÁCS Menyhért